

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Diplomová práce

Zkušenosti volnočasových pedagogů na zotavovacích akcích s dětmi s ADHD

Vedoucí práce: PhDr. Iva Žlábková, Ph.D.

Autor práce: Michaela Málková

Studijní obor: Pedagogika volného času

Ročník: II.

2017

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. V platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 22. 3. 2017

.....
Michaela Málková

Poděkování:

Ráda bych poděkovala vedoucí mé diplomové práce PhDr. Ivě Žlábkové, Ph.D. za čas, který mi věnovala, za cenné rady, připomínky a ochotu při konzultacích.

Za ochotu a spolupráci při realizaci výzkumného šetření děkuji prim. MUDr. Ivě Hodkové, ředitelce Dětské psychiatrické nemocnice Opařany a všem volnočasovým pedagogům, které jsem měla příležitost poznat.

Upřímné poděkování za bezmeznou trpělivost a podporu patří mé rodině a přátelům.

Obsah

Úvod	6
I Teoretická část	9
1 Zotavovací akce v době letních prázdnin	9
1.1 Zákonné předpisy upravující podmínky pořádání zotavovací akce.....	12
1.2 Kvalifikace osob činných v neformálním a zájmovém vzdělávání.....	14
1.3 Pracovníci zotavovacích akcí	15
1.3.1 Hlavní vedoucí zotavovací akce	16
1.3.2 Oddílový vedoucí tábora	20
1.3.3 Praktikant	20
1.4 Kompetence pedagoga volného času.....	21
2 Dítě s ADHD	26
2.1 Postižení	26
2.2 Společnost a postižení.....	29
2.3 ADHD – porucha s deficitem pozornosti a hyperaktivitou	30
2.4 Teorie o příčinách vzniku syndromu ADHD	31
2.5 Symptomy syndromu ADHD.....	33
2.6 Výchovné přístupy k dětem s ADHD.....	35
3 Hra	39
3.1 Hra jako základní táborová činnost	39
3.2 Specifický přístup dětí s ADHD ke hře	42
3.3 Herní terapeutické aktivity	44
4 Integrace	50
4.1 Faktory integrace.....	51
4.2 Integrace dítěte s ADHD na zotavovací akci v době letních prázdnin	53
Shrnutí teoretické části práce	56
II Empirická část	57
5 Cíl výzkumu	58
6 Metodika předvýzkumného šetření	59
6.1 Charakteristika výzkumného souboru předvýzkumného šetření.....	60
6.2 Vyhodnocení a interpretace výsledků předvýzkumného šetření.....	63
6.2.1 Dětské centrum Šumavous Vimperk	63
6.2.2 Diakonie Rolnička Soběslav	64
6.2.3 Skautský tábor – Třináctka Opařany	66
6.2.4 Rodinné hry Vražné	67
6.2.5 Salesiánský tábor – Chaloupka	68
6.2.6 Integrovaný sportovně rehabilitační pobyt – Centrum Kaňka, o.p.s.	70

6.2.7 Canisterapeutický tábor – Hafík, z.s.	72
6.3 Shrnutí předvýzkumného šetření	73
7 Metodika hlavního výzkumného šetření	75
7.1 Charakteristika výzkumného souboru hlavního výzkumného šetření	75
7.2 Analýza výsledků hlavního výzkumného šetření	77
7.3 Podmínky integrace dítěte s ADHD na zotavovací akci v době letních prázdnin	77
7.4 Výchovné přístupy pedagoga volného času k dítěti s ADHD na zotavovací akci.....	88
7.5 Zkušenost s integrací dítěte s ADHD na letním táboře	91
7.6 Shrnutí hlavního výzkumného šetření – strukturované rozhovory s volnočasovými pedagogy	94
Diskuze	95
Závěr	99
Seznam použitých zdrojů.....	102
Seznam obrázků	109
Seznam grafů.....	109
Seznam tabulek	109
Seznam zkratk.....	109
Seznam příloh.....	109
Příloha č. 1 – dotazník pro rodiče s dětmi	110
Příloha č. 2 – otázky strukturovaného rozhovoru	112
Příloha č. 3 – přepisy rozhovorů s volnočasovými pedagogy.....	114
Abstrakt	132
Abstract	133

Úvod

Problematika dětí s ADHD je, z hlediska medicínského, psychologického, a především pak výchovného, stále aktuálním tématem. V souladu s nejnovějšími poznatky vědy se mění názory na příčiny vzniku této poruchy, zdokonalují se diagnostické metody, dochází k rozšíření, resp. k upřesnění výčtu příznaků, které ji provázejí. V této souvislosti dochází také ke změně pohledu odborné veřejnosti na možnosti terapie a začleňování dětí se speciálními vzdělávacími potřebami ve školním i mimoškolním prostředí.

Pojmy inkluze a integrace jsou v současné době velmi diskutovaným předmětem edukační politiky Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, a tak se do zorného pole společnosti, daleko více než v minulosti, dostávají potřeby dětí, které při svém vzdělávání vyžadují specifický přístup. Legislativní kroky usilující o zrovnoprávnění handicapovaných a intaktních lidí jsou celosvětovým trendem a pokládají tak právní základ pro naplnění výše uvedených pojmů.

Pedagogické ovlivňování volného času dětí s ADHD klade zvýšené nároky na organizaci aktivit vyžadujících pečlivě promyšlenou přípravu, zohledňující fyzické a psychické dispozice integrovaných jedinců. Samotný proces integrace je náročný pro všechny zúčastněné, tedy nejen pro jedince samotného, ale i pro sdružení, která mohou být limitována finančním a materiálním zázemím, profesionalitou vedoucích oddílů, jejich vstřícností a dobrou vůlí.

Porucha ADHD spadá do skupiny duševních onemocnění, u kterého se kromě typicky nepřiměřené zvýšené aktivity a obtíží se soustředěním, často vyskytují poruchy chování provázené výbuchy zlosti, nerespektováním pravidel, opozičním vzdorem a nejrůznějšími agresivními projevy verbálního i neverbálního charakteru. Tyto projevy dětem s ADHD značně komplikují jejich roli v třídních a mimotřídních kolektivech. Často se také stává, že pro nežádoucí chování jsou tyto děti z kolektivu zcela vyloučeny, což představuje riziko pro jejich zdárnou socializaci. Sociální vyloučení tak jen prohlubuje negativní vývoj jejich osobnosti, který může vést k těžkým psychickým problémům vrcholících v sociálně-patologickém jednání. Vědecké studie věnované problematice syndromu ADHD vykazují zjištění o vyšší náchylnosti takto postižených jedinců k rizikovému chování.

Pedagogové volného času jsou tak postaveni před nelehký úkol, který zákonitě vzbuzuje obavy a je provázen předsudky, které vůči neklidným a hyperaktivním dětem ve společnosti panují. Nelehký úkol však může být přijat jako výzva, která v konečném důsledku vede

k podpoře a rozvoji sociálních dovedností postižených jedinců a k formování pozitivního postoje ke společnosti, i k nim samým.

V rámci této diplomové práce se budeme věnovat zkušenostem volnočasových pedagogů s dětmi s ADHD na zotavovacích akcích pořádaných v době letních prázdnin. Volbu tématu diplomové práce jednoznačně ovlivnil fakt, že jsem rodičem dítěte mladšího školního věku s diagnostikovaným syndromem ADHD a zamýšlela jsem se tedy nad otázkou volby vhodné volnočasové aktivity na dobu letních prázdnin. Pokusila jsem se zjistit, jaké možnosti mají rodiče v Jihočeském kraji, resp. zda jsou v tomto regionu sdružení, která jsou připravena přijmout jejich děti s ADHD na zotavovací akci v době letních prázdnin.

Ve spolupráci s prim. MUDr. Ivou Hodkovou, ředitelkou Dětské psychiatrické nemocnice v Opařanech, jsem prostřednictvím dotazníků předložených k vyplnění rodičům s dětmi v ambulantní praxi zjišťovala, jakých zotavovacích akcí se děti s diagnostikovaným syndromem s ADHD v době letních prázdnin účastní. Výsledek šetření přinesl zprávu o tom, že převážná většina dětí s ADHD se takových akcí neúčastní. Šetření však přineslo i informace o táborech, kterých se děti s diagnostikovaným ADHD účastnily a pobyt na nich pozitivně hodnotily. Na základě těchto zjištění byli osloveni táboroví vedoucí, aby v rámci rozhovoru popsali zkušenosti a poznatky, které jim práce s dětmi s ADHD přinesla.

Diplomová práce je rozdělena na část teoretickou a část empirickou. Teoretická část práce poskytuje přehled základních východisek a klíčových pojmů – zotavovací akce, pedagog volného času, dítě s ADHD, hra, integrace. Teoretická část práce bude zpracována na základě analýzy odborné literatury, legislativy a internetových zdrojů.

Cílem empirické části práce bude zjistit, jaké jsou zkušenosti pedagogů volného času s integrací dítěte s ADHD na zotavovacích akcích. Empirická část práce je rozdělena na dvě části. První část tvoří dotazníkové šetření realizované v rámci předvýzkumu. Na výsledky tohoto šetření navazuje kvalitativní výzkumná část. Tato část výzkumného šetření je založena na strukturovaném rozhovoru, který se pokouší nalézt odpovědi na otázky rozdělené do čtyř vymezených kategorií. Vybraní pedagogové volného času popisují svou dosavadní praxi, podmínky integrace dítěte s ADHD na zotavovací akci, výchovné přístupy a přínosy integrace.

Prostřednictvím zvolených metod se pokusíme popsat zkušenosti volnočasových pedagogů s dětmi s ADHD na zotavovacích akcích v době letních prázdnin, a tím naplnit vytýčený cíl diplomové práce.

Věřím, že tato diplomová práce přispěje k obohacení a rozšíření možností podpory dětí s diagnostikovaným syndromem ADHD na zotavovacích akcích v době letních prázdnin a poslouží volnočasovým pedagogům působícím v této oblasti jako informační zdroj.

I Teoretická část

1 Zotavovací akce v době letních prázdnin

Termín zotavovací akce je termínem legislativním a vymezuje „*organizovaný pobyt 30 a více dětí ve věku do 15 let na dobu delší než 5 dnů, jehož účelem je posílit zdraví dětí, zvýšit jejich tělesnou zdatnost, popřípadě i získat specifické znalosti nebo dovednosti.*“¹ Tato akce může být pořádána kdykoli v průběhu roku. V rámci této diplomové práce se budeme věnovat zotavovacím akcím pořádaným v době letních prázdnin. Pro zotavovací akce v tomto období používá veřejnost zažitý termín letní tábor, který budeme pro účely této práce, zejména z důvodu užšího vymezení, dále používat.

Stručným představením letního tábora v podobě dnešní i době dávno minulé, se pokusíme uvést do tématu a objasnit první z klíčových pojmů tématu diplomové práce. Jak bylo již uvedeno, termín zotavovací akce je pojem z legislativy, a tak budou v následující kapitole uvedeny právní předpisy pro pořádání zotavovací akce a současně budou zmíněny předpisy vymezující kvalifikaci odpovědných pracovníků zotavovacích akcí.

Letní tábory představují jeden z mnoha způsobů, jak mohou děti trávit čas o letních prázdninách. Jejich nabídka je v dnešní době velmi bohatá a rozmanitá. Vedle sdružení s dlouholetou tradicí jako je Junák, Pionýr, YMCA a řada dalších, do sféry volného času stále častěji vstupují i komerční subjekty, které přicházejí s atraktivními nabídkami pružně reagujícími na požadavky dnešní společnosti „zážitku“, jak ji trefně označil německý sociolog Gerhard Schulz.² A tak děti mohou na letních táborech prožít adrenalinová dobrodružství při paintballu, aquazorbingu, lanových technikách či potápění. Při organizaci těchto aktivit, pořádaných zejména komerčními subjekty, je kladen důraz na zábavu a zážitky účastníků.

Cíle tradičních sdružení jsou hlubší, i díky tomu, že si většina vychovává své svěřence v průběhu roku ve svých oddílech. Prostřednictvím promyšlených programů, které jsou výsledkem celoroční práce oddílu, se snaží dětem ukázat cestu, která je příležitostí k poznání či objevení jejich schopností, k překonání sebe samých, k přátelství, důvěře, sounáležitosti a pomoci druhým.

¹ Srov. ČESKO. Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2016 [cit. 18. 11. 2016]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-258>

² Srov. KAPLÁNEK, M. *Nauka o volném čase*. Studijní texty pro pedagogy volného času [online]. České Budějovice: TF JU, 2011. s. 51.

Pokud se krátce ohlédneme do historie, tak v Československu se od druhé poloviny 50. let stávaly letní tábory výraznou součástí celkového trávení volného času dětí a mládeže v období letních prázdnin. Organizace dětských táborů byla, po zániku Junáka, výhradně v rukou státu, který si na základě vhodně komponovaného táborového programu vytvářel podmínky k intenzivní ideové výchově mladé generace. Z tohoto důvodu tehdejší pionýrské tábory získaly ráz organizovaného trávení volného času v masovém měřítku. V této souvislosti si dovoluji uvést zajímavost, vztahující se k našemu regionu. Autoři Franc a Knapík ve své velmi pěkně pojaté monografii *Volný čas v českých zemích 1957–1967* hovoří o tehdejších kapacitách táborových turnusů, které se pohybovaly někde okolo 100 dětí. Doslova mamutím podnikem byl ovšem tábor v Hluboké nad Vltavou, kde letní prázdniny trávilo najednou 1 300 dětí. Tento tábor v roce 1963 navštívil tehdejší prezident republiky Antonín Novotný.³

Poúnorové pionýrské tábory nacházely své vzory v sovětských dětských táborech, ale současně se musely vyrovnávat se silnou a zakořeněnou tradicí skautských táborů, jejichž programová náplň stavěla na poznání přírody, romantických představách o dobrodružství, a prohloubení tábornických dovedností. Přesto však byla patrná snaha o vytvoření vlastní koncepce, která ve své podstatě spočívala v pokračování školního učení, resp. ve výchovném programu sestaveném ze čtyř okruhů, které se prolínaly a orientovaly se na oblast etickou, estetickou, pracovní a oblast tělesné výchovy. Naprosto klíčovou roli sehrávala výchova etická, která spočívala v osvojování a posilování principů socialistické morálky.⁴

Kromě pionýrských táborů se v té době začaly v té době rozvíjet i alternativní formy táborů, tzv. městské dětské rekreace, dnešní příměstské tábory. Jejich základním cílem bylo zajistit organizované trávení volného času dětí, které se z nějakého důvodu nemohly účastnit pobytového tábora nebo se ho již účastnily, ale po návratu netrávily čas s rodinou. Ve městech, na jejich okrajích nebo mimo město (do 10 kilometrů), ale i na školních zahradách vznikaly tábory, které dětem připravovaly celodenní program, bez možnosti přenocování. Programová náplň těchto táborů se opírala o pořádání různých sportovních her a výletů s vlastivědnou a přírodovědnou tematikou. Na organizaci těchto táborů se vedle odborů podílely také školy, resp. sdružení rodičů a přátel školy, popř. místní osvětové besedy a pobočky společenských organizací.

³ Srov. FRANC M., KNAPÍK J., *Volný čas v českých zemích 1957–1967*, s. 386.

⁴ Srov. FRANC M., KNAPÍK J., *Volný čas v českých zemích 1957–1967*, s. 375.

Zájem rodičů o umístění dětí na pionýrské tábory byl v 50. letech značný a celková kapacita nemohla jejich zájem uspokojit. Organizátoři tedy uplatňovali určitý princip výběrovosti dle stanovených kritérií. Podstatným kritériem bylo zaměstnání rodičů v podniku, jejich „budovatelské úsilí“, zohledněny byly žádosti o umístění sirotků, jejichž rodiče padli v bojích při osvobození republiky nebo zemřeli při výkonu povolání. Výběrové komise hleděly také na to, aby výsledná skladba dětí přibližně kopírovala poměr dělníků a ostatních zaměstnanců v závodě.⁵

Dnes mohou rodiče dětí zcela svobodně volit z široké nabídky a při výběru tábora se rozhodovat dle zaměření, délky trvání nebo dle složení účastníků. Nabídka táborů je v převážné většině určena běžným účastníkům, tj. zdravým dětem bez omezení. Vedle této nabídky existují rovněž tábory ozdravné určené dětem se zdravotním postižením (např. pohybového aparátu, s respiračními potížemi, ad.) a tábory integrované pro děti ze sociálně znevýhodněného prostředí nebo zdravotně postižené (např. duševní poruchy, mentální postižení, smyslové postižení, ad.), kdy alespoň 20 % účastníků je z takto postižené populace.⁶

V rámci tématu diplomové práce budeme věnovat pozornost táborům, které jsou určené pro běžnou „intaktní“ populaci a nebrání se integraci dětí se speciálními vzdělávacími potřebami (konkrétně pak s ADHD) a současně táborům, které se na tuto oblast přímo specializují.

Účast na letním táboře je pro dítě jedinečnou příležitostí k získání nových zkušeností s řadou pozitivních vedlejších efektů, které si následně přenáší do běžného života. Na letním táboře je dítě členem skupiny a po celou dobu je s jejími členy v intenzivním kontaktu. Učí se tak vnímat svoji roli ve skupině, podílí se na plnění společných cílů a učí se být týmovým hráčem. Současně je vedeno k dodržování norem a respektování autorit i při nedirektivním vedení. Umístění tábora v prostředí přírody láká k dobrodružství a umožňuje návrat člověka ke kořenům. V čase „virtuálního světa“ má mimořádný význam upevňovat vztah dětí k přírodě tak, aby s respektem přijímaly její dary a učily se v ní přežít i bez vymožeností moderní doby.

⁵ Srov. FRANC M., KNAPÍK J., *Volný čas v českých zemích 1957–1967*, s. 391.

⁶ Srov. ŽUMÁROVÁ, M. *Vybrané metodické a právní aspekty spojené s organizováním činností ve volném čase*. 2006. Dostupné z: <http://lide.uhk.cz/pdf/ucitel/zumarmo1/aspekty/index.htm>

1.1 Zákonné předpisy upravující podmínky pořádání zotavovací akce

Pokud pojednáváme o letních táborech, je na místě objasnit základní pojmy, které se v souvislosti s touto problematikou užívají v legislativních předpisech. Veřejností běžně používaný termín letní tábor, jako organizovaný pobyt pro 30 a více dětí, je legislativně vymezen v § 8, zákona č. 258/2000 Sb. o ochraně veřejného zdraví, a definován jako *zotavovací akce*. V zákoně jsou dále uvedeny povinnosti pořádající osoby, podmínky účasti dětí na zotavovací akci a podmínky účasti fyzických osob činných na zotavovací akci, kterým se budeme věnovat v následující kapitole.

Považujeme za důležité také zmínit, že v poslední době poměrně rozšířené letní příměstské tábory nejsou zákonem považovány za zotavovací akce, a tudíž se na ně tato zákonná úprava nevztahuje, *nelze však říci, že v případě pořádání takového tábora, není třeba zajistit ani minimální podmínky pro pobyt dětí „na táboře.“*⁷

Pro pořadatele příměstských táborů je proto výhodné, postupovat dle zmíněné normy, byť jim to zákon výslovně neukládá.

Dalším důležitým legislativním předpisem, který upravuje pravidla pořádání zotavovací akce z hlediska zajištění hygienických požadavků je vyhláška MZ ČR č. 106/2001 Sb. Předmětem úpravy tohoto předpisu je stanovení požadavků na umístění tábora, prostorových podmínek, funkčního členění staveb a zařízení včetně vybavení, ubytování, osvětlení, zajištění služeb (úklid, dovoz odpadu), stravování a režimu dne. Součástí předpisu jsou čtyři přílohy, přičemž příloha první upravuje podávání a použití některých potravin a přípravu pokrmů. Druhá příloha vymezuje náplň kurzu první pomoci pro zdravotníka zotavovacích akcí. Formulář posudku o zdravotní způsobilosti dítěte k účasti na zotavovací akci je třetí přílohou tohoto legislativního předpisu. Na základě anamnézy a důkladného vyšetření dítěte lékař posoudí, zda je zdravotně způsobilé k účasti na zotavovací akci. Do formuláře (příloha č. 3, vyhl. č.106/2001 Sb.) dále zaznamená údaje o pravidelných očkováních, případných alergiích a trvale užívaných lécích.⁸ Další údaje o zdravotním stavu dítěte nejsou vyžadovány, máme tedy za to, že není zákonnou povinností lékaře ani rodičů dítěte, podávat organizátorům zotavovacích akcí další informace o zdravotním

⁷ Srov. Přehled legislativy pro pořádání letních táborů | Poradna ČRD. *Poradna | Poradna ČRD* [online]. Copyright © Česká rada dětí a mládeže 2016. [cit. 14.03.2017]. Dostupné z: <http://poradna.crdm.cz/letni-tabory/prehled-legislativy-pro-poradani-letnich-taboru-306>

⁸ Srov. ČESKO. Vyhláška č. 106/2001 Sb., Ministerstva zdravotnictví o hygienických požadavcích na zotavovací akce pro děti. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2017 [cit. 15. 3. 2017]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-106>

stavu dítěte. Poslední přílohou je dokument, který stanovuje minimální rozsah vybavení lékárníčky.

Pro shrnutí uvádíme, že pořádání zotavovací akce dle zákonných předpisů je upraveno zákonem č. 258/2000 Sb. o ochraně veřejného zdraví a vyhláškou MZ ČR č. 106/2001 Sb. o hygienických požadavcích na zotavovací akce pro děti.

Na zotavovací akci musí být dle § 11 odst. 1 písm. b) zákona č. 258/2000 Sb. o ochraně veřejného zdraví přítomen zdravotník. Funkci zdravotníka může vykonávat fyzická osoba, která splňuje alespoň jednu z následujících podmínek:

a) má úplné střední odborné vzdělání v oborech všeobecná sestra, dětská sestra nebo porodní asistentka,

b) absolvovala kurz první pomoci se zaměřením na zdravotnickou činnost na táborech – *Zdravotník zotavovacích akcí*, určený těm, kteří chtějí vykonávat funkci zdravotníka na táborech, školách v přírodě, výukových nebo výcvikových kurzech. Kurz je akreditován dle vyhl. MZ ČR č. 106/2001 Sb. V Jihočeském kraji tento kurz, kromě jiných organizací jako je např. Český červený kříž, ve spolupráci se Zdravotnickou záchrannou službou Jihočeského kraje pořádá sdružení Ve škole i mimo ni, z.s. Výuka probíhá na školicím středisku v Hlavatcích a zahrnuje jak teoretickou část realizovanou prostřednictvím propracovaného e-learningu, tak část praktickou, která čerpá z metod zážitkové pedagogiky.⁹ Tento kurz je určen pedagogům i široké veřejnosti a výukový rozsah činí 40 hodin,

c) je studentem lékařské fakulty – po absolvování třetího ročníku.¹⁰

Zdravotník je povinen při zahájení zotavovací akce provést zběžnou zdravotní prohlídku dětí, převzít písemné prohlášení o bezinfekčnosti od zákonných zástupců dětí a část přihlášky, kde jsou uvedena případná zdravotní omezení nebo opatření týkající se zdravotního stavu dítěte (předepsaná medikace a čas podání, atd.). V případě nutnosti může zdravotník podávat pouze léky volně prodejné, vyjma léků předepsaných lékařem pro dané dítě.

Před zahájením tábora zdravotník seznámí se zdravotním stavem dětí hlavní a oddílové vedoucí a podílí se na přípravě programu tábora. Po celou dobu tábora ošetřuje drobná

⁹ Srov. První pomoc prožitkem. *První pomoc prožitkem* [online]. Copyright © 2017 [cit. 28. 2.2017]. Dostupné z: <http://ppp.mimoni.cz/stalo-se/detail/44>

¹⁰ Srov. EISERTOVÁ, Jaroslava a Renata ŠVESTKOVÁ. *Pobytové a volnočasové aktivity se zaměřením na problematiku canisterapie*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2011. s. 29.

poranění a pečuje o zdravotní stav všech účastníků. Dbá o správné stravování a dodržování hygienických předpisů, vede zdravotní deník a vyžaduje, aby fyzická zátěž dětí byla úměrná jejich věku.¹¹ Jeden zdravotník se může starat o maximálně 80 dětí.¹²

Legislativních předpisů, které se problematiky práce s dětmi a mládeží na zotavovacích akcích alespoň okrajově dotýkají, je velké množství a je na provozovatelích, aby se s těmito předpisy seznámili. Pro účely této práce jsme odkázali na stěžejní legislativní předpisy.

1.2 Kvalifikace osob činných v neformálním a zájmovém vzdělávání

Touto kapitolou plynule navážeme na předchozí a budeme se dále věnovat legislativním předpisům. Konkrétně se zaměříme na ty, které stanovují kvalifikaci osob činných v neformálním a zájmovém vzdělávání.

Profesní kvalifikaci pro výkon pracovníka působícího v neformálním a zájmovém vzdělávání lze získat na základě vzdělávání v oboru uvedeném v Národní soustavě kvalifikací (dále jen NSK). NSK je státem garantovaný celorepublikový systém stavějící na profesních kvalifikacích, které jako prvek dalšího vzdělávání upravuje zákon č. 179/2006 Sb. o ověřování a uznávání výsledků dalšího vzdělávání.

V roce 2015 byl MŠMT schválen vzdělávací program pro tyto profesní kvalifikace osob činných na zotavovacích akcích a akcích neformálního vzdělávání dětí a mládeže:

- hlavní vedoucí zotavovací akce dětí a mládeže,
- samostatný vedoucí volnočasových aktivit dětí a mládeže,
- vedoucí volnočasových aktivit dětí a mládeže.

Programy byly MŠMT schváleny v návaznosti na realizované projekty Klíče pro život a K2 – kvalita a konkurenceschopnost v neformálním vzdělávání. V rámci projektu Klíč pro život byla vydána publikace *Sada minimálních kompetenčních profilů pro pozice v nestátních neziskových organizacích v oblasti práce s dětmi a mládeží* poskytující kompletní přehled profilů pozic působících v neformálním vzdělávání od managementu až po oblast první pomoci a prevence.¹³

¹¹ Srov. EISERTOVÁ, Jaroslava a Renata ŠVESTKOVÁ. *Pobytové a volnočasové aktivity se zaměřením na problematiku canisterapie*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2011. s. 29.

¹² Srov. BURDA, Jan., ŠLOSAROVÁ, Vladimíra a kol. *Tábory a další zotavovací akce*. 2008. s. 21.

¹³ Srov. *Sada minimálních kompetenčních profilů pro pozice v nestátních neziskových organizacích v oblasti práce s dětmi a mládeží*. Praha: Národní institut dětí a mládeže, 2011.

Profilu pedagoga volného času z hlediska kompetencí a pracovních činností se budeme podrobněji věnovat v některé z dalších kapitol. Vzdělávací programy jsou oprávněné realizovat pracoviště s udělenou akreditací Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT), v Národní soustavě kvalifikací označované jako autorizované osoby. Kontaktní adresy na akreditovaná pracoviště poskytující certifikované vzdělávací programy jsou dostupné na webu MŠMT.¹⁴

Mezi akreditovaná pracoviště v Jihočeském kraji patří, vedle Rady dětí a mládeže Jihočeského kraje a Salesiánského střediska mládeže, také Teologická fakulta Jihočeské univerzity. V uvedených institucích mají zájemci možnost absolvovat kurz „Hlavní vedoucí dětského tábora“ ve výukovém rozsahu 20–24 hodin. Program kurzu tvoří 10 výukových modulů včetně závěrečného testu.¹⁵

Účastníci kurzu se naučí řídit a koordinovat zotavovací akce, aplikovat výchovné metody v oblasti volného času, diagnostikovat výchovné problémy, vést dokumentaci a zajistit formální náležitosti akce, posuzovat bezpečnosti a zdravotní rizika činností, orientovat se v legislativních předpisech a předcházet krizovým situacím, které mohou zotavovací akci provázet (např. evakuace tábora).

Hlavní vedoucí zotavovací akce je pracovník, který řídí zotavovací akci v dikci vyhlášky MZČR č. 106/2001 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Tato pozice klade na výkon pracovníka řadu pracovních činností, odborných dovedností a znalostí, kterým se budeme podrobněji věnovat v následující kapitole.

1.3 Pracovníci zotavovacích akcí

Cílem této kapitoly je představit jednotlivé funkce pracovníků zotavovací akce. Po výčtu všech pracovníků tábora se blíže zaměříme na ty, kteří zastávají pozice volnočasových pedagogů, resp. hlavních táborových a oddílových vedoucích. Mezi vedoucími je řada těch, kteří nejsou vystudovaní pedagogové, často tito lidé působí ve zcela odlišných profesích, v rámci naší práce je však budeme jako volnočasové pedagogy vnímat.

¹⁴ Srov. Certifikáty_HVDT.pdf, MŠMT ČR. *MŠMT ČR* [online]. Copyright ©2013 [cit. 28. 2.2017]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/37380/>

¹⁵ Srov. Programy státní podpory práce s dětmi a mládeží pro nestátní neziskové organizace na rok 2016 – neinvestiční programy, MŠMT ČR. *MŠMT ČR* [online]. Copyright ©2016 [cit. 28. 2.2017]. s. 27-29. Dostupné z: http://www.msmt.cz/file/35466_1_1/download/

Pro zajištění bezproblémového chodu letního tábora je bezpodmínečně nutná přítomnost hlavního vedoucího tábora, oddílového vedoucího, zdravotníka, kuchaře a hospodáře. Zdravotnímu doзору jsme věnovali již pozornost, doplňujeme ještě, že zdravotník úzce spolupracuje s kuchařem v záležitostech, které se týkají hygieny a péče o zdraví účastníků (alergie, dietní opatření, atd.).¹⁶

Kuchař musí mít platný zdravotní průkaz a předpokládá se jeho znalost norem a předpisů pro přípravu stravy pro děti a mládež. Je podřízen hlavnímu vedoucímu tábora a hospodáři, který zajišťuje řádné a plynulé zásobování potravinami a potřebného vybavení kuchyně. Při přípravě pokrmů je nutné důsledně dodržovat technologické postupy při výrobě pokrmů a nápojů, vzhledem ke zvláštním požadavkům platným pro příslušné věkové skupiny. Táborová strava je dětem rozdělována do 5–6denních dávek (3 větší jídla a 2–3 menší svačinky). Důležité je sledovat pitný režim dětí v závislosti na počasí. Děti by měly vypít více než 1 litr tekutin za den, základem jsou stolní neperlivé vody, ředěné ovocné šťávy, čaje a mléčné nápoje.¹⁷

Hospodář je odpovědný za administrativu a účetnictví. Dbá na dodržování předem stanoveného rozpočtu a společně s hlavním vedoucím tábora je oprávněn disponovat se svěřenými finančními i materiálními prostředky určenými pro provoz tábora. Po skončení tábora zpracovává závěrečnou zprávu o hospodaření, která doplňuje zprávu o činnosti tábora zpracovanou hlavním vedoucím tábora.¹⁸

1.3.1 Hlavní vedoucí zotavovací akce

Hlavní vedoucí zotavovací akce odpovídá po celou dobu tábora za organizační, výchovnou, programovou, zotavovací, zdravotní a bezpečnostní stránku činnosti.¹⁹ Je tedy zcela samozřejmé, že se musí jednat o osobu starší 18 let. Autoři publikací věnovaných problematice pořádání volnočasových aktivit doporučují, aby funkci hlavního vedoucího tábora vykonávala osoba starší 21 let.²⁰ Ideálně by se mělo jednat o osobu, která má předchozí zkušenosti

¹⁶ Srov. KUTÝ, J. *Bezpečnostní pravidla činnosti s dětmi a mládeží: zajištění bezpečnosti práce s kolektivy dětí a mládeže a ochrany dětí a mládeže před škodlivými vlivy: metodická příručka Českého svazu ochránců přírody*. 2001. s. 59.

¹⁷ Srov. EISERTOVÁ, Jaroslava a Renata ŠVESTKOVÁ. *Pobytové a volnočasové aktivity se zaměřením na problematiku canisterapie*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2011. s. 30.

¹⁸ Srov. BURDA, Jan., ŠLOSAROVÁ, Vladimíra a kol. *Tábory a další zotavovací akce*. 2008. s. 18.

¹⁹ Srov. HÁJEK, Bedřich. *Děti, vedoucí, volný čas*. 2004 s. 97.

²⁰ Srov. EISERTOVÁ, Jaroslava a Renata ŠVESTKOVÁ. *Pobytové a volnočasové aktivity se zaměřením na problematiku canisterapie*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2011. s. 29.

s vedením oddílu. Jak bylo již zmíněno, hlavní vedoucí zotavovací je povinen absolvovat odbornou přípravu, která je zakončena zkouškou a získáním certifikátu.

Hlavní vedoucí zotavovací akce zodpovídá rodičům za jejich děti a provozovateli za bezproblémový chod tábora. Má tedy právní odpovědnost a je jeho povinností důkladně se seznámit s právními předpisy a na jejich základě vést, případně kontrolovat, agendu spojenou s provozem tábora. Hlavní vedoucí nese mimo jiné i zodpovědnost za spokojenost dětí na táboře, což v praxi znamená, že se jako vedoucí týmu osobně angažuje v přípravě programu, denního režimu, dramaturgie tábora atd. Je kompetentní k výběru oddílových vedoucích a dalších pracovníků tábora. Po ukončení tábora vypracovává závěrečnou zprávu. Součástí této zprávy by mělo být nejen hodnocení a vyúčtování, ale také reflexe přinášející podněty pro další práci. V této souvislosti je v pedagogice používán model zkušenostního učení nazývaný Kolbův cyklus. Jedná se o čtyřfázový cyklus (zkušenost – reflexe – generalizace – aplikace), v němž bezprostředně získaná zkušenost tvoří základ pro pozorování a reflexi důsledků z ní plynoucích. Jejich uvědomění a následná analýza vede k tvorbě nových návrhů řešení či abstraktních konceptů a hypotéz. Ty mohou v budoucí práci představovat užitečné vodítko k efektivnímu plánování činností tábora.²¹

Pokud bychom měli charakterizovat pracovní činnost hlavního vedoucího zotavovací akce, pak k těm nejdůležitějším patří:

- a) řízení dalších pracovníků zotavovací akce, stanovení rozsahu jejich rolí a odpovědnosti,
- b) řízení, organizování a plánování aktivit, monitorování jejich průběhu,
- c) aplikování pedagogických postupů včetně výběru a užití variantních výchovných metod s ohledem na aktuální potřeby účastníků,
- d) aplikování programů integrace a inkluze dětí se speciálními vzdělávacími potřebami,
- e) organizace etapové hry, která je přiměřená věku a schopnostem svěřených dětí,
- f) analyzování potřeb skupiny,
- g) komunikace se skupinou i s jednotlivci, hodnocení, řízení diskuze,
- h) posuzování a ovlivňování bezpečnostních rizik,
- i) zajišťování a provádění prevence společensky nežádoucích jevů,
- j) provádění preventivních opatření pro zajištění bezpečnosti při práci s dětmi a mládeží,

²¹ Srov. MACKŮ, Richard. *Instantní nebo skutečné řešení problémů?* 2015. s. 58.

- k) péče o zdraví účastníků zotavovací akce, poskytování první pomoci,
- l) vedení dokumentace činnosti,
- m) uplatňování právních a ekonomických zásad,
- n) hodnocení (evaluace) ve vztahu k formulovaným cílům. ²²

Jednotlivé kategorie jsou pro přehled pouze stručně uvedeny a pro potřeby práce je považujeme za dostačující. Krátce se však zastavíme u kategorie hodnocení a zaměříme se na funkce, které proces hodnocení do výchovného procesu přináší. Hodnocení se podílí na formování osobnosti dítěte, rozvíjí sociální vztahy a je podmínkou účinného vedení dítěte. Je tedy zcela nezbytné, aby vedoucí znal motivační faktory dítěte. Dítě by naopak mělo hodnocení vnímat jako přirozenou součást vztahu mezi ním a vedoucím.

V obecné rovině můžeme definovat tyto základní funkce hodnocení:

Informativní (resp. kontrolní) – slouží jako zpětná vazba pro vedoucího – informace o úrovni, které děti dosahují jednak jako jednotlivci a současně jako sociální skupina ve vztahu k formulovaným cílům.

Regulativní – umožňuje vedoucím i dětem postihnout úroveň vlastní výchovné aktivity (v případě vedoucího) a vlastní činnosti (v případě dítěte). Tuto funkci lze například uplatnit v případě volby odpovídajícího stupně participace. Při úvaze o participaci dětí bere vedoucí v úvahu různě vysokou schopnost participace na základě vývojových stupňů dětí, a to jak z hlediska věku, tak z hlediska individuálních schopností. ²³

Výchovná – spočívá v působení na dítě v tom smyslu, že se děti učí sebekontroly, vyhledávání a odstraňování chyb a také přijímání kritiky. Tato funkce je založena na čtyřech principech, které si krátce představíme.

Princip priority pozitivního hodnocení – pokud chceme na dítě výchovně působit, je důležité při hodnocení vycházet z toho, co dítě zvládlo, dokázalo, umí a o co se snaží. Teprve poté analyzovat slabiny, chyby, nedodělky, absenci úsilí atd. ²⁴

²² Srov. *Sada minimálních kompetenčních profilů pro pozice v nestátních neziskových organizacích v oblasti práce s dětmi a mládeží*. Praha: Národní institut dětí a mládeže, 2011. s. 14–16.

²³ Srov. KAPLÁNEK, Michal. Participace dětí a mládeže. Studijní text k předmětu Formy participace v pedagogice volného času [online] [cit. 28. 2.2017]. České Budějovice: JU TF, 2012.

Dostupné na WWW: <<http://www.tf.jcu.cz/katedry/kpd/vyuka/kocerova>>.

²⁴ Srov. KOLÁŘ, Zdeněk a Alena VALIŠOVÁ. *Analýza vyučování*. 2009. s. 180.

Princip bezprostředního hodnocení – pro dítě je důležité, aby společně s vedoucím poznávalo smysl a význam vlastní činnosti, aby dokázalo posoudit, zda jeho snažení vede ke stanovenému cíli.

Princip rozvíjení osobnosti dítěte – v případě tohoto principu se zaměřujeme na poznání složek osobnostní struktury dítěte. Hodnocení postihuje nejen jeho výkon, ale zahrnuje celou jeho osobnost – vlastnosti, postoje, kreativitu, vztah k práci. Takové hodnocení směřuje k ovlivnění hodnotové orientace a k formování pozitivních vlastností a postojů.

Princip vytváření prožitku úspěchu, radosti z dosaženého výkonu – hodnocení zasahuje nejen intelektuální stránku osobnosti dítěte, ale i stránku emocionální. Sdílená radost, uznání a prožitý pocit úspěšnosti, je významným motivačním činitelem, který vyzdvihuje možnosti a šance, kterých ještě může dítě dosáhnout.²⁵

Sociální – děti jsou na táborech součástí skupiny či družiny, kde jednotliví členové mají své emoce, které v souhrnu vytváří sociální klima. Aby bylo sociální klima příznivé, je důležité poskytovat dětem sociální podporu. Vedoucí se tak musí od počátku soustředit na vztahovou strukturu, aby lépe porozuměl motivům jednání dětí.

Motivační – vychází z principu pozitivního hodnocení a spočívá ve zdůrazňování pozitivních charakteristik ve výkonech dítěte. Tím je uspokojena potřeba uznání, kdy dítě zažívá pocit uspokojení a nachází smysluplnost v tom, co dělá. V neposlední řadě je rozvíjena aspirační úroveň dítěte.

Diagnostická – pomáhá odhalovat příčiny neúspěšnosti dítěte. Vedoucí by měl být dobrým psychologem a respektovat děti jako individuality, správně hodnotit (diagnostikovat) jejich činy a výkony a tímto přístupem přispívat k rozvoji osobnosti dítěte. Je důležité sledovat dítě a konfrontovat jeho výkony s jeho možnostmi, které mohou být v některých oblastech omezené, případně s jeho výjimečnými schopnostmi či s nadáním.²⁶

Hlavní vedoucí zotavovací akce by měl disponovat odbornými znalostmi z oblastí obecné pedagogiky, etické výchovy, školní a pedagogické psychologie, sociální komunikace a projektového řízení. Je vedoucím týmu a při výkonu své činnosti se neobjede bez oddílových vedoucích a praktikantů.

²⁵ Srov. KOSÍKOVÁ, Věra. *Psychologie ve vzdělávání a její psychodidaktické aspekty*. 2011. s. 107.

²⁶ Srov. KOSÍKOVÁ, Věra. *Psychologie ve vzdělávání a její psychodidaktické aspekty*. 2011. s. 108.

1.3.2 Oddílový vedoucí tábora

Oddílový vedoucí musí být starší 18 let a způsobilý pro tuto práci. Jako samostatný vedoucí pracovník plánuje, realizuje a vyhodnocuje činnosti kolektivu dětí s ohledem na specifické potřeby jednotlivců a skupiny.²⁷

Po celou dobu konání tábora zodpovídá za svěřený oddíl, za jeho programovou, výchovnou i zotavovací činnost, a to prakticky 24 hodin denně. V době konání letního tábora oddílový vedoucí dětem do jisté míry nahrazuje rodiče, měl by být tedy jejich důvěrníkem, rádcem, pomocníkem, a především dobrým příkladem. Oddílový vedoucí by měl umět pracovat s individuálními zvláštnostmi dětí a při přípravě programu hraničit jejich maximálního zatížení a nezapomínat na jejich aktivní odpočinek. V rámci své další činnosti se soustředí na organizaci a zajištění her, vytváří scénáře pro dílčí akce, stanovuje jednotlivé úkoly, vybírá vhodný terén pro hru nebo akci s ohledem na bezpečnostní a hygienické podmínky. Připravené aktivity programu v režii oddílového vedoucího směřují k výchovnému působení v oblasti prevence sociálně patologických jevů, environmentální, multikulturní výchovy a výchovy ke zdraví.

Při realizaci činnosti může být oddílovému vedoucímu významně nápomocen praktikant.

1.3.3 Praktikant

Praktikantem musí být osoba starší 15 let. Praktikant nemá plnou právní odpovědnost; proto mu nelze ukládat práce oddílového vedoucího. Bez oddílového vedoucího nesmí vést samostatně oddíl, chodit s celým oddílem dětí na výlety, s dětmi se sám koupat či vykonávat službu dne.²⁸ Je povinen dodržovat pokyny oddílového vedoucího a pod jeho vedením se aktivně podílí na organizování denního programu a přípravě akcí, soutěží a her. Praktikanty se obvykle stávají dlouholetí účastníci tábora, ze kterých oddíloví vedoucí vychovávají své nástupce.

Na pozicích praktikantů působí také dobrovolníci, které pořadatelé táborů oslovují prostřednictvím inzerátů na webových portálech zaměřených na letní tábory a dětskou rekreaci. Obvykle nejsou na výkon této pozice stanoveny žádné kvalifikační požadavky, vyjma vítaných předchozích zkušeností s prací s dětmi. Přítomnost praktikanta je mimořádně přínosná

²⁷ Srov. *Sada minimálních kompetenčních profilů pro pozice v nestátních neziskových organizacích v oblasti práce s dětmi a mládeží*. Praha: Národní institut dětí a mládeže, 2011. s. 33–35.

²⁸ Srov. BURDA, Jan., ŠLOSAROVÁ, Vladimíra a kol. *Tábory a další zotavovací akce*. 2008. s. 18.

v případě, že zastává roli nejbližšího průvodce či osobního asistenta dítěti se speciálními vzdělávacími potřebami a může jej tak podporovat a reagovat jeho individuální potřeby.

1.4 Kompetence pedagoga volného času

Získání kvalifikace k výkonu pracovníka, který řídí zotavovací akci nebo je odborně vyškolen pro práci s dětmi a mládeží, je pouze jedním z nároků, které jsou na činnost pedagoga volného času kladeny. Daleko rozsáhlejší nároky jsou na výkon této profese kladeny z hlediska souboru profesních dovedností a dispozic, které souhrnně označujeme jako kompetence. V této kapitole se pokusíme v obecné rovině definovat pojem kompetence a pokusíme se je aplikovat na profesi pedagoga volného času působícího na zotavovací akci.

Kompetence je *soubor profesních dovedností a dispozic, kterými má být vybaven pedagog, aby mohl efektivně vykonávat své povolání.*²⁹ Tímto souborem chápeme ohraničené struktury schopností a znalostí a s nimi související dovednosti, postoje a hodnotové orientace.

Výklad jednotlivých pojmů není tak úplně jednoznačný, a tak se je pokusíme v následujícím textu stručně vymežit.

Znalost může být chápána také jako **vědomost**, resp. soustavu faktů a pojmů, teorií a komplexních poznatkových struktur, které si jedinec osvojil. Znalost může být chápána také jako nadřazený pojem pojmům vědomost, zkušenost a postoj – v této rovině je pak složkou kompetence – např. znalost vývojové psychologie zahrnuje nejen vědomosti, ale i dovednost aplikovat tyto poznatky při výchovné práci s heterogenní skupinou dětí.³⁰

Schopnost je soubor předpokladů nutných k úspěšnému vykonání určité činnosti. Tyto předpoklady se vyvíjejí na základě vloh – biologických vrozených předpokladů pro utváření schopnosti. Schopnost sama ale není vrozená, rozvíjí se učením v podmínkách výchovy a sociálního prostředí. S pojmem schopnost velmi úzce souvisí pojem **dovednost**, který je odborníky z oblasti pedagogických věd označován jako součást schopnosti, resp. osvojení dílčích dovedností vede po určité době k rozvinutí schopností.³¹

Postoj je názor nebo připravenost k činu ve vztahu s určitým problémem nebo volbou. Postoje jsou součástí osobnosti, souvisejí se sklony a zájmy, předurčují poznání, chápání,

²⁹ Srov. PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 7., aktualiz. a rozš. Vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0403-9. s. 103.

³⁰ Srov. KOSÍKOVÁ, Věra. *Psychologie ve vzdělávání a její psychodidaktické aspekty*. 2011. s. 32.

³¹ Srov. KOSÍKOVÁ, Věra. *Psychologie ve vzdělávání a její psychodidaktické aspekty*. 2011. s. 32.

myšlení a cítění a jejich hlavní funkcí je připravenost k jednání. Postoje k sobě samému i ke světu se mění podle toho, jak jedinec porozumí sám sobě, svým cílům, o co usiluje, k jakým hodnotám se vztahuje, co dává jeho konání smysl.³²

Hodnota je vlastnost, kterou jedinec přisuzuje určitému objektu, situaci, události nebo činnosti ve spojitosti s uspokojováním jeho potřeb a zájmů. Do chování jedince se hodnoty promítají skrze postoje.³³

Hodnoty se vytvářejí v procesu socializace a jejich zvnitřnění závisí na způsobu myšlení spjatého s vývojovými stádii života dítěte, jak zdůrazňuje L. Kohlberg ve své teorii morálního usuzování.³⁴

Hodnoty lze rozdělit dle dimenzí, v nichž člověk prožívá sebe a svět. Toto prožívání se promítá do roviny sociální, civilizační a duchovní.

- **Sociální hodnoty** jsou projevem vztahu člověka k druhým lidem a k sobě samému mezi nimi.
- **Hodnoty civilizační** představují především materiální kulturu, která člověku umožňuje určitou životní úroveň a určitou nezávislost na přírodě.
- **Duchovní hodnoty** představují intelektuální, citovou, duchovní tvorbu a jsou prostředkem a nástrojem tvůrčího sebeuvědomění a sebevyjádření.³⁵

V dnešním přetechnizovaném a pragmaticky pojatém světě se jeví budování duchovních hodnot jako záležitost téměř nedosažitelná. Mladí lidé dnes touží mít všechno hned („instant“), přesto však nenaplní „pozemské“ hodnoty jejich život a hledají něco, co je přesahuje – něco, pro co se vyplatí žít. Pokud mezi duchovní fenomény zařazujeme vše, co patří k duchovnímu životu člověka, tedy k jeho etickým postojům a ke zkušenostem s tím, co přesahuje schopnosti lidského vnímání a rozumu, můžeme se zabývat tím, jak volný čas ovlivňuje naše postoje k životu.³⁶

Nad problematikou hierarchie hodnot, kterou buduje dnešní společnost, se zamýšlela prof. Pešková a tímto si dovolíme její slova citovat: „*Lidstvu je společné vědomí toho, že každý jedinec je přesahován univerzem. Distance a vědomí toho, že jsme přesahováni, zakládá lidskou potřebu*

³² Srov. KOSÍKOVÁ, Věra. *Psychologie ve vzdělávání a její psychodidaktické aspekty*. 2011. s. 44.

³³ Srov. HAVLÍČKOVÁ, Daniela. *Metodika - Kompetence, Kvalita, Kvalifikace, (sebe)Koncepce: pro neformální vzdělávání*. 2015.

³⁴ Srov. HEIDBRINK, Horst. *Psychologie morálního vývoje*. 1997. s. 74.

³⁵ Srov. KUČEROVÁ, S. (1996) In KOSÍKOVÁ, Věra. *Psychologie ve vzdělávání a její psychodidaktické aspekty*. 2011. s. 4.

³⁶ Srov. KAPLÁNEK, Michal. *Rekreace a volný čas z hlediska teologie*. Studijní texty pro pedagogy volného času. (navazující magisterské studium). České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. 2011.

vztahovat se k něčemu s úctou, identifikovat se s řádem bytí. Tato úcta k řádu, který mě přesahuje, implikuje úctu k sobě jako k tomu, kdo je důstojného vztahování se schopen. K lidské touze odhalit tajemství vlastního místa v řádu veškerenstva patří i potřeba prožitku sounáležitosti.“³⁷

Síla a přednost výchovy ve volném čase tkví v tom, že přirozeně působí na hodnotovou orientaci a systém postojů účastníka. Naplňuje totiž základní principy tvorby postojů a hodnot: probíhá v přirozeném prostředí, vedoucí děti jsou často pro účastníky vzorem a forma působení je dětem přímo přizpůsobována. Letní tábory jsou také jedním z prostředí, kde je děti rozvíjí hodnoty za pomoci tvořivosti, legrace, otevřenosti, zodpovědnosti a lidskosti, atmosféry přátelství, podpory a bezpečí, dle obrazu svých oddílových vedoucích.

Kvalifikovaný či nekvalifikovaný volnočasový pedagog je v první řadě vždy člověkem, a tak se dále pokusíme sestavit osobnostní profil pedagoga volného času. Obecně můžeme konstatovat, že pedagog volného času by měl být dobrý člověk.³⁸ Pokud přívlastek „dobrý“ dále rozvedeme, můžeme říci, že takový člověk by měl mít dobrou úroveň poznávacích procesů, dobrou paměť, pozornost, přiměřené volní vlastnosti a neměla by mu chybět schopnost ovládat své emoce a projevy přirozeného temperamentu. V souvislosti s doporučeným věkem volnočasového pedagoga (21 let), by se mělo jednat o osobnost, která je schopna zralého přijetí světa mládeže.³⁹

Tento požadavek zahrnuje podmínky k úspěšnému výkonu práce volnočasového pedagoga, kterými jsou:

- schopnost empatie, vcítění se do prožívání druhých,
- komunikativnost, dovednost verbálního i neverbálního sdělování a umění naslouchat,
- přiměřená míra dominantnosti, která umožňuje vedení jiných lidí – aktivita, iniciativa, průbojnost, schopnost prosazovat své názory a požadavky,
- tvořivost, nápaditost, fantazie, hravost, smysl pro humor,
- odolnost, zvládání náročných životních situací, stabilita, nekonfliktnost, fyzická zdatnost, dobrý zdravotní stav,

³⁷ PEŠKOVÁ, J. *Problém hodnot a výchova k občanství. (Návrat k starému vymezení tématu). Přednáška, 2003.*

³⁸ Srov. HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy. 2008. s. 132.*

³⁹ Srov. KAPLÁNEK, Michal. *Animace. Studijní text k předmětu Animace jako výchovná metoda. 2012. s. 23.*

- pozitivní ladění, optimismus i zdravý skepticismus, originalita, převaha kladných emocí (altruismus, spravedlivost, pracovitost, spolehlivost),
- pochopení pro věkové zvláštnosti i při práci s heterogenními skupinami,
- pozitivní vztah k dětem, opravdový zájem o jejich osudy, radost ze vzájemného kontaktu.

Volnočasový pedagog by měl mít k dětem vřelý vztah. Měl by to být vztah profesionální a v dobrém smyslu toho slova. Příliš silné citové vazby, připoutání si dítěte k sobě, může být způsobit oběma stranám značné komplikace. Zkušení vychovatelé vědí, že co nemohou nabídnout všem dětem, nedávají žádnému.⁴⁰

Volnočasový pedagog není při své práci vázán na stereotypní prostředí a také sociální vztahy jsou bohatší, zejména ve věkově heterogenních skupinách. Kromě vztahů mezi pedagogem a vychovávanými jedinci, hrají významnou roli vztahy mezi dětmi. Kvalita těchto vztahů závisí na mnoha okolnostech, osobnost volnočasového pedagoga je mezi nimi obzvláště významná. Ideální výchovný přístup pedagoga vede svěřence ke spolupráci, vzájemnému pochopení, toleranci, k respektování stanovených, přiměřených a pochopitelných pravidel. Zároveň je však poskytován prostor pro nápady a přání dětí a významně je oceňována jejich originalita v myšlení. Jednání s dětmi vychází ze vzájemného respektu, s úctou k dítěti, ale i s vyžadováním úcty k vlastní osobě. Tento demokratický styl výchovy předpokládá slušné jednání za všech okolností, upřímné a taktní vyslovování vlastních názorů. Pedagog by měl být schopen reálně zhodnotit osobnost dítěte a vyzvedávat především jeho kladné vlastnosti, všimnout si žádoucích projevů chování a rysů osobnosti a vycházet z nich při výchovném působení. Ani negativní projevy nemohou být opomíjeny, ale upozornění na ně by mělo být taktní, neponižující, kritika konkrétní a adresná. Kritizované dítě má právo na vyslovení a vyslyšení vlastního názoru.⁴¹

Podmínky výchovy ve volném čase se vyznačují specifickými možnostmi komunikace. Volnočasovým pedagogům se otevírá možnost respektovat reálná přání dětí, a pomáhat jim tak uspokojovat jejich potřeby.

Oproti pedagogické komunikaci v prostředí školní třídy je v mimoškolní výchově:

- možnost volby změny prostředí a podněcování aktivity dětí,
- příležitost dětí spontánně projevit své názory, postoje, pocity,

⁴⁰ Srov. PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. 2002 s. 56.

⁴¹ Srov. HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. 2008. s. 135.

- možnost uplatňovat co nejpestřejší formy práce,
- dostatek příležitostí k individuálním kontaktům,
- příležitost hovořit s dětmi o tom, co je zajímá, i o jejich starostech a problémech
- dostatek času všimnout si i mimoslovních sdělení, odhalovat skryté významy dětských sdělení,
- velký význam mimoslovních způsobů komunikace,
- důraz na citové aspekty vztahu mezi pedagogem a dětmi.⁴²

Při práci s dětmi v mimoškolním prostředí je důležité pečovat o jejich psychickou pohodu, promyšleně a s přihlédnutím k biorytmům organizovat jejich denní režim. K pocitu pohody přispívá i volba prostředí, které vyhovuje hygienickým, pedagogickým a estetickým požadavkům a samozřejmě vytváření pozitivních mezilidských vztahů, posilování týmového ducha a radost ze společné činnosti. Dobrý volnočasový pedagog se může stát jednou z nejdůležitějších postav v životě dítěte. Pedagog se v rámci své profese setká s celou řadou dětí, a na řadu z nich jistě časem zapomene. Ale spokojené dítě, na kterém zanechal svůj otisk, si jej bude pamatovat celý život.

⁴² Srov. HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. 2008. s. 115.

2 Dítě s ADHD

Dítě s ADHD je dalším stěžejním termínem spjatým s tématem diplomové práce. Naši pozornost dále věnujeme terminologickým východiskům problematiky dětí s ADHD. V samotném úvodu budou definovány termíny, jako je postižení a porucha, jejichž objasnění má v kontextu dále zmíněné inkluze a integrace své opodstatnění. V souvislosti s problematikou výchovného působení se seznámíme s příčinami vzniku a symptomy syndromu ADHD. Výchovné přístupy, které mohou pedagogům volného času, resp. táborovým vedoucím poskytnout oporu při vedení dítěte s ADHD v oddíle budou uvedeny v závěru této kapitoly.

2.1 Postižení

Patří k povaze lidské existence – „condicio humana“, že dle výšin a vzepětí ducha zakoušíme i jeho omezení, deficity a poruchy vývoje.

Postižení, nemoc, slabost všeho druhu jsou nejen protipóly ne-postižení, zdraví a síly, ale ve své komplementaritě jsou součástí lidského údělu stejně jako narození a smrt. Lidstvo je od svého vzniku provázeno nemocemi a péče o postižené osoby prošla v průběhu dějin rozličnými stádii.⁴³

- 1) Stádium represivní – společnost postižené lidi vyvrhovala, resp. zbavovala se jich.
- 2) Stadium zotročování – postižení byli využíváni jako otroci.
- 3) Stadium charitativní (období institucionalizace) – výrazem i oporou postiženým byla křesťanská charita.
- 4) Stadium renesančního humanismu – k postiženým se hledal lidský poměr.
- 5) Stadium rehabilitační – pro společnost se jevílo jako výhodnější raději postiženým najít možnost pracovního uplatnění, než je zdarma žít.
- 6) Stadium socializační – v duchu socialistického humanismu má být postižený člověk prostřednictvím rehabilitace uschopňován k práci a ke společenskému životu.
- 7) Stadium prevenční – od 60. let minulého století snaha o co největší společenské začlenění a později integraci, jež ovšem u nás nastoupila se zpožděním.⁴⁴

⁴³ Srov. TITZL, Boris. *Postižený člověk ve společnosti*. Praha: Univerzita Karlova, 2000. s. 8.

⁴⁴ Srov. ŠTURMA, Jaroslav. *Klady a záporý integrace z pohledu psychologa*. Univerzita Karlova s. 3.

Postižení provází lidstvo od samého počátku, existuje a přes veškeré úsilí vědy pravděpodobně existovat bude. Dá se ovšem předpokládat, že ruku v ruce s vědeckými objevy se bude formovat i nová terminologie, která do jisté míry ovlivní i postoje společnosti. To mimo jiné dokazuje i definice pojmu postižení, jak jej uvádí Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví.

Postižení je zastřešující pojem pro poruchy, hranice aktivit a omezení participace⁴⁵. Označuje negativní hlediska interakce mezi jedincem (se zdravotním problémem) a spolupůsobícími faktory daného jedince (faktory prostředí a faktory osobní).

a) Faktory prostředí referují o všech aspektech vnějšího nebo vnitřního světa, které vytvářejí spojitost života jedince a jako takové mají vliv na funkční schopnost osoby. Faktory prostředí obsahují fyzický svět a jeho rysy, člověkem vytvořeny hmotný svět, ostatní lidé v různých vztazích a rolích, postoje a hodnoty, sociální systémy a služby, a principy řízení, pravidla a zákony.

b) Osobní faktory jsou spolupůsobící faktory, které se vztahují k jedinci, jako jsou věk, pohlaví, společenský stav, životní zkušenosti a další.⁴⁶

Protože je práce tematicky zaměřena na zkušenosti volnočasových pedagogů s dětmi s ADHD – poruchou s deficitem pozornosti a hyperaktivitou⁴⁷, je proto důležité objasnit i další důležitý pojem.

Porucha je ztráta nebo abnormalita tělesné struktury nebo fyziologické funkce (včetně funkcí mentálních). Abnormalita je zde striktně chápána jako signifikantní odchylka od statisticky stanovených norem (tj. jako odchylka od střední hodnoty statisticky stanovených norem dané populace) a může být používána jen v tomto smyslu.

Klasifikace vad a poruch upravená v dokumentu Mezinárodní klasifikace vad, postižení a handicapů ICDH (WHO, 1980) vycházela primárně především z lékařské diagnostiky, která identifikuje orgánové nebo funkční nedostatky a odchylky. Medicína přitom není schopna

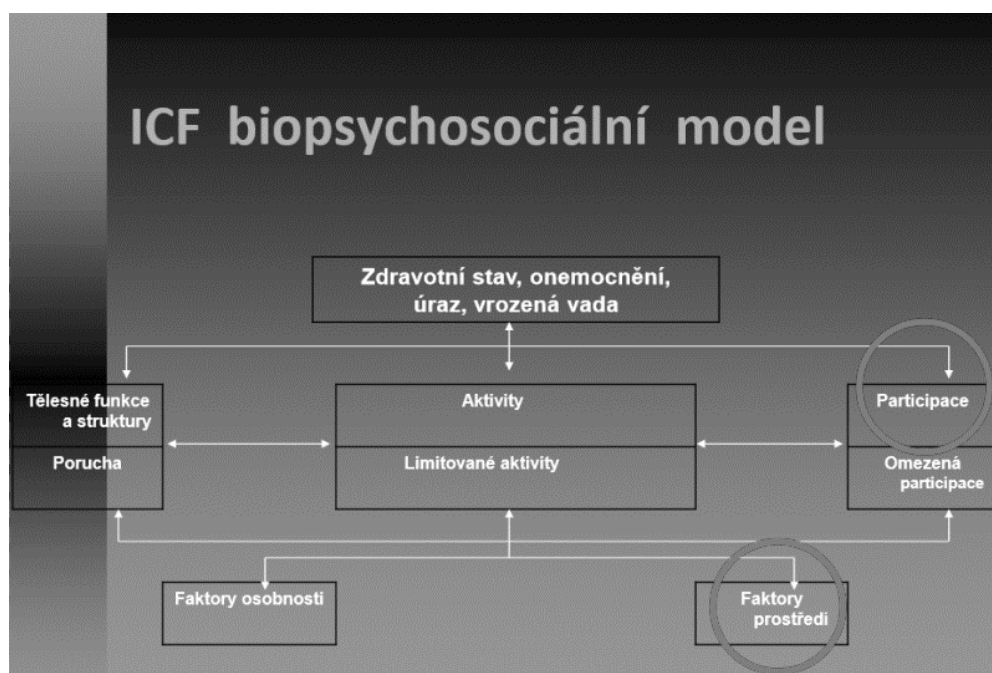
⁴⁵ Pojem handicap z roku 1980 byl nahrazen pojmem „omezení participace“. Srov. *Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví: MKF. 2008. s 221.*

⁴⁶ Srov. *Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví: MKF. 2008. s 221.*

⁴⁷ Srov. GOETZ, Michal a Petra UHLÍKOVÁ. *ADHD – porucha pozornosti s hyperaktivitou: příručka pro starostlivé rodiče a zodpovědné učitele. 2009. s. 13.*

mnoho diagnostikovaných vad a poruch odstranit, a zabránit tak vzniku postižení u konkrétního jedince.⁴⁸

V roce 2001 byl tento přístup revidován a pohled na situaci člověka s vadou, postižením a handicapem se zásadně změnil. Začala být sledována funkce a stav tělesných struktur člověka namísto jejich vad a poruch, sleduje se aktivita takového jedince namísto jeho postižení a omezení, a konečně je také rozhodující jeho možnost participace na životě společnosti, nikoliv už pouze jeho vlastní handicap. Revidovaný přístup, který znázorňuje schéma na obrázku č. 1, je modelem integrativního přístupu a na rozdíl od předchozího medicínského (kdy je postižený člověk stavěn do role pacienta) nebo sociálního (který handicapovaného jedince považuje především za objekt sociální péče) akcentuje podstatně více myšlenku účasti člověka s postižením ve společenském dění. Každý se totiž může sám snadno dostat do situace postiženého, nejde tedy o problém pouze úzké a specifické skupiny osob, ale potenciálně o problém prakticky každého z nás. Neočekává se jenom individuální přizpůsobení jednotlivce, ale celková změna sociálního prostředí, politiky a vztahu vůči lidem s postižením.

Obrázek 1 – Interakce faktorů podle ICF (podle WHO, 2001)

Zdroj: Ústav zdravotnických informací a statistiky⁴⁹

⁴⁸ Srov. SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika*. 2007. s. 15.

⁴⁹ Srov. Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví (MKF) | ÚZIS ČR. *ÚZIS ČR | Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR* [online]. Copyright © ÚZIS ČR 2010 [cit. 15. 3.2017].

Dostupné z: <http://www.uzis.cz/publikace/mezinarodni-klasifikace-funkcnich-schopnosti-disability-zdravi-mkf>

2.2 Společnost a postižení

Jak jsme již naznačili, důležitým výrazem postojů společnosti ke znevýhodněným osobám je rozhodně škála termínů používaných k jejich označování. O lidech s jakýmkoliv druhem postižení se hovoří a píše, např. jako o osobách zdravotně postižených (nebo se zdravotním postižením). Tento termín je eticky přijatelný, je ovšem poněkud zavádějící. Postižení nemusí vždy narušovat dobrý zdravotní stav člověka (ve smyslu definice zdraví podle Světové zdravotnické organizace) a pojem „zdravotní postižení“ evokuje okamžitě spojitost s onemocněním – posiluje tedy mnohdy nesprávné zařazování takových jedinců s postižením právě do kategorie „pacient“.

Ačkoliv zdaleka není sjednocena a ustálena nejvhodnější terminologie pro označování znevýhodněných osob, doporučuje se používat takové pojmy, které jsou jasné, výstižné, a především i samotnými lidmi, kterých se týkají, chápány jako vhodné a neurážející.

Na prvním místě máme vždy co do činění s člověkem, teprve potom s jeho případnou vadou a postižením – to bychom měli dávat najevo především. Je proto vhodnější používat označení člověk s postižením než postižený člověk. Stejně tak v oblasti vzdělávání se terminologie dynamicky posouvá a mění – namísto problémových nebo integrovaných žáků se dnes standardně používá označení děti, žáci a studenti **se speciálními vzdělávacími potřebami**.

S životem postiženého člověka ve společnosti bývá skoro vždy spojen pojem stigma. Znamení, označení, či dokonce jakýsi cejch s víceméně negativním významem provází všechny takto odlišné jedince.⁵⁰

Míra stigmatizace konkrétního člověka závisí (podobně jako míra handicapu) na druhu a hloubce postižení, na přístupu samotného postiženého člověka a jeho rodiny k problému a k okolí, ale také na sociokulturních, politických a demografických podmínkách v konkrétní populaci. U duševních poruch (v případě této práce syndrom ADHD) má stigmatem prodchnutá identita pro svého nositele v rovině psychických i sociálních důsledků mnohdy diskreditující charakter, což potvrzují zahraniční studie zaměřené na výzkum této problematiky.⁵¹

V České republice je diagnóza ADHD vcelku příznivě přijímána veřejností i díky značné mediální popularitě.⁵²

⁵⁰ Srov. SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika*. 2007. s. 15.

⁵¹ Srov. LEBOWITZ, Matthew S. Stigmatization of ADHD a Developmental Review. *Journal of Attention Disorders*, 2016, 20.3: 199-205.

⁵² Srov. MERTIN, Václav. ADHD – pohled psychologa. *Pediatric pro praxi*, 2004, 2: 58-61.

Za podpory Evropského sociálního fondu byla realizována řada projektů zaměřených na problematiku dětí s ADHD, např. projekt Hyperka v Praze, který provozuje školkou pro hyperaktivní děti, poskytuje poradenské služby a pořádá volnočasové aktivity i příměstské a pobytové tábory. Podobný projekt realizovalo Centrum pro rodinu a sociální péči v Brně, které rovněž pořádá příměstské tábory i vzdělávací akce pro rodiče i pedagogy.

2.3 ADHD – porucha s deficitem pozornosti a hyperaktivitou

ADHD je anglickou zkratkou názvu attention deficit hyperactivity disorder neboli porucha s deficitem pozornosti a hyperaktivitou. Označuje onemocnění způsobující obtíže se soustředěním, nepřiměřeně zvýšenou aktivitu a impulzivitu dítěte.⁵³ Tento termín nahradil dříve používané názvy jako lehká mozková dysfunkce (dále jen LMD) nebo lehká dětská encefalopatie.⁵⁴ Dle některých odborníků terminologie odráží pokrok ve výzkumu příčin, projevů a léčby poruchy. Moderní označení poruchy má své příznivce i odpůrce. Jedním z odpůrců tohoto označení byl i nestor české dětské psychologie, profesor Zdeněk Matějček, který považoval dřívější termín LMD za výstižnější a praktičtější. Z názvu samotného vyplývalo, že se jedná o zvláštní a nezvyklou funkci mozku, za kterou nemůže dítě, škola ani rodiče a lépe se před laickou i učitelskou veřejností s tímto termínem argumentovalo.

Z věcného důvodu kritizuje termín ADHD i nejoceňovanější americký psycholog v této oblasti R.A. Barkley. Domnívá se totiž, že primárně v syndromu ADHD nejde o poruchu pozornosti, ale o deficit sebekontroly a výkonných funkcí. Porucha pozornosti, která se může, ale také nemusí v jednotlivém obraze postižení objevit, je jen jedním z faktorů. Pro poruchu je podstatná nedostatečná schopnost inhibice chování. Proto také Barkley usiloval o to, aby byl termín ADHD nahrazen termínem “behavior inhibition disorder“, což můžeme volně přeložit jako porucha v sebekontrolě, nebo také v útlumu chování, přičemž pojem útlum je převzat z neuropsychologie a jeho opakem je podráždění. To je poznatek, který má zásadní význam pro terapii této poruchy. Zatímco někteří pedagogové i psychologové doporučují, aby se

⁵³ Srov. GOETZ, Michal a Petra UHLÍKOVÁ. *ADHD – porucha pozornosti s hyperaktivitou: příručka pro starostlivé rodiče a zodpovědné učitele*. Praha: Galén, c2009. s. 13.

⁵⁴ Srov. MATĚJČEK, Zdeněk. Poznámka k evolučnímu pohledu na syndrom ADHD. *Psychiatrie pro praxi*, 2003; 3: 131–133.

hyperaktivním jedincům umožnilo co nejvíce pohybu, Barkleyho teorie naopak ukazuje na to, že by se pozornost vychovatelů měla zaměřit především na jejich zklidnění.⁵⁵

ADHD je geneticky podmíněná neuro-vývojová porucha, jejíž základní příznaky (nepozornost, hyperaktivita a impulzivita) se modifikují v různých životních obdobích. Je diagnostikována v dětském věku, přičemž chlapci bývají postiženi třikrát častěji než dívky. Odhaduje se, že v České republice může ADHD trpět až 20 000 dětí.⁵⁶

Nové koncepty výzkumu poruchy ADHD pomalu opouští oblast výhradně dětské medicíny, a tak je překonán tradovaný mýtus o tom, že symptomy poruchy vymizí v období dospívání. Toto období je naopak obzvláště kritickým, neboť se mohou výrazněji projevit komplikace v podobě přidružených psychických poruch.⁵⁷ Ty mohou u jedinců s ADHD generovat následné protispolečenské jednání (25-30 % pacientů s ADHD).⁵⁸ Nejčastěji se jedná o experimenty s drogami, vysoké riziko pro tyto jedince představují hazardní a počítačové hry. Je proto žádoucí věnovat náležitou pozornost možnostem terapie, které se skrze rodinu a školu promítají i do způsobu trávení volného času, resp. šířit povědomí o poruše ADHD a možnostech jejího výchovného ovlivňování i do oblasti neformálního vzdělávání. ADHD je poruchou, která přetrvává do dospělého věku, každé věkové období však má svá diagnostická i terapeutická specifika.⁵⁹

2.4 Teorie o příčinách vzniku syndromu ADHD

Existuje několik teorií o příčinách vzniku syndromu ADHD, v zásadě je můžeme rozdělit do dvou základních skupin, jež zohledňují na straně jedné vlivy genetické, na straně druhé vlivy prostředí.

⁵⁵ Srov. BARKLEY, Russell A. Behavioral inhibition, sustained attention, and executive functions: constructing a unifying theory of ADHD. *Psychological bulletin*, 1997, 121.1: 65.

⁵⁶ Srov. GOETZ, Michal a Petra UHLÍKOVÁ. *ADHD – porucha pozornosti s hyperaktivitou: příručka pro starostlivé rodiče a zodpovědné učitele*. Praha: Galén, c2009. s. 41.

⁵⁷ Srov. RUBÁŠOVÁ, Eva, et al. Výskyt ADHD u osob závislých na ilegálních návykových látkách léčených v terapeutických komunitách v České republice – pilotní studie. *Česká a Slovenská Psychiatrie*, 2015, 111.5.

⁵⁸ Srov. GOETZ, Michal a Petra UHLÍKOVÁ. *ADHD – porucha pozornosti s hyperaktivitou: příručka pro starostlivé rodiče a zodpovědné učitele*. Praha: Galén, c2009. s. 47.

⁵⁹ Srov. THEINER, Pavel, et al. ADHD od dětství do dospělosti. *Psychiatr pro Praxi*, 2012, 13: 148-151.

Vlivy genetické

Existují výzkumy, z nichž vyplývá, že míra aktivity každého jedince je určena dědičnými faktory. Zhodnocení výzkumných studií, na které odkazují přední čeští odborníci na tuto problematiku, dokonce ukazuje až na 80% vliv genetických dispozic.⁶⁰

Častěji se dědí po mužské linii. Z výsledků výzkumů vyplývá, že nejdůležitější jsou v tomto ohledu geny, které souvisejí se syntézou dopaminu. Mozek dětí s ADHD nepracuje stejně jako mozek dětí bez této poruchy. Spojení mezi jednotlivými neurony nazýváme synapsemi a k přemostění synaptických štěrbin mezi neurony je zapotřebí určité chemické látky (serotonin, noradrenalin, dopamin). Mozek dětí s ADHD nemá správně vyváženou směs látek, které se vylučují do synaptických štěrbin, a tak signály nejsou vedeny správně a někdy putují do nesprávné části mozku.⁶¹

Toto je velmi zjednodušující a laické vysvětlení, které však může volnočasovým pedagogům ozřejmit, co se děje v mozku takového jedince. Vzhledem k tomu, že čelní mozkové laloky nepracují tak, jak by měly a neposílají signály do příslušných částí mozku, objevují se i jiné problémy, které se specificky projevují v chování dítěte.

Vlivy prostředí

Mezi příčiny ADHD, které jsou způsobeny vlivy prostředí, patří nepříznivý zdravotní stav matky v těhotenství, abúzus návykových látek, komplikace v průběhu porodu, nedonošenost (výrazně nezralá mozková tkáň je značně zranitelná) nebo i přenošenost dítěte, infekční a horečnatá onemocnění dítěte po porodu, úrazy hlavy, déletrvající stavy bezvědomí. Zajímavou skutečností je, že v posledních letech se v ambulancích dětských psychiatrů stále častěji objevují děti s duševními poruchami, které jsou počaty metodou asistovanou reprodukce (IVF – in vitro fertilizace).⁶² V poslední době se odborníci jako k nejčastější příčině přiklánějí spíše k závažnému nedostatku kyslíku zejména v době předporodní.⁶³

⁶⁰ Srov. *Zdravíčko* [rozhlasový pořad]. ČRo České Budějovice, 30.9.2013 09:30. Dostupné z: <http://prehovac.rozhlas.cz/audio/2977424>

⁶¹ Srov. LAYER-BRADBURY, Cathy, Margaret THOMPSON a Anne WEEKS. *Šest kroků ke zvládnutí ADHD: manuál pro rodiče i učitele*. 2016. s. 20.

⁶² Srov. *Zdravíčko* [rozhlasový pořad]. ČRo České Budějovice, 30.9.2013 09:30. Dostupné z: <http://prehovac.rozhlas.cz/audio/2977424>

⁶³ Srov. JUCOVIČOVÁ, Drahomíra a Hana ŽÁČKOVÁ. *Máme dítě s ADHD: rady pro rodiče*. 2015. s. 22.

K některým nepodloženým a tradovaným názorům patří, že potravinová aditiva či zvýšená konzumace cukru v potravě zhoršují projevy nepozornosti či impulzivity u dětí. Realizované studie ovšem přinesly velmi sporné výsledky, které v zásadě nepotvrdily tuto spojitost.⁶⁴

Závěrem považujeme za důležité poznamenat, že syndrom ADHD se nedá vychovat. Projevy nevychovanosti a nezvladatelné chování dětí mohou připomínat příznaky, ale v důsledku mají zcela odlišné příčiny.

2.5 Symptomy syndromu ADHD

Některé děti jsou živé a temperamentní, jiné klidnější a rozvážnější. Každé dítě si přináší na svět určitou vrozenou míru aktivity, podle které jedná a která se projevuje ve většině činností. U dětí přirozeně temperamentních vede zvýšená aktivita i ke zvýšení výkonu, je účelná a zaměřená k určitému cíli. U dětí s ADHD tomu tak není. Jejich zvýšená aktivita je bezúčelná, tyto děti jsou jakoby stále v pohybu, který nikam nesměruje a který se jen velmi těžko ovládá.⁶⁵

Syndrom ADHD se u dětí projevuje v různých podobách a u jednotlivců se mohou symptomy značně lišit. Některé mohou být zastoupené ve vyšší míře, některé ani nemusí být v projevech chování postiženého jedince zaznamenány. Pro zdárný vývoj dítěte je stěžejní především odpovídající výchovný přístup v rodině a ve škole. To, jak je dítě v těchto oblastech přijímáno a podporováno, se výrazně projevuje v jeho chování v dalších oblastech jeho působení. Dobře zvolený výchovný přístup a citlivé vedení může výrazně přispět ke zmírnění symptomů poruchy.⁶⁶

Obecně můžeme konstatovat, že děti s ADHD mají často potíže s nasloucháním a velmi těžko udržují oční kontakt. Je proto velmi náročné upoutat jejich pozornost. Zároveň jsou nesoustředěné a velmi snadno se nechají rozptýlit. Těkají od jedné činnosti ke druhé a je obtížné je přimět, aby v klidu seděly a dokončily, co započaly. Syndrom ADHD u dětí obnáší také problémy s jejich krátkodobou pamětí. Mají potíže s plánováním a plněním úkolů, které mají být vykonány postupně. Často se u nich vyskytují problémy se spánkem a velmi těžko se

⁶⁴ Srov. GOETZ, Michal a Petra UHLÍKOVÁ. *ADHD – porucha pozornosti s hyperaktivitou: příručka pro starostlivé rodiče a zodpovědné učitele*. Praha: Galén, c2009. s. 71–72.

⁶⁵ Srov. JANDERKOVÁ, Dita, Jitka KENDÍKOVÁ, Jarmila KLÉGROVÁ, Iva STRNADOVÁ, Jana SWIERKOSZOVÁ a Zdenka ŽENATOVÁ. *SPU a ADHD*. Praha: Raabe, 2016. s. 104.

⁶⁶ Srov. GOETZ, Michal a Petra UHLÍKOVÁ. *ADHD – porucha pozornosti s hyperaktivitou: příručka pro starostlivé rodiče a zodpovědné učitele*. Praha: Galén, c2009. s. 133.

vyrovnávají se změnou režimu. V sociální oblasti mají tyto děti problém s navázáním kontaktu s vrstevníky. Ve srovnání s nimi jsou emočně nevyzrálé (emoční věk až o třetinu nižší).⁶⁷

V dětském kolektivu dochází ke konfliktům v situacích, kdy se mají o něco rozdělit, někde se vystřídat. Mnohdy působí nevychovaně, protože nechápou společenské zvyklosti, vstupují do osobního prostoru druhých osob, jsou mnohmluvné a nadměrně hlučné. U některých dětí se v důsledku opožděného vývoje řeči vyskytují poruchy artikulace a rytmu řeči. Nápadná může být i větná skladba způsobená překotným myšlením. Děti často hůře vnímají souvislosti a jako by jim chyběl smysl pro systém, posloupnost. Mívají tendenci nedoposlechnout instrukci vychovatele do konce, skáčou do řeči, rychle reagují a v důsledku toho, dochází k častým vzájemným nedorozuměním.⁶⁸

Výrazným symptomem poruchy, která představuje zátěž nejen pro postiženého jedince, ale i pro jeho vychovatele je emoční labilita a zvýšená afektivita. Citové reakce jsou mnohdy nevypočitatelné a často velmi prudké – když „milují“, tak „milují celým srdcem“, ale když nenávidí, pociťujeme to stejně.⁶⁹

Do určitého citového ladění upadají i zdánlivě bez příčiny, a proto bývají charakterizovány jako náladové. Ventilem nahromaděného napětí může být jednání, které v afektu přechází v agresi. Toto jednání může být obranným mechanismem v situaci, kdy dítě subjektivně prožívá nadměrnou zátěž. Citové vzněty a impulsy se téměř okamžitě odrážejí v chování a činnostech odehrávajících se v pohybech a akcích „venku“ – v pozorovatelné hyperaktivitě, mimo vnitřní psychický prostor, který má malou kapacitu pro udržení zážitku „uvnitř“ – v prožívání a uvědomování. Ve vztahu k dospělým lidem, ale často i k vrstevníkům usilují o převahu a chtějí mít dominantní pozici, jíž si zajišťují bezpečí, usilují o porážku autorit, aby si zvýšily sebevědomí a ujistily se o své síle, kterou si nejsou uvnitř příliš jisty.⁷⁰

Děti s ADHD jsou nepozorné, zbrklé a vystavují se tak rizikům úrazů a vzniků různých nehod. Příčinou je impulzivní chování, které se projevuje nedočkavostí, riskantním chováním a nepoučitelností. Dítě s ADHD se málokdy poučí z předchozí zkušenosti. Možnou příčinou je rychlá realizace nápadu ještě předtím, než v mozku proběhne porovnání nové myšlenky

⁶⁷ Srov. LAVER-BRADBURY, Cathy, Margaret THOMPSON a Anne WEEKS. *Šest kroků ke zvládnutí ADHD: manuál pro rodiče i učitele*. 2016. s. 24.

⁶⁸ Srov. GOETZ, Michal a Petra UHLÍKOVÁ. *ADHD – porucha pozornosti s hyperaktivitou: příručka pro starostlivé rodiče a zodpovědné učitele*. Praha: Galén, c2009. s. 133.

⁶⁹ Srov. JUCOVIČOVÁ, Drahomíra a Hana ŽÁČKOVÁ. *Máme dítě s ADHD: rady pro rodiče*. 2015. s. 50.

⁷⁰ Srov. ŠEBEK, Michael. *Neklidné děti a jejich výchova*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. s. 48.

s předchozí zkušeností. Ta je v paměti dítěte sice uložena, ale dítě ji nemusí být schopné včas použít.⁷¹

Pro rodiče i pedagogy představuje výchova dětí s ADHD náročný proces, ve kterém jsou často konfrontováni s neúspěchy a pocity naprosté bezradnosti. ADHD však není jen o slabinách, a přestože ovlivňují kvalitu života postiženého jedince, nejsou zcela osamoceny. I přednosti mají v životě jedinců s ADHD své místo a díky nim mohou být v životě úspěšní.⁷²

K silným stránkám patří vyšší výkonnost, rychlost, energičnost, „akčnost“, agilnost, angažovanost, vyšší aktivita. Z hlediska pozornosti můžeme hovořit o přednostech, které se projevují zvýšenou schopností vnímat a reagovat na více podnětů naráz a vyvozovat z toho závěry. Děti s ADHD mají problém s krátkodobou pamětí, jak jsme již zmínili, oproti tomu mají kvalitní dlouhodobou paměť, která je základem pro úspěšnost při studiu i práci. Zvýšená citlivost, vnímavost a reakce na podněty se také projevuje v pozitivním slova smyslu, a to spontánností, veselostí, hravostí, opravdovostí a hloubkou citů. Odlišný způsob myšlení a vnímání dětí s ADHD se vyznačuje rozvinutou fantazií a vyšší kreativitou, které vedou k originálním, neotřelým a nápaditým způsobům řešení úkolů i společenských situací.⁷³

2.6 Výchovné přístupy k dětem s ADHD

V odborné literatuře se setkáváme s celou řadou doporučení pro práci s těmito dětmi v rámci třídy či jiného sociálního prostředí. Většina z těchto přístupů vychází z kognitivně behaviorálních technik zaměřených na pozitivní modifikaci chování. Jejich cílem je posilovat nové a žádoucí způsoby a vzorce chování za využití odměny a minimalizovat tresty.⁷⁴

Velmi vhodné a osvědčené jsou sebe-monitorující techniky, při kterých si dítě lépe uvědomí své chování.⁷⁵ V rámci této techniky je možné u dětí staršího školního věku využívat formy deníkových zápisů pro rekapitulaci událostí dne, u dětí mladšího školního věku přilepových lístečků dle barev k okamžité reakci na proběhlou situaci (např. žluté pro pozitivní hodnocení, modré za prohřešky).

⁷¹ Srov. GOETZ, Michal a Petra UHLÍKOVÁ. *ADHD – porucha pozornosti s hyperaktivitou: příručka pro starostlivé rodiče a zodpovědné učitele*. Praha: Galén, c2009. s. 23.

⁷² Srov. JUCOVIČOVÁ, Drahomíra a Hana ŽÁČKOVÁ. *Máme dítě s ADHD: rady pro rodiče*. 2015. s. 244.

⁷³ Srov. JUCOVIČOVÁ, Drahomíra a Hana ŽÁČKOVÁ. *Máme dítě s ADHD: rady pro rodiče*. 2015. s. 248.

⁷⁴ Srov. MICHALOVÁ, Zdeňka a Ilona PEŠATOVÁ. *Determinanty inkluzivního vzdělávání dětí s ADHD*. 2015. s. 179.

⁷⁵ Srov. TRAIN, Alan. *Specifické poruchy chování a pozornosti: jak jednat s velmi neklidnými dětmi*. 1997. s. 138.

Obecně je ve výchově dítěte s ADHD doporučeno uplatňovat následující postupy:

- 1) Při jednání s dítětem jsme laskaví, klidní, trpěliví, optimističtí a důslední.
- 2) Posilujeme sebevědomí dítěte, především tím, že oceníme každý jeho úspěch a snahu, nejen bezchybný výkon. Často je třeba vytvářet podmínky k tomu, abychom mohli pochvalu a ocenění projevit.
- 3) Hranice a požadavky by měly být naprosto jasné, srozumitelné, neprostupné. Pravidel stanovíme raději méně, ale na jejich dodržování trváme. Požadavky na dítě dobře zvážíme, přihlídneme k osobním možnostem a omezením.
- 4) Při činnosti dítě vedeme, povzbuzujeme a uklidňujeme slovně i dotykem. Chceme-li si s dítětem chvíli povídat nebo dělat něco v klidu, můžeme ho držet chvíli za ruku. Nevydrží to třeba dlouho, ale náš fyzický kontakt ho stimuluje a snižuje napětí.
- 5) Veškeré aktivity dělíme na poměrně krátké intervaly a nezapomínáme na odpočinek. Vhodné je zařazení relaxačních chvil za využití technik, které snižují fyzické napětí, vedou ke svalovému uvolnění k následné psychické pohodě a regeneraci duševních sil.
- 6) Dítěti umožníme dostatek pohybu i prostor pro spontánní hru. Dítěti bychom měli umožnit volit si při hře i práci polohu podle své aktuální potřeby.
- 7) Snažíme se předcházet nedorozuměním v komunikaci. Instrukce a pokyny by měly být stručné, jasné a splnitelné. Ideální je využívat techniky parafrázování a nechat si tímto potvrdit, že nám bylo správně a zcela porozuměno. Dítě by nemělo být zahlceno informacemi, ve kterých ztrácí orientaci. Pro jejich sdělení by se měly vytvořit podmínky, ve kterých dítě nebude rušeno dalšími podněty.
- 8) V případě situace, kterou není možné řešit jiným způsobem než trestem, volíme tresty mírné, jasně definované a v přímé časové souvislosti. To je jeden ze základních prvků v intervenci zaměřené na minimalizaci projevů ADHD.
- 9) Poskytujeme dítěti častou zpětnou vazbu – může vést k zásadní změně chování dítěte. Zpětná vazba by měla být stručná a pro dítě jasná. Neměla by představovat rušivý prvek v jeho činnosti.
- 10) Sjednocení výchovného přístupu všech, kteří na dítě výchovně působí. Aby uvedené zásady fungovaly a bylo možné dle nich nastavit pravidla, je důležité, aby je důsledně dodržovali všichni ti, kteří na dítě výchovně působí.⁷⁶

⁷⁶ Srov. MICHALOVÁ, Zdeňka a Ilona PEŠATOVÁ. *Determinanty inkluzivního vzdělávání dětí s ADHD*. 2015. s. 179.

Trpělivost táborového vedoucího je při práci s dětmi s ADHD vystavena permanentní zátěžové zkoušce. Potřebuje ji nejen při řešení stále se opakujících konfliktů, ale v mnoha jiných situacích. V mimořádných zátěžových situacích se i on sám může cítit vyčerpaný. Je dobré pochopit a přijmout to, že děti nevytvářejí takové situace, aby nás naštvaly nebo potrápily. Je tedy vhodné, v situaci sílícího vyčerpání, být dočasně vystřídán v činnosti kolegy. ⁷⁷ V případě, že dojde na rozčilení, neměl by být hněv směřován proti dítěti jako takovému, ale především k projevu špatného chování tak, aby nebylo odsouzeno dítě, ale následek jeho jednání. ⁷⁸

Své sebevědomí a sebepřijetí si zvláště v dětském věku vytváříme podle toho, jak na nás reagují ostatní lidé. Dítě s ADHD potřebuje být neustále povzbuzováno, motivováno a přijímáno. Oddílový vedoucí by měl dát dítěti možnost pocítit, že se o něj zajímá, a že mu na něm záleží, aniž by to vzbuzovalo žárlivost ostatních dětí. Jeho úkolem je pomoci dítěti najít jeho místo v kolektivu a posilovat jeho pocit prospěšnosti a významu, jsou-li mu dobře známy silné stránky dítěte. Podstatnou zásadou při výchově všech dětí v oddíle na letním táboře je nesrovnávat je mezi sebou navzájem. Každý z nás má jiné možnosti a schopnosti a nelze je tedy měřit jedním metrem. Děti jsou velmi háklivé na spravedlivé rozhodování vedoucích („proč on může, když já ne?“) a právě v této chvíli je třeba jim vysvětlit a naučit je, že když má někdo v nějaké oblasti menší nadání či schopnosti, je spravedlivé, že mu třeba vedoucí víc pomůže, aby se dostal na stejnou startovací čáru jako ostatní děti. ⁷⁹

Důležitým úkolem vedoucího je vytvořit v družině příjemnou a přátelskou atmosféru, o problémech dítěte citlivě a s ohledem na situaci hovořit s ostatními dětmi, tak aby se předešlo stigmatizaci a nálepce „zlobivého dítěte“. Vedoucí je tak postaven před náročný úkol, kdy musí promyšleně pracovat jak se skupinou, jež má přijmout „tak trochu jiné dítě“ tak s dítětem, které se snaží být do skupiny přijato.

Pro dítě s ADHD je vhodné vyčlenit v týmu někoho, kdo v postřehnutém okamžiku zvýšeného napětí a roztěkanosti dítě zaměstná krátkým úkolem nebo relaxační chvilkou, např. lehnout si společně do trávy, na chvíli se schovat ostatním a soustředěně čekat, až je ostatní objeví. Tento dohled by měl být nenápadný, ale důsledný. Vedoucí by mezi sebou měli sdílet

⁷⁷ Srov. JANDERKOVÁ, Dita, Jitka KENDÍKOVÁ, Jarmila KLÉGROVÁ, Iva STRNADOVÁ, Jana SWIERKOSZOVÁ a Zdenka ŽENATOVÁ. *SPU a ADHD*. 2016. s. 107.

⁷⁸ Srov. VLASATÁ, Marie. *ADHD - vím, co s tím?!: příručka o poruše pozornosti s hyperaktivitou*. Praha: Junák - svaz skautů a skautek ČR, 2013. s. 24.

⁷⁹ Srov. VLASATÁ, Marie. *ADHD - vím, co s tím?!: příručka o poruše pozornosti s hyperaktivitou*. Praha: Junák - svaz skautů a skautek ČR, 2013. s. 28.

informace, zkušenosti ze spolupráce s dítětem. Společné sdílení funguje jako prevence vyhoření vedoucích, motivace do dalšího úsilí. Nežádoucím chování dítěte s ADHD se dá předejít také drobnou úpravou programu, případně využití dítěte ke spolupráci. Děti s ADHD rády pomáhají dospělým při práci a je určitě dobré toho využít, i když to občas práci i zkomplikuje.⁸⁰

Osvědčuje se také zaměstnávat děti úkoly, které na ně kladou určitou míru odpovědnosti. Tuto zkušenost potvrzuje Marina Raidlová. V příspěvku věnovanému autorčině zkušenosti s integračním táborem, mne velmi zaujal výchovný přístup, kdy vedoucí neorganizovali volný čas různě postižených dětí na táboře, ale poskytli jim možnost samostatného rozhodnutí. Vedoucí se snažili nechat děti, aby odpovídaly samy za své chování; tyto děti mají málokdy možnost říci, co by si představovaly, aby se dělo. Na táboře jim bylo umožněno organizovat si svůj čas a rozhodovat o příštím dění. Dle autorky se tak děti staly plnoprávními členy táborového společenství.⁸¹

Klíčem k úspěšnému vedení dítěte s ADHD v podmínkách letního tábora je v první řadě předání důležitých informací rodiči dítěte vedoucím. Pokud jsou vedoucí předem seznámeni se zvyky, rituály a profilem osobnosti dítěte s ADHD, je tým vedoucích připraven zohlednit tato fakta při přípravě programu a denního režimu. Významný problém u dětí s ADHD spočívá v tom, že nejsou si samy schopny vytvářet vnitřní řád. Proto jim velmi pomáhá, když jej cítí zvenku. Pravidelnost jim dodává pocit jistoty, ve které se mohou pohybovat.⁸²

Letní tábor je akce s bohatým a rozličným programem a pro posílení pocitu jistoty je vhodné dítě předem seznámit s aktivitami nadcházejícího dne, zjistit jaký emoční ohlas to u dítěte vyvolá, vhodně jej motivovat a přidělit mu roli, kterou bude v jednotlivých aktivitách zastávat. Protože je program letního tábora založen na herních aktivitách, v následující kapitole se budeme věnovat představení dalšího klíčového pojmu – hra.

⁸⁰ Srov. JANDERKOVÁ, Dita, Jitka KENDÍKOVÁ, Jarmila KLÉGROVÁ, Iva STRNADOVÁ, Jana SWIERKOSZOVÁ a Zdenka ŽENATOVÁ. *SPU a ADHD*. 2016. s. 107.

⁸¹ Srov. RAIDLOVÁ, Marina. *Integrace dětí s více vadami pomocí letních rehabilitačních táborů*. Speciální pedagogika. 2001. s. 226.

⁸² Srov. JANDERKOVÁ, Dita, Jitka KENDÍKOVÁ, Jarmila KLÉGROVÁ, Iva STRNADOVÁ, Jana SWIERKOSZOVÁ a Zdenka ŽENATOVÁ. *SPU a ADHD*. 2016. s. 110.

3 Hra

Hra je symbolická komunikace, která v sobě spojuje vědomou a nevědomou rovinu vyjadřování s celou řadou aspektů v rovině kognitivní, motivační, emoční, intelektuální, sociální, pohybové, rekreační, diagnostické i terapeutické.⁸³

*Hra byla součástí společenského života všech národů, o kterých se nám dochovaly zprávy. Byla tu dřív než člověk moudrý.*⁸⁴

Aby byla hra skutečnou hrou, měla by být naplněna její skutková podstata v sedmi dimenzích.

1. Hra je svobodná, hra je svoboda.
2. Hra je vystoupením do dočasné sféry aktivity s vlastní tendencí.
3. Hra je uzavřená a ohraničená – časem, místem a dobou trvání.
4. Hru lze opakovat.
5. Hra vytváří řád – vnáší do nedokonalého světa dokonalost, i když jen na malou chvíli.
6. Hra spojuje – upoutává a přitahuje.
7. Hra obsahuje prvek napětí – v napětí je nejistota, risk a naděje, ale také dobro a zlo a tím je naplněn i její etický obsah.⁸⁵

3.1 Hra jako základní táborová činnost

Hra je základní stavební jednotkou „cihlou“ programové činnosti tábora. Při přípravě programu tábora je důležitá dramaturgie, která je v rukou celého týmu oddílových vedoucích. Dramaturgie je termín, který řada z nás zná jen z filmových titulků. V pedagogice volného času je metodou zážitkové pedagogiky, která pracuje s pojmy jako *téma, cíl, námět, vrchol, červená nit* a snaží se je seskládat do originálního a smysluplného celku, který cíleně směřuje k obohacení osobností účastníků a činí zážitkové dílo jedinečným a nezapomenutelným.

Dobře dramaturgicky připravený tábor jede na dobrodružné „vlně“. Jednotlivé aktivity se střídají tak, aby po akční a vzrušující zábavě přicházely chvíle klidu a odpočinku. V praxi tedy obvykle po fyzicky náročné hře přichází například kreativní tvoření nebo odpočinková aktivita,

⁸³ Srov. EISERTOVÁ, Jaroslava a Renata ŠVESTKOVÁ. *Pobytové a volnočasové aktivity se zaměřením na problematiku canisterapie*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2011. s. 16.

⁸⁴ Srov. ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk. *Hry pro zvládnutí agresivity a neklidu*. Praha: Portál, 2002. s. 21.

⁸⁵ Srov. ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk. *Hry pro zvládnutí agresivity a neklidu*. Praha: Portál, 2002. s. 21-22.

jako např. poslech hudby, vědomostní kvíz, relaxační cvičení atd.⁸⁶ Dramaturgické prvky jsou koncepčně rozpracovány po jednotlivých dnech a zasazeny do celkového rámce programu tábora. Program tábora by měl v rámci své dobrodružné plavby zahrnovat dva „vrcholy.“⁸⁷

Táborový program je zahájen tzv. „otvírákem“ neboli zahajovacím programem. Cílem je seznámit účastníky mezi sebou, odstříhnout je od reálného světa a uvrhnout je do světa táborového dobrodružství. V dramaturgii celého tábora hraje tento program významnou roli, vedoucí do jeho přípravy investují velkou část energie, obrazotvornosti a materiálu. Zahajovací program představuje onen zmíněný první vrchol.

Hry a další aktivity na táboře jsou organizačním týmem sestavovány do programu na základě kritérií, která jsou závislá na složení účastnické skupiny, prostředí a čase, ve kterém se budou odehrávat. Jednotlivé aktivity by měly být zařazovány tak, aby vytvářely určitý rytmus a současně i kontrast. Parametry hry samotné pak vycházejí z počtu účastníků, intenzity a zkrácení doby, poskytnutí více času/materiálů, regulace pravidel hry dle věků účastníků.⁸⁸

V programech letních táborů se nejčastěji setkáváme s následujícími formami her:

Inscenační hry – účastníci se dostávají do situací, kdy ve své podstatě soupeří sami se sebou. Do této kategorie spadají hry, kdy mohou účastníci zažít neočekávané situace a účast v takové hře pro ně představuje osobní výzvu (např. Hry bez hranic).

Týmové hry – tým je základní jednotkou herního světa. Tyto hry mají obvykle formu soutěže a zaměřují se na témata vůdcovství, rozdělení rolí, přijímání odpovědnosti, práci s časem, komunikaci a plánování. Prvek soutěže přispívá k větší motivaci a podporuje úsilí hráčů. Ti by však měli cítit, že nejde jen o vítězství, ale o poctivou fair play, která v sobě nese i etický aspekt vzájemné spolupráce.

Simulační hry – uměle vytvořená situace a atmosféra umožňuje hráčům vstoupit do rolí a vyzkoušet si situace, se kterými se mohou, ale také nemusí v reálném životě setkat. Hra vyžaduje plné fyzické i intelektuální nasazení účastníka a má konkrétního vítěze (jednotlivce).

⁸⁶ Srov. FRANC, Daniel, Daniela SOBKOVÁ ZOUNKOVÁ a Andy MARTIN. *Učení zážitkem a hrou: praktická příručka instruktora*. 2007. s. 72.

⁸⁷ Srov. FRANC, Daniel, Daniela SOBKOVÁ ZOUNKOVÁ a Andy MARTIN. *Učení zážitkem a hrou: praktická příručka instruktora*. 2007. s. 26.

⁸⁸ Srov. FRANC, Daniel, Daniela SOBKOVÁ ZOUNKOVÁ a Andy MARTIN. *Učení zážitkem a hrou: praktická příručka instruktora*. 2007. s. 69.

Iniciativní hry – do této kategorie řadíme hry, při kterých mají účastníci (jednotlivci nebo skupiny) jasně daný fyzický nebo intelektuální úkol – např. různé seznamovací hry.

Psychologické hry – tyto hry kladou na účastníky vysoké emocionální nároky, neboť jejich součástí mohou být i intenzivní vyjádření emocí či objevování hlubokých aspektů vlastní identity.⁸⁹ Vedoucí hry by měl citlivě vnímat neverbální signály, kterými účastníci projevují svoje pocity a vhodně na ně reagovat. Současně dbá na vytvoření takové atmosféry, která je prosta ironizování a zesměšňování, rozvíjí pozitivní klima a kulturu vzájemných vztahů ve skupině.⁹⁰

Program tábora je provázen i aktivitami, které mají ryze neherní charakter. K vytvoření atmosféry je používán hudební doprovod či nezvyklé osvětlení, které mohou být předzvěstí rituálů a opakujících se aktivit. Tento děj je označován jako „červená nit“ a pevně drží pohromadě postupně navlékané „korálky“ po celou dobu konání tábora. Zajímavých zpestření programu může být beseda se zajímavou osobností, audiovizuální prezentace nebo akce označovaná jako happening, vycházející z tradice pouličního divadla – hudba, tanec, výtvarný program se zdobením tváře, atd. Do programu neodmyslitelně patří také výpravné expedice nebo outdoorové dobrodružné aktivity (lanové překážky, orientační běh, výlet na kole, vodní aktivity).

Druhým vrcholem tábora je celotáborová hra, která tematicky dovršuje dílčí etapové hry pořádané v průběhu celého tábora. Motiv celotáborové hry je velmi často inspirován filmovým, literárním nebo pohádkovým motivem. Příprava celotáborové hry vyžaduje týmovou spolupráci ke zpracování metodiky, která obsahuje popis a cíl hry, vylíčení dějové linky a postupů, nároky na materiální, technické a bezpečnostní zajištění, popis jednotlivých etap, návrh alternativ pro případ nepříznivého počasí, celkové vyhodnocení, dokumentace – diplomy, fotografie. Závěr hry by měl být velkolepý, strhující a nezapomenutelný.⁹¹

Stejně důležité jako si hru zahrát, je důležité po jejím ukončení vést děti k tomu, aby sdílely dojmy, pocity. Vedoucí by tak měl dětem vytvořit prostor pro diskuzi a podporovat tak

⁸⁹ Srov. FRANC, Daniel, Daniela SOBKOVÁ ZOUNKOVÁ a Andy MARTIN. *Učení zážitkem a hrou: praktická příručka instruktora*. 2007. s. 71.

⁹⁰ Srov. ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk. *Hry pro zvládnutí agresivity a neklidu*. Praha: Portál, 2002. s. 22.

⁹¹ Srov. Pionýr – *Dobrodružství na míru* [online]. Copyright © 2012 [cit. 16. 3.2017].

Dostupné z: <http://www.pionyr.cz/inspirace/etapove-hry>

schopnost dětí reflektovat jejich prožitky. Niterný zážitek by měl „rezonovat“, vyjádřeno myšlenkou pojatou Immanuelem Kantem.⁹²

Tak by stav flow (česky označovaný jako „stav plynutí“), přinášející takový prožitek radosti, tvořivosti, soustředění a naprostého zaujetí, při kterém dítě zapomene na hlad a ubíhající čas, měl být vystřídán stavem mysli, která neutíká z přítomnosti do budoucnosti či minulosti, ale „doprožívá to“, co právě zažilo.⁹³

Flow prožíváme při nejrůznějších činnostech, pro které je typická právě taková obtížnost, která nám nedovolí se nudit, ale na druhou stranu ani nestresuje. Obvykle se jedná o tzv. činnosti autotelické, tedy takové, které provádíme pro ně samé.⁹⁴ A o to nám ve hře jde především.

3.2 Specifický přístup dětí s ADHD ke hře

Děti s ADHD často překračují hranice vztahů a obecně přijaté normy chování. Setkáváme se u nich s nadměrnou aktivitou a neustálou potřebou měnit činnosti. Hry s nabídkou prostoru pro autentické jednání je mohou zpočátku zneklidnit. Když si na ně zvyknou, znamenají pro ně vzrušující a vzácnou příležitost být sami sebou.⁹⁵

Pro úspěšné zapojení dítěte s ADHD do hry je třeba určitá znalost specifik v chování a projevech dítěte s ADHD. V důsledku potřeby neustálé změny preferují hyperaktivní děti většinou jednodušší hry, resp. hry, kde je zdůrazněn pohyb a jednoduchá pravidla. Pokud chceme, aby dítě u nějaké činnosti vydrželo, je třeba být nablízku, citlivě vést a aktivitu strukturovat. Při společné hře je vhodné volit hry kratší a s viditelným závěrečným efektem. Pro děti s ADHD spíše nejsou vhodné hry spojené se soutěživostí a rychlostí, neboť zvyšují impulzivitu a zbrkllost.

Hry s ostatními dětmi jsou velmi důležité pro rozvoj socializace dítěte s postižením. Čím déle se podaří společnou hru udržet a čím příjemnější je pro všechny zúčastněné, tím větší zisk z ní dítě má. Je třeba citlivě vést dítě k tomu, aby si uvědomovalo, že občas je třeba ustoupit a podřídit se, a pokud si nechce hrát s ostatními, nemělo by ostatní rušit. To je velmi nelehký

⁹² Srov. KAPLÁNEK, Michal. *Rekreace a volný čas z hlediska teologie*. Studijní texty pro pedagogy volného času. (navazující magisterské studium). České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. 2011. s. 9.

⁹³ Srov. KAPLÁNEK, Michal. *Rekreace a volný čas z hlediska teologie*. Studijní texty pro pedagogy volného času. (navazující magisterské studium). České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. 2011. s. 9.

⁹⁴ Srov. ŠKYŘÍK, Petr, ed. *Hledání flow: Inflow 2008*. s. 21.

⁹⁵ Srov. ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk. *Hry pro zvládnutí agresivity a neklidu*. Praha: Portál, 2002. s. 27.

úkol, protože naučit dítě hrát si s ostatními, je těžké i u dítěte, které nemá žádné obtíže s neklidem.⁹⁶ Dítě by nemělo být zahlceno pravidly, ale mělo by být dobře seznámeno s těmi základními. Je ovšem problematické, je v okamžiku každého porušení stále dokola připomínat. Vhodné nejsou ani negativní reakce typu nedělej to, přestaň atd.; naopak je třeba registrovat každý náznak vhodného chování a okamžitě jej ocenit.⁹⁷

Pro zklidnění konfliktní nebo jinak zátěžové situace při hře či v kolektivu dětí je možné využít účinné metody založené na principu semaforu – karty červená (STOP!), oranžová (klid, přemýšlej), zelená (jed', výborně!).⁹⁸

Zvýšená pohyblivost často vyvolává dojem, že dítě má mnoho přebytečné energie a potřebuje ji ventilovat. S přebytečnou energií je to složitější. I při nadměrné pohybové aktivitě se dítě dokáže zabývat jednou činností jen velmi krátkou dobu. Energie, která je za tímto pohybem, každou chvíli mění svůj cíl a rychle dítě vyčerpá. Změny a přesuny činnosti tedy signalizují, že dítě si musí od jedné činnosti odpočinout a udělat to tak, že ji nahradí jinou. Neklid, který pak pozorujeme, není ukazatelem toho, že dítě má mnoho energie, ale naopak, že jí má málo. Dítě s ADHD tedy opravdu potřebuje spoustu pohybu, ale je třeba mít na zřeteli, že ideální je pro něj volný pohyb, který není příliš usměrňovaný a odpovídá potřebě dítěte. Z tohoto důvodu tyto děti jen obtížně zvládají tréninkové aktivity některých sportovních disciplín.⁹⁹

Vhodnou sportovní aktivitou pro hyperaktivní děti mohou být vybrané druhy úpolových sportů (judo, aikido, taekwondo). Pozitivum úpolových sportů pro děti s ADHD spočívá v jejich systému filozoficko-mravních principů, mezi něž patří zdvořilost, čestnost, vytrvalost a sebeovládání, tedy přesně ty oblasti, na jejich rozvoji je třeba v rámci výchovného působení pracovat. Jako podpůrný prvek fyzického tréninku úpolových sportů je využívána meditace, která přispívá k relaxaci a uvolnění.¹⁰⁰

K relaxačním technikám pozitivně působícím na zlepšení koncentrace a přispívající k celkovému zklidnění, patří jógové cvičení, při kterém dochází k rovnoměrnému zatěžování levé i pravé poloviny těla – souhře obou hemisfér.

⁹⁶ Srov. JANDERKOVÁ, Dita, Jitka KENDÍKOVÁ, Jarmila KLÉGRVÁ, Iva STRNADOVÁ, Jana SWIERKOSZOVÁ a Zdenka ŽENATOVÁ. *SPU a ADHD*. 2016. s. 113.

⁹⁷ Srov. LECHTA, Viktor, ed. *Základy inkluzivní pedagogiky: dítě s postižením, narušením a ohrožením ve škole*. 2010. s. 349

⁹⁸ Srov. MARTANOVÁ, Veronika. *KuliFerda a jeho svět: pracujeme se školákem s ADHD v mladším školním věku. Sociální kompetence*. Raabe, c2014. s. 3.

⁹⁹ Srov. JANDERKOVÁ, Dita, Jitka KENDÍKOVÁ, Jarmila KLÉGRVÁ, Iva STRNADOVÁ, Jana SWIERKOSZOVÁ a Zdenka ŽENATOVÁ. *SPU a ADHD*. 2016. s. 114.

¹⁰⁰ Srov. ŠVAMBERK ŠAUEROVÁ, Markéta, Klára ŠPAČKOVÁ a Eva NECHLEBOVÁ. *Speciální pedagogika v praxi: [komplexní péče o děti se SPUCH]*. 2012. s. 128.

V souvislosti se sportovními aktivitami, je třeba vzít v úvahu i motorickou obratnost dítěte. Poruchu ADHD často provází obtíže v koordinaci pohybů. Tyto děti působí neohrabaně a těžkopádně. Obtížněji se učí jezdit na kole, na rozdíl od vrstevníků se naučí později plavat, protože je pro ně těžké pohyb těla spojit se správným dýcháním. Kromě problémů s hrubou motorikou, mají potíže s motorikou jemnou a jsou méně obratné např. při míčových hrách, tvořivých a výtvarných činnostech.¹⁰¹

Táboroví vedoucí se tak při vedení dítěte s ADHD setkávají s řadou úskalí, které dítě provází při hrách a dalších programových aktivitách. Pokud to podmínky tábora dovolují, je vhodné mu věnovat více pozornosti, pomocnou ruku, povzbuzovat jej a chválit za každou snahu a vytrvalost. Najít si k dítěti cestu a vnímat jej v první řadě pozitivně je klíčem k úspěšnému vedení a tyto děti umí ve svých spontánních projevech tento přístup velmi nečekaně a hluboce ocenit.

3.3 Herní terapeutické aktivity

Herní terapeutické aktivity nemusí být jen výhradou táborů, které jsou určeny výhradně dětem se speciálními vzdělávacími potřebami, neboť terapie je odborný postup, který pomáhá dosahovat výchovných a vzdělávacích cílů a současně má i léčebný efekt.¹⁰²

Domníváme se, že pokud táboroví vedoucí mají znalosti z oboru speciální pedagogiky nebo zkušenosti s terapeutickou prací, je jistě s výhodou, v rámci integrace dítěte s ADHD zařadit do programu činnost založenou na terapeutické technice. Využití terapeutické aktivity může být prospěšné jednak pro její cílené užití léčebného účinku u integrovaného dítěte, tak u dětí z intaktní části skupiny, které ji přijmou jako zcela samozřejmou součást programu. Terapeutické techniky pomáhají dětem uvolnit napětí a negaci, působí relaxačně, vedou k harmonizaci psychiky s kladným vlivem na tělesné funkce a vzájemné vztahy.¹⁰³

Aktivity využívané v rámci terapeutických technik, které lze zahrnout do programu tábora aktivit a podmínek letního tábora, si dále krátce představíme.

¹⁰¹ Srov. JANDERKOVÁ, Dita, Jitka KENDÍKOVÁ, Jarmila KLÉGROVÁ, Iva STRNADOVÁ, Jana SWIERKOSZOVÁ a Zdenka ŽENATOVÁ. *SPU a ADHD*. 2016. s. 114.

¹⁰² Srov. ŠVAMBERK ŠAUEROVÁ, Markéta, Klára ŠPAČKOVÁ a Eva NECHLEBOVÁ. *Speciální pedagogika v praxi: [komplexní péče o děti se SPUCH]*. 2012. s. 98.

¹⁰³ Srov. JUCOVIČOVÁ, Drahomíra a Hana ŽÁČKOVÁ. *Máme dítě s ADHD: rady pro rodiče*. 2015. s. 107-108.

Dobrodružná terapie

Tento druh terapie je nově vznikající terapeutický směr, který využívá poznatek, že faktor dobrodružství a rizika, byl odborníky z oblasti pedagogických a psychologických věd identifikován jako velmi výrazný a efektivní element, který je schopen vytvořit vzorce chování pro řešení zátěžových situací a je vhodným nástrojem pro odpoutání se od problémů.¹⁰⁴

Terapie dobrodružstvím zahrnuje intervence založené na expedičních výpravách probíhajících v prostředí divoké přírody, které mají za cíl změnu maladaptivního chování dětí a mladistvých, za pomoci zkušenostního učení. V rámci terapie je kladen důraz na skupinový aspekt, který zahrnuje komunikaci s ostatními členy a další nové mezilidské zkušenosti. Tím dochází ke vzájemné podpoře mezi členy skupiny, přebírání iniciativy za své rozhodnutí a učení se pochopení druhého člověka stejně tak, jako samotná zkušenost být chápáný. Díky práci se skupinou a přirozeně probíhající pomoci druhému člověku dochází ke zvýšení vlastní sebeúcty a sebevědomí. Kromě aspektů sociálních přináší dobrodružná terapie i mnoho benefitů spojených s prostředím přírody, jako je učení se novým schopnostem či soběstačnosti přežití v přírodě.¹⁰⁵

Dramaterapie

Dramaterapii lze definovat jako „*záměrné použití dramatických/divadelních postupů pro dosažení terapeutického cíle symptomatické úlevy, duševní i fyzické integrace a osobního růstu.*“¹⁰⁶

Při dramaterapii je využíváno postupů k vyjádření sebe samého, sebepoznání či pochopení mezilidských vztahů. Jeden ze základních prostředků dramaterapie je improvizace, neboť lépe odráží vnitřní stav dítěte, umožňuje expresi aktuálního citění a má nejbližší ke skutečnému životu. Při práci s dětmi s ADHD lze tuto metodu účinně využít k nácviku soustředěného očního kontaktu, např. pozorováním v zrcadle. Tato metoda terapie napomáhá ke zvyšování sociální interakce, posílení sebedůvěry, zvyšování intrapersonální inteligence a rozšíření repertoáru rolí pro život.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Srov. ŠVAMBERK ŠAUEROVÁ, Markéta, Klára ŠPAČKOVÁ a Eva NECHLEBOVÁ. *Speciální pedagogika v praxi: [komplexní péče o děti se SPUCH]*. 2012. s. 122.

¹⁰⁵ Srov. HOUŠKOVÁ, Tereza. *Potenciál wilderness therapy pro speciálně pedagogickou praxi etopedickou*. Olomouc, 2016. diplomová práce (Mgr.). UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. Pedagogická fakulta. s. 27.

¹⁰⁶ Definice The National Association for Drama Therapy ve Spojených státech (1985). Srov. MÜLLER, Oldřich. *Terapie ve speciální pedagogice*. 2014. s. 136.

¹⁰⁷ Srov. MÜLLER, Oldřich. *Terapie ve speciální pedagogice*. 2014. s. 137.

Pohádkoterapie

Pohádkoterapie je dílčí metodou bibliografie, která využívá léčebného účinku četby. Rozvíjí u dětí představitivost a pomáhá jim se starostmi. Správně zvolená pohádka ukazuje vhodné řešení určitých životních situací dítěte. Význam pohádky tkví v tom, že spoluvytváří životní kontext, v jehož světle a s jehož pomocí dostává život smysl.¹⁰⁸

Tuto metodu lze realizovat skupinově i individuálně. Individuální forma je pro děti s ADHD vhodnější. Pro proces pohádkoterapie je klíčové racionální a emoční vnímání zvolené pohádky.

Schéma správně zvolené pohádky by mělo obsahovat následující čtyři složky:

- 1. Hlavní téma** – hlavním tématem pohádek jsou okolnosti, kdy se hrdina dostává do obtížných situací, na které reaguje především strachem a úzkostí.
- 2. Hlavní hrdina** – hlavním hrdinou je především dítě nebo zvířátko, se kterým se dítě může ztotožnit.
- 3. Další postavy** – pomáhají hrdinovi učit se způsobům chování, radí mu, jak dosáhnout úspěchu.
- 4. Pozadí vyprávění** – pohádka se odehrává v místech, která děti znají.¹⁰⁹

Tato metoda účinně rozvíjí fantazii dítěte, podporuje vztah k morálním hodnotám (dobro vs. zlo) a ke kráse, aktivizuje proces přemostění pohádkových významů s realitou.

Muzikoterapie

Muzikoterapie je metodou, která využívá efektu hudebního vnímání a aktivní práce s hudbou, a to nejen k relaxaci, ale i k sebevyjádření, sebepoznání. Vliv hudby na duševní zdraví je zaznamenán již v Bibli v příběhu Davida, který léčil hrou na harfu deprese krále Saula.¹¹⁰

Hudba ovlivňuje vegetativní funkce – srdeční rytmus, krevní tlak, dýchání, svalový tonus, motoriku apod. Hudbu lze využít v rámci receptivní muzikoterapie k poslechu nebo jako součást fyzioterapie k cvičení s hudbou. Při terapii psychomotorické a psychorelaxační dostávají děti volný prostor k experimentaci s hudebními nástroji nebo předměty, které vydávají různé zvuky. Aktivní provozování hudby slouží jako emoční ventil a současně jako prostředek k rozvoji kreativity, podpory pozitivního vnímání vlastní osobnosti. Ačkoli není primární cílem terapie rozvíjet hudební schopnosti, je toto významným vedlejším produktem a může proměnit

¹⁰⁸ Srov. ŠVAMBERK ŠAUEROVÁ, Markéta, Klára ŠPAČKOVÁ a Eva NECHLEBOVÁ. *Speciální pedagogika v praxi: [komplexní péče o děti se SPUCH]*. 2012. s. 118.

¹⁰⁹ Srov. POSKIEROVÁ, Lucie. Co nabízí pohádkoterapie?. *Čtenář*, 2009, **61**(7-8), s. 261-263.

¹¹⁰ Srov. ŠVAMBERK ŠAUEROVÁ, Markéta, Klára ŠPAČKOVÁ a Eva NECHLEBOVÁ. *Speciální pedagogika v praxi: [komplexní péče o děti se SPUCH]*. 2012. s. 106.

v mocného motivačního hybatele v dalším směřování zájmů dítěte.¹¹¹ U dětí s ADHD je tato metody využívána ke zlepšení koordinace pohybů těla v souvislosti s vnímáním rytmu hudby.

Arteterapie

Arteterapie jako neverbální technika využívá exprese (výrazového prostředku, spontánnosti, zážitku či prožitku) k prezentaci vnitřního světa jedince. Arteterapie je poměrně mladý obor z konce 19. století, přesto její kořeny sahají až do pravěku. Nástěnné kresby v jeskyních mohly mít různé funkce. Mohlo se jednat o způsob předání informací dalším generacím nebo o rituál. Lidé se možná tímto způsobem vyrovnávali se silnými zážitky, např. z lovu.¹¹²

Výtvarný projev je komunikačním prostředkem, umožňuje jedinci svobodnou krystalizaci emocí, hlavním cílem se stává citová zainteresovanost tvořícího. V arteterapii nejde o hodnocení artefaktu, ani o to, zda má dítě nadání, ale o ztvárnění osobního tématu. K nejpoužívanějším tématům v arteterapii patří – vlastní minulost a přítomnost, budoucnost, cíle a abstraktní pojmy, vztahy ve skupině. Výtvarný projev dětí s ADHD má svá specifika, zejména pak v mladším školním věku odpovídá kresba úrovni nižší věkové kategorie.

V rámci speciálních postupů arteterapie využívá rozličných forem, např. volné kresby, konverzační kresby – dvojice komunikuje pomocí čar, barev a obrazů, doplňované kresby – kolující obraz, který je postupně dotvářen, společné kresby – děti kreslí současně velkoformátový obraz.

Zooterapie

Zooterapie využívá zprostředkovaného kontaktu mezi jedincem a zvířetem a nejčastěji se uplatňuje v případech, kdy supluje sociální kontakt s jinými lidmi. *„Zooterapie je obor speciálního vedení zvířete k pozitivnímu působení na bio-psycho-sociálně-spirituální složky člověka, odborně vedená plně zapadá do ucelené rehabilitace jako součást sociálních služeb, součást vzdělávacího procesu nebo krizové intervence.“*¹¹³

Zooterapii lze dále dělit na dílčí kategorie dle zvířecího druhu, přičemž k nejčastěji využívaným patří canisterapie – využití psa, hipoterapie – využití koně, felinoterapie – využití kočky. V zahraničí jsou v zooterapii využívány i další zvířecí druhy, jako např. lamy, delfíny, hmyz a ptactvo.

¹¹¹ Srov. MÜLLER, Oldřich. *Terapie ve speciální pedagogice*. 2014. s. 278.

¹¹² Srov. MÜLLER, Oldřich. *Terapie ve speciální pedagogice*. 2014. s. 79.

¹¹³ Srov. MÜLLER, Oldřich. *Terapie ve speciální pedagogice*. 2014. s. 278.

Canisterapii lze definovat jako léčebný kontakt psa a člověka, který je prováděn individuální nebo skupinovou formou. Bezprostřední kontakt se psím společníkem rozvíjí jemnou a hrubou motoriku, podněcuje komunikaci v její verbální i neverbální složce, zlepšuje sociální interakci jedince směrem k ostatním členům skupiny.¹¹⁴ Prostřednictvím canisterapie dochází k nácvičku koncentrace a zvýšení pozornosti, rozvoji sociálního citění, v některých případech i snížení agresivity. Tato metoda je úspěšně využívána při terapeutické práci s dětmi s ADHD, dětskou mozkovou obrnou, tělesným a smyslovým postižením.¹¹⁵

Hipoterapie zahrnuje činnosti v s koněm při léčbě člověka a promítá se do tří základních složek člověka, tj. je motivujícím prostředkem psychosociální složky člověka, působí na motoriku tím, že facilite základní pohybové vzorce chůze, stimuluje a rytmitizuje dechové funkce, vytváří předpoklady pro sociální začlenění člověka se specifickými potřebami, zejména v oblasti společenské a pracovní. Přenášením pohybu koňského hřbetu na lidské tělo dochází ke stimulaci centrálního nervového systému. Přejímání motorického pohybu ovlivňuje svalový tonus a zdokonaluje pohyb člověka v prostoru. Kůň svým trojrozměrným pohybem těla způsobuje ustavičné střídání napětí a uvolňování těla dítěte, a to i při jeho naprosté pasivitě (postačující pohybovou aktivitou koně je jeho chůze). Aplikace této terapie ovlivňuje u dětí fyziologický a psychický vývoj, formuje rozvoj osobnosti, pozitivně působí na smyslovou činnost a má i silný socioterapeutický vliv. Pro tyto pozitivní účinky je terapie využívána jako součást rehabilitace k léčbě jedinců s tělesným postižením, ale uplatňuje se i u dětí s ADHD, kdy působí na zklidnění projevů hyperaktivity a odstranění pocitů úzkosti a nedůvěry.

Felinoterapie je definována jako „podpůrná léčba somatických, zejména však psychických poruch kontaktem s kočkami. Tato metoda je velmi rozšířena v anglofonních zemích (USA a Velká Británie), u nás je využívána v terapeutických programech pro seniory.

Děti si terapii mohou užít třeba ve formě pohádky se živými zvířaty, kde kromě koček vystupují i další zvířata (morčata, králíci). Scénář představení k aktivizaci dětského publika využívá

¹¹⁴ Srov. EISERTOVÁ, Jaroslava. *Canisterapie jako podpůrná terapeutická metoda u dětí s hyperkinetickým syndromem a dětskou mozkovou obrnou*. Č. Bud., 2009. disertační práce (Ph.D.). JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH. Zdravotně sociální fakulta s. 27.

¹¹⁵ Srov. EISERTOVÁ, Jaroslava a Renata ŠVESTKOVÁ. *Pobytové a volnočasové aktivity se zaměřením na problematiku canisterapie*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2011. s. 36-37.

různých rytmických říkanek a lidových písniček. Cílem je budovat pozitivní vztah ke zvířatům a jejich péči a ochraně. Kontraindikací této terapie, podobně jako u psů, může být alergie na kontakt se srstí, je tedy třeba, aby vedoucí byli o těchto alergiích řádně informováni.

Hra je účinným prostředkem integrace dětí se speciálními potřebami do skupiny, a právě z tohoto důvodu jsme jí v této kapitole vyhradili prostor. V úvodu jsme v obecné rovině definovali tento pojem a dále zmínili některé z nejčastěji používaných herních forem a jejich pojetí z hlediska dramaturgie tábora, resp. zařazení do programu. S ohledem na téma související s problematikou dětí s ADHD byla další podkapitola věnována vymezení specifik hyperaktivních dětí v přístupu ke hrám a dalším aktivitám, včetně sportovních. V závěru kapitoly jsme uvedli vybrané a v praxi ověřené aktivity založené na terapeutických přístupech k dětem s ADHD, které lze v podmínkách letního tábora realizovat.

Děti a mládež se speciálními vzdělávacími potřebami potřebují mít příležitost sdílet volnočasové činnosti s ostatními nepostiženými dětmi svého věku. Každé dítě potřebuje vnímat samo sebe jako plnohodnotnou součást společnosti. Volnočasové aktivity mohou hrát klíčovou roli při společenském začlenění osob se speciálními potřebami a jejich osobnostně-sociálním formování. Pozitivní účinky zapojení do volnočasových aktivit můžeme rozdělit na fyzické, psychické a sociální. V oblasti fyzické jedná o rozvoj motorických kompetencí uplatnitelných v běžném životě a dovolujících zvýšení kvality i kvantity pohybových vzorců. V oblasti psychické a sociální pomáhají aktivity rozvíjet sebevědomí, sociální dovednosti, podporují vzorce pro vztahová jednání, rozvíjí empatii.

4 Integrace

V České republice je problematika integrace dětí se zdravotním postižením živým, diskutovaným a řešeným problémem, který má řadu příznivců i odpůrců. V této souvislosti bychom rádi upozornili na výzkum realizovaný Karlem Pančochou a Lenkou Slepíčkovou s názvem *Česká veřejnost a inkluzivní vzdělávání*. Výsledky výzkumu mimo jiné prokázaly skutečnost, že největší míra odmítání společného vzdělávání promítnutá do postojů české veřejnosti se týká žáků s poruchami chování a mentálním postižením. Negativní postoje k takto postiženým žákům tak tvoří v českém vzdělávacím systému neviditelnou, avšak o to silnější bariéru pro jejich plné začlenění.¹¹⁶

Pro definování pojmu integrace je třeba se nejprve obrátit k původní významu slova, které označuje „ucelení, sjednocení, spojení v celek“ (z lat. integer = nenarušený, úplný), např. ve smyslu integrace osobnosti či psychických funkcí v podobě jejich souhry, nerušeného fungování. Pokud chápeme integraci jako proces, je v tomto smyslu správnější hovořit o inkluzi (z lat. inclusio = zahrnutí).

Inkluze bývá vnímána jako synonymum integrace, to však není zcela na místě, neboť v hlubším významu je mezi těmito dvěma pojmy rozdíl. Základem pojetí termínu inkluze je poznání, že lidské společenství se skládá z více či méně odlišných jedinců, kteří společně vytvářejí různorodou a pročleněnou jednotu, respektující individuální rozdíly a proměňující je v přínos celku. Inkluze jde tedy ještě dál než integrace, jejímž cílem je začlenění jedinců se speciálními vzdělávacími potřebami do stávající společenské struktury. Inkluze usiluje o proměnu těchto struktur tak, aby rozličnost byla považována za normální jev.¹¹⁷

„Integrace je spíše záležitostí praxe než filozofickým konceptem. Integraci lze chápat jako nástroj, mechanismus či opatření, naproti tomu inkluze je pojímána jako systém či směr.“¹¹⁸

V integraci se jedná zejména o faktické začlenění jedince do společenství třídy, školy a společnosti.

¹¹⁶ Srov. BARTOŇOVÁ, Miroslava, Marie VÍTKOVÁ, Barbora BOČKOVÁ, et al. *Inkluze ve škole a ve společnosti jako interdisciplinární téma*: Brno: Masarykova univerzita, 2016. s. 40-42.

¹¹⁷ Srov. ŠTURMA, Jaroslav. *Klady a zápory integrace z pohledu psychologa*. Univerzita Karlova s. 3.

¹¹⁸ Srov. TANNENBERGEROVÁ, Monika. *Inkluze ve škole a možnosti jejího sledování*. In T. Janík & Pešková K. et al., *Školní vzdělávání: podmínky, kurikulum, aktéři, procesy, výsledky*. Brno: Masarykova univerzita. 2012 s. 26.

4.1 Faktory integrace

Ke svému zdravému a harmonickému vývoji potřebuje každé dítě uspokojování a naplňování všech jeho životně důležitých potřeb: tělesných, duševních i sociálních. Platí to ve stejné míře pro děti nepostižené i postižené. Dítě s postižením má pak navíc některé potřeby další, které v doplňku k oněm společným a základním, vzhledem k tomu, že se týkají právě určitého konkrétního dítěte (či skupiny dětí), nazýváme potřebami speciálními. K podmínkám úspěšné integrace dítěte se speciálními potřebami patří připravenost a ochota všech zúčastněných: dítěte samotného, rodičů a volnočasových pedagogů.

Předpokladem integrace, jež má mít naději na úspěch a která má dítěti v jeho komplexním vývoji prospět, je ovšem vytvoření náležitých podmínek, jež musí být zajištěny předem, nikoli až „za pochodu.“ Je tedy důležité realizovat integraci s ohledem na předpokládané dosažení cílů, kterými jsou:

- a) umožnění rovného přístupu pro všechny,
- b) podpora sociální soudržnosti a respekt vůči rozmanitosti,
- c) úsilí o maximální rozvoj každého jednotlivce ve všech oblastech jeho osobnosti,
- d) podpora maximální participace na vlastním rozvoji i společenském životě,
- e) překonávání bariér, které vycházejí z postojů a předsudků vůči jakékoliv odlišnosti. ¹¹⁹

Důležitým aspektem, který je třeba brát z pohledu integrace na zřetel, je typ postižení. Ne vždy je možné dítě integrovat, byť by tomu i všechny strany byly nakloněny a investovaly veškeré úsilí. Dopady úspěšné integrace se promítají do všech oblastí osobnosti dítěte a podílí se na zlepšení kvality jeho života. ¹²⁰

Úspěšnou integraci však může komplikovat řada různých okolností a příčin, např. se nepodaří nalézt souhru všech zúčastněných (dítě, rodiče, táboroví vedoucí). Další možnou příčinou, která integraci znemožňuje, je, že si dítě v kolektivu zdravých dětí uvědomuje svoji rozdílnost, svá selhání a tyto negativní pocity převládají nad solidaritou, podporou a pomocí poskytnutou společenstvím. ¹²¹

¹¹⁹ Srov. KRATOCHVÍLOVÁ, Jana. *Kvalita inkluzivní školy: její hodnotová dimenze a podmínky*. 2013. s. 14.

¹²⁰ Srov. LECHTA, Viktor, ed. *Základy inkluzivní pedagogiky: dítě s postižením, narušením a ohrožením ve škole*. 2010. s. 150.

¹²¹ Srov. LECHTA, Viktor, ed. *Základy inkluzivní pedagogiky: dítě s postižením, narušením a ohrožením ve škole*. 2010. s. 151.

Otázce faktorů, které ovlivňují zapojování dětí se speciálními vzdělávacími potřebami (dále jen SVP), se věnoval v roce 2010 výzkum „Patříte mezi nás? aneb Kdy se daří začleňování dětí s handicapem do oddílů a kroužků“ realizovaný Národním institutem dětí a mládeže. Výsledek výzkumu přinesl mnohá zjištění, kromě jiných i to, že zapojení dětí se SVP do neformálního vzdělávání ovlivňují tři kategorie faktorů – obecné, na straně organizací a na straně dětí a jejich rodin.

Kategorie obecných faktorů reflektuje nabídku a ochotu organizací přijímat děti s handicapem s ohledem na celospolečenské klima (zatím je u nás normální, že se děti se SVP vzdělávají odděleně). Významným faktorem pro zapojení je zcela samozřejmě typ postižení a jeho specifika a s tím související potřeba osobní asistence, jejíž nedostatek vytváří bariéru ve vztahu k sociální inkluzi.

Z pohledu organizací je negativním faktorem nedostatek financí, personálu a materiálního vybavení. V případě, že personál zajištěn je, spočívá problém v jeho nízké informovanosti a chybějící odborné přípravě pedagogů. Další úskalí představují velké kolektivy znesnadňující začlenění dítěte a chybějící bezbariérovost. Organizace také často pochybují o smyslu sociální inkluze, obávají se snížení kvality činností pro zdravé děti a inkluzi považují za módní trend, který dětem nic nepřináší. A tak jsou nabídky určené především pro zdravé děti a s těmi postiženými se primárně nepočítá.

Pochybnosti o smyslu integrace mají i rodiče dětí s postižením. Často jsou přesvědčeni, že jejich dítě v kolektivu zdravých dětí trpí. Děti s postižením nemusí vždy projevovat zájem o zapojení se do kolektivu, a na pobyt v širokém kolektivu nemusí být připraveno nebo to s ohledem na individualitu dítěte a stupeň postižení není vůbec možné. Významným komplikujícím faktorem ze strany rodičů je také finanční náročnost zahrnující náklady na účastnické poplatky, dopravu a nezbytné zdravotní a jiné pomůcky.¹²²

Pedagogové a vedoucí kroužků, kteří byli v rámci výzkumného šetření osloveni, popsali své praktické zkušenosti se zapojením dětí se SVP do obecného neformálního vzdělávání, které nejčastěji vyústí do jedné z uvedených situací:

- 1) předčasné ukončení – neochota a nepřipravenost vedoucího/pedagoga, nepřijetí dítěte v kolektivu vrstevníků;

¹²² Srov. *Patříte mezi nás? aneb, Kdy se daří začleňování dětí s handicapem do oddílů a kroužků*. Praha: NIDM – Národní institut dětí a mládeže, 2010. s. 11-13.

- 2) paralelní existence v aktivitě – dítě je členem kolektivu, nenavazuje sociální vztahy, existuje spíše vně, než uvnitř skupiny;
- 3) plnohodnotné zapojení – dítě je skutečnou součástí kolektivu, účastní se společných činností, je bez výhrad přijímáno jako „každé jiné normální dítě.“

Má-li dojít k plnohodnotnému zapojení, pak je zcela klíčový přístup pedagogů/vedoucích, jejich schopnosti, dovednosti, ochota a dobrá vůle.

4.2 Integrace dítěte s ADHD na zotavovací akci v době letních prázdnin

V případě integrace dítěte s ADHD na letním táboře je neoddiskutovatelným přínosem, pokud je účastník tábora současně členem oddílu, do kterého pravidelně v průběhu roku dochází. Oddíloví vedoucí jsou tak v průběžné interakci s dítětem a jeho rodiči, dochází k výměně důležitých informací. Současně mají příležitost pozorovat projevy a případné změny v chování dítěte a s těmito poznatky pracovat při přípravě i samotné realizaci letního tábora.

Vzhledem k tomu, že zajištění speciálních potřeb dítěte vyžaduje odborné znalosti a dovednosti z příslušných oblastí speciální pedagogiky a dalších oborů, je jistě s výhodou, pokud vedoucí mají možnost absolvovat náležitou odbornou přípravu. Žádoucí je i spolupráce s odborníky, která se v závažnějších případech může jevit jako nezbytná. Nechceme však tvrdit, že volnočasoví pedagogové/vedoucí oddílů bez odborné erudice nejsou schopni být kvalitními vychovateli dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. Jejich přístup může být intuitivní a vysoce empatický i bez odborné přípravy, nicméně alespoň základní vhled do problematiky jim může pomoci při řešení situací, které jsou nepředvídatelné, komplikované a zdánlivě nevysvětlitelné.

Užitečným zdrojem informací o ADHD v praxi volnočasových pedagogů je příručka vydaná odborem Skauting pro všechny s příznačným názvem ADHD – vím, co s tím? Jedná se o ojedinělý počín, který svědčí o propracovanosti systému vzdělávání a otevřenosti Skautského hnutí pro práci s touto skupinou dětí. Příručka je volně dostupná na webových stránkách a volnočasoví pedagogové v ní naleznou všechny podstatné informace o projevech poruchy, výchovných zásad a doporučení pro práci s dětmi s ADHD, doplněné ilustrativními případy z praxe.¹²³

¹²³ Srov. VLASATÁ, Marie. *ADHD – vím, co s tím?!: příručka o poruše pozornosti s hyperaktivitou*. Praha: Junák – svaz skautů a skautek ČR, 2013. s. 19.

Informace o ADHD lze načerpat z celé řady dalších odborných zdrojů, pro úspěšnou integraci dítěte na táboře jsou však naprosto klíčové informace poskytnuté rodiči dítěte. Jak jsme již uvedli v kapitole věnované legislativním předpisům, rodiče dítěte nemají povinnost informovat vedení tábora o tom, že dítě je léčeno s diagnózou ADHD. Pokud tak v souladu s dobrými mravy a s respektem k práci volnočasových pedagogů učiní, lze doporučit, aby se táboroví vedoucí dotázali na konkrétní projevy ADHD u dítěte, zda je léčeno medikamenty, jaké jsou osvědčené techniky zvládání krizových situací, jaké má dítě záliby, jaké jsou jeho silné a slabé stránky, jak se začleňuje do kolektivu a s ohledem na tuto skutečnost jej zařadit do družiny s ostatními dětmi, na jaký denní režim a systém pravidel je zvyklé, atd. Podané informace by měly odrážet reálný obraz dítěte a rodiče by se neměli bagatelizovat či zatajovat projevy poruchy. Táboroví vedoucí by měli rodičům poskytnout informace o plánovaných aktivitách tábora a společně prodiskutovat, zda je dítě schopné se zapojit bez problémů do všech aktivit, případně vytipovat oblasti, kde bude, s ohledem na individualitu dítěte, třeba připravit alternativní program.¹²⁴

Kritériem pro výběr tábora je především jeho kvalita, která je dána splněním výše uvedených legislativních předpisů, zejména pak účastí kvalifikovaného vedení, naplnění všech bezpečnostních pravidel, včetně těch zajišťujících zdravotnickou péči. Dalším důležitým kritériem je dostupnost a vyčerpávající přehled informací o zotavovací akci, které přispívají k důvěryhodnosti organizátora, včetně referencí rodičů a dětí. Cílem letního tábora je rozvíjet osobnost dítěte a utvářet jeho pohled na svět z jiné perspektivy než z té rodinné a školní.

V případě integračního tábora je cílem programu snižovat informační bariéry mezi dětmi s různým typem handicapu a dětmi z intaktní populace. V průběhu realizace programu tábora se tyto dvě skupiny setkávají, mají prostor ke spolupráci, vytvářejí a uvědomují si novost situací, které přinášejí jejich odlišnosti a společně pak řeší zadané úkoly. Tím je podporována jejich schopnost improvizace a hledání nejlepšího možného řešení. Na základě účasti v programu vznikají pěkná přátelství a neocenitelné zkušenosti jak pro děti s handicapem, tak pro děti zdravé. Důležité je pochopení skutečnosti, že handicap není překážkou v komunikaci či přátelství.¹²⁵

Rozvoj rekreace a organizovanosti osob se speciálními potřebami nabyl na významu díky společenským a legislativním změnám a změnám přístupu v průběhu posledního desetiletí. Při

¹²⁴ Srov. LECHTA, Viktor, ed. *Základy inkluzivní pedagogiky: dítě s postižením, narušením a ohrožením ve škole*. 2010. s. 152.

¹²⁵ Srov. EISERTOVÁ, Jaroslava a Renata ŠVESTKOVÁ. *Pobytové a volnočasové aktivity se zaměřením na problematiku canisterapie*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2011. s. 50.

drobném historickém exkurzu se v souvislosti s rekreačními aktivitami osob se speciálními potřebami často zmiňuje série akcí zaměřených na integraci a pořádaných pod garancí **Prázdninové školy Lipnice**.¹²⁶

Integraci jako vzájemné obohacení všech účastníků prostřednictvím společně stráveného času a zážitků vnímá také občanské sdružení **Život trochu jinak**¹²⁷, které pořádá řadu různě zaměřených zážitkových kurzů, turistických či jinak pojatých akcí a je otevřeno i lidem s postižením.

Velmi intenzivně se smysluplným trávením volného času osob se speciálními potřebami zabývá také občanské sdružení **Užitečný život**.¹²⁸ Sdružení vzniklo na základě tradičních křesťanských hodnot a jako nástroj pro práci s osobami se speciálními potřebami využívalo i pohybových programů. Ty měly charakter především zážitkových kurzů inspirujících se právě v Prázdninové škole Lipnice, která se již od poloviny 90. let zabývala pořádáním akcí s účastí osob se speciálními potřebami.

V České republice jistě existuje řada dalších organizací a sdružení, které různými způsoby podporují integraci dětí se SVP do aktivit neformálního vzdělávání. Dle studie *Specifické potřeby dětí a mládeže v institucích neformálního vzdělávání*, zpracované Pavlem Košákem (Junák Svaz skautů a skautek ČR) *je základní charakteristikou stavu inkluze v prostředí neformálního, volnočasového vzdělávání nahodilost a nedostupnost těchto aktivit pro většinu dětí. Děti se SVP jsou přítomny v oddílech, a to díky aktivitě samotných rodičů dětí a osobní angažovanosti vedoucích oddílů*.¹²⁹

¹²⁶ Srov. KUDLÁČEK, Martin a Ondřej JEŠINA. *Integrovaná tělesná výchova, rekreace a sport*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. s. 22.

¹²⁷ Srov. O nás | Život trochu jinak. *O nás | Život trochu jinak* [online] [cit. 28. 2.2017]. Dostupné z: <http://www.zivotjinak.cz/>

¹²⁸ Srov. Kdo jsme. *Užitečný život. Kdo jsme. Užitečný život*. [online] [cit. 28. 2.2017]. Dostupné z: <http://www.uzitecny-zivot.cz/index.php?clanek=2>

¹²⁹ KOŠÁK, PAVEL. *Specifické potřeby dětí a mládeže v institucích neformálního vzdělávání*. In: *Skauting pro všechny* [online] 2013. [cit. 2017-02-19]. s. 17.

Dostupné z: https://spv.skauting.cz/wp-content/uploads/2013/12/Junak_Specificke-potreby-deti-a-mladeze-v-institucich-neformalniho-vzdelavani_final.pdf

Shrnutí teoretické části práce

Teoretickou část práce tvoří čtyři kapitoly, které se tematicky zaměřují na definice stěžejních pojmů tématu diplomové práce.

Kapitola první vymezuje termín zotavovací akce z hlediska terminologického i legislativního, systém vzdělávání volnočasových pedagogů a charakteristiky jednotlivých pracovníků působících na zotavovacích akcích. V závěru první kapitoly jsme čtenáře seznámili s kompetencemi a osobnostní profilem pedagoga volného času.

Kapitola druhá je věnována problematice ADHD u dětí. Terminologické vymezení pojmu dále doplňují v praxi ověřené výchovné přístupy.

Protože základní programovou činností zotavovací akce v době letních prázdnin je hra, třetí kapitola se soustředí na tuto oblast a pokouší se popsat specifika přístupu dětí s ADHD k herním i sportovním disciplínám a současně nabízí přehled herních terapeutických metod, které lze účinně zařadit do táborevého programu a podpořit tak integraci dítěte s ADHD s dětmi z intaktní části skupiny.

Problematice integrace a jejímu širšímu pojetí v rámci celého společenského systému je věnována závěrečná čtvrtá kapitola. V užší pojetí se soustředí na problematiku integrace v oblasti neformálního zájmového vzdělání a v návaznosti na to, zde jsou uvedeny faktory, které do procesu vstupují a ovlivňují jeho úspěšnou aplikaci do systému. Integrace dítěte s ADHD je téma, které teoretickou část práce uzavírá, ale současně tematicky otevírá část empirickou.

Cílem této části diplomové práce bylo předložit teoretická východiska, která byla podkladem pro realizované výzkumné šetření.

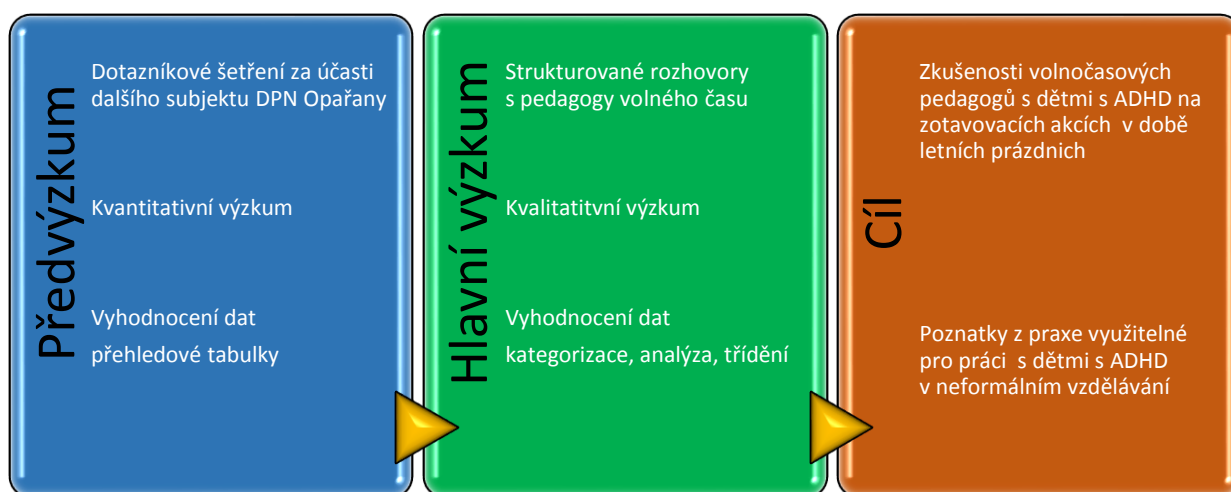
II Empirická část

Empirická část práce vychází z výsledků dvou realizovaných výzkumných šetření a vychází z poznatků uvedených v teoretické části práce.

V rámci realizovaného **předvýzkumu** byla prostřednictvím anonymních dotazníků zjišťována data o účasti či neúčasti dětí s ADHD na zotavovací akci v době letních prázdnin a pořádajících organizacích.

Na podkladě získaných informací jsem průběžně telefonicky a emailem oslovovala pořádající organizace a seznamovala je s výsledky dotazníkového šetření. Při té příležitosti jsem představila záměr a cíl svého **hlavního výzkumného šetření** a požádala je o součinnost, resp. o možnost udělat rozhovor s některým z vedoucích, který má z proběhlého letního tábora přímou zkušenost s vedením dítěte s ADHD. Ve většině případů byla navázána spolupráce a rozhovor byl realizován.

Jednotlivé kroky procesu výzkumného šetření zobrazuje schéma na obrázku 2.

Obrázek 2 – Schéma realizovaného výzkumného šetření

Zdroj: vlastní

5 Cíl výzkumu

Hlavním cílem výzkumu bylo popsat zkušenosti volnočasových pedagogů s dětmi s ADHD na zotavovacích akcích v době letních prázdnin. Aby mohl být tento cíl naplněn, bylo třeba vymezit jednotlivé kroky vedoucí k naplnění stanoveného cíle. Nejprve jsme tedy potřebovali zjistit, jakých zotavovacích akcí v době letních prázdnin se tyto děti účastnily, a s odkazem na získané informace jsme oslovili pořádající organizace s žádostí o rozhovor s volnočasovými pedagogy.

Jak vyplývá z uvedeného schéma na obrázku 2, byla realizována dvě výzkumná šetření – předvýzkum a hlavní výzkum.

Cílem předvýzkumného šetření bylo zjistit, jakých zotavovacích akcí se děti s ADHD účastní. Šetření přineslo informace o tom, že **převážná většina** oslovených dětí s ADHD se zotavovacích akcí v době letních prázdnin **neúčastnila**. Přesto se však nakonec podařilo najít děti, které část letních prázdnin na zotavovací akci strávily.

Výsledky realizovaného **předvýzkumu** umožnily **cíleně oslovit sdružení organizující zotavovací akce** a požádat je o spolupráci. Realizovaný předvýzkum poskytl nejen důležité informace o stavu a situaci dětí s ADHD a jejich účasti na zotavovacích akcích převážně na území Jihočeského kraje, ale současně přispěl k navázání kontaktu a následné spolupráci s organizacemi, které vnímaly výsledky šetření jako zajímavou a nečekanou zpětnou vazbu.

V některých případech tak bylo jednodušší dohodnout se na **realizaci hlavního výzkumného šetření**, které rovněž vyžadovalo vymezení dílčích oblastí zájmů. Kategorizovala jsem tedy **otázky strukturovaného rozhovoru** (příloha 2), do **čtyř oblastí** zaměřených na osobnostní **charakteristiku pedagoga volného času, podmínky integrace** dítěte s ADHD na zotavovací akci, **výchovné přístupy** a **zkušenosti s integrací dítěte s ADHD** na zotavovací akci tak, aby měl rozhovor formát kompaktního celku a přinesl očekávaný výsledek, tj. **obraz zkušenosti volnočasového pedagoga s dětmi s ADHD na zotavovací akci v době letních prázdnin.**

6 Metodika předvýzkumného šetření

Empirická část práce vychází z výsledků výzkumných šetření, kdy k získání potřebných dat byly využity dvě výzkumné metody. Pro přehlednost se budeme nejprve věnovat metodice předvýzkumného šetření.

K realizaci **předvýzkumu** byla využita metoda **dotazníkového šetření**. Na základě konzultace s ředitelkou DPN Opařany jsem vytvořila **dotazník** (příloha 1), tvořený třemi kategoriemi otázek týkajících se osobních dat, údajů o zotavovací akci a informací k hodnocení akce účastníkem.

Dotazník byl koncipován tak, aby byl respondent v úvodním textu seznámen s cílem šetření a současně byl zdůrazněn význam poskytnuté odpovědi pro dosažení stanového cíle. Formulář zahrnoval celkem 15 otázek (uzavřené – polytomické, otevřené a škálové). Úvodní otázky byly zaměřené na osobní data respondentů (pohlaví, věk). S ohledem na následné vyhodnocení bylo třeba vymezit dílčí oblasti zájmu, a tak jsme si stanovili následující otázky:

- ✓ Účastní se děti s ADHD zotavovacích akcí v době letních prázdnin?
- ✓ Jaké děti (dívky, chlapci) a v jaké věkové kategorii se akcí účastní?
- ✓ Z jakého důvodu se děti s ADHD těchto akcí neúčastní?
- ✓ Která sdružení či organizace tyto akce pořádají?
- ✓ Jaké je tematické zaměření akcí?
- ✓ Jaká je délka trvání akce?
- ✓ Kde děti nebo rodiče získali o akci informace?
- ✓ Jakým způsobem byli vedoucí informováni o diagnóze ADHD?
- ✓ Účastnilo se dítě akce samo nebo s někým blízkým?
- ✓ Jaká programová aktivita se jim nejvíce líbila?
- ✓ Jak děti akci hodnotily?
- ✓ Jak byly děti s účastí na akci spokojeny?

Otázka zjišťující účasti či neúčasti na zotavovací akci v době letních prázdnin byla formulována do podoby uzavřené otázky poskytující výběr z variant. V případě upřesnění odpovědi (např. jiné-uvedte) se nabízela možnost odpovědět otevřeně.

Otevřené otázky směřovaly ke zjištění faktických informací o zotavovací akci – název, pořádající organizace, místo konání. Další uzavřené otázky zjišťovaly tematické zaměření tábora, délku, typ (pobytový, příměstský). Za podstatné pro náš výzkum, jsme považovali

informace o tom, z jakého zdroje pocházela informace o akci, zda se jí dítě účastnilo poprvé či opakovaně, samo nebo s někým blízkým (sourozencem, kamarádem). Neméně důležité pro nás bylo i zjištění o tom, jakým způsobem bylo o diagnóze ADHD informováno vedení tábora.

Zajímalo nás také, jakou nezapomenutelnou aktivitu dítě na táboře prožilo, a proto jsme v otevřené otázce vymezili prostor pro toto sdělení. Škálové otázky byly použity k vyjádření postoje účastníka přidělením známky dle školního hodnocení. Respondenti tak měli možnost vyjádřit svou spokojenost s vedoucími tábora, atmosférou a kolektivem, programem a aktivitami, zázemím a ubytováním a poskytnutou stravou. Závěrečná otázka se soustředila na subjektivní vyjádření spokojenosti či nespokojenosti účastníka.

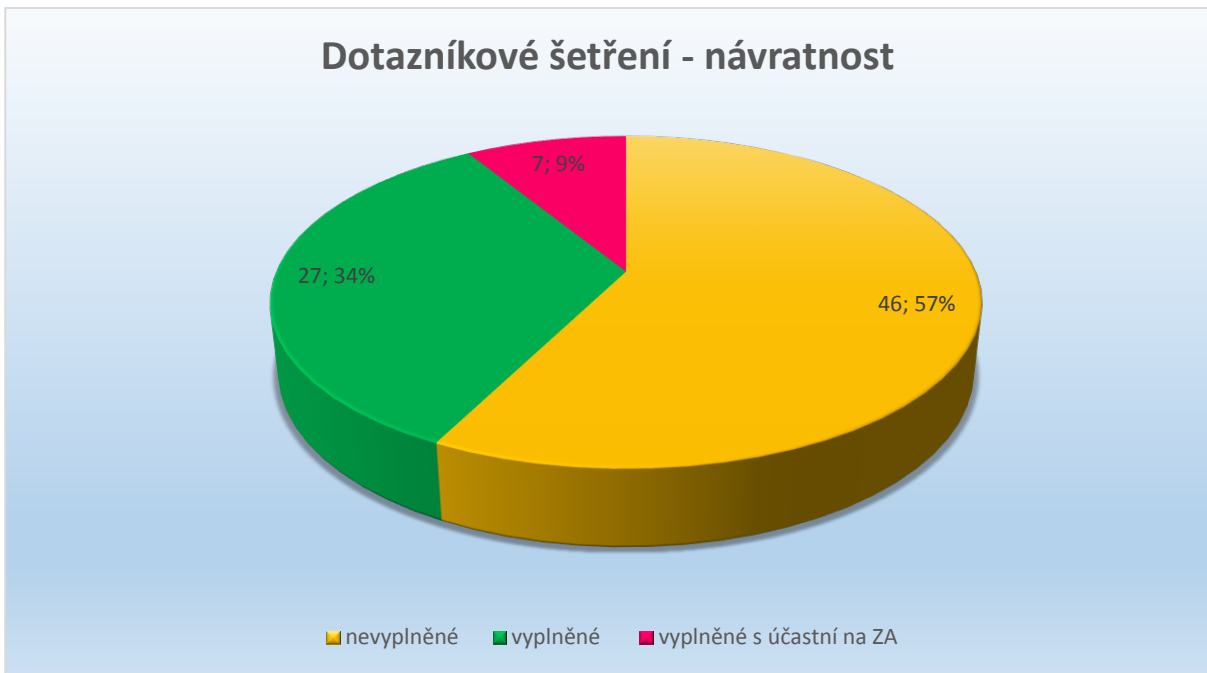
Dotazník vyplňovali rodiče s dětmi v čekárně pedopsychiatrické ambulance po úvodním rozhovoru se sestrou. O vyplnění dotazníku byli požádáni rodiče dětí, které mají diagnostikované ADHD bez dalších přidružených závažnějších komorbidit (poruchy chování, úzkostné poruchy, deprese, bipolární afektivní porucha) prakticky znemožňujících účast dítěte na pobytové zotavovací akci. Výběr respondentů byl záměrný a probíhal dle diagnostických kritérií.

Výhodou dotazníkového šetření je rychlé získání informací a možnost oslovit větší počet respondentů při zachování jejich anonymity. Vzhledem k tomu, že data pro předvýzkum byla shromažďována prostřednictvím druhého subjektu, považovala jsem dotazník za nejvhodnější formu výzkumného nástroje.

6.1 Charakteristika výzkumného souboru předvýzkumného šetření

Předvýzkumné šetření bylo realizováno od září 2015 do prosince 2016. V pedopsychiatrické ambulanci DPN v Opařanech byli zdravotnickým personálem osloveni rodiče s dětmi s ADHD, aby se účastnili dotazníkového šetření věnovanému účasti dítěte na zotavovací akci v době letních prázdnin.

Na pracoviště bylo distribuováno celkem **80 dotazníků**, přičemž z celkového počtu bylo navraceno **34 platných dotazníků**. Z navraceného počtu platných dotazníků, pouze **7** poskytlo informace o **účasti dítěte s ADHD na zotavovací akci** v době letních prázdnin. Jeden dotazník zahrnoval výpovědi dvou respondentů (sourozenců), kteří se účastnili akce pořádané stejnou organizací, ale v odlišném termínu. Údaje zobrazující počet přidělených a navracených dotazníků, včetně procentního vyjádření celkové návratnosti jsou znázorněny v grafu 1.

Graf 1 Dotazníkové šetření – návratnost

Zdroj: vlastní

Zbývajících **27 dotazníků** přineslo informace o tom, že se děti žádného tábora neúčastnily, nejčastěji z důvodu finanční náročnosti (15), nedostupnosti tábora (4), diagnózy ADHD a nedostupnosti tábora (2), nechtěly se tábora účastnit (4), jiný důvod (2) – letní brigáda, rodiče dívky byli pedagogové a měli prázdniny. Důvody neúčasti dětí na zotavovací akci přehledně zobrazuje graf 2.

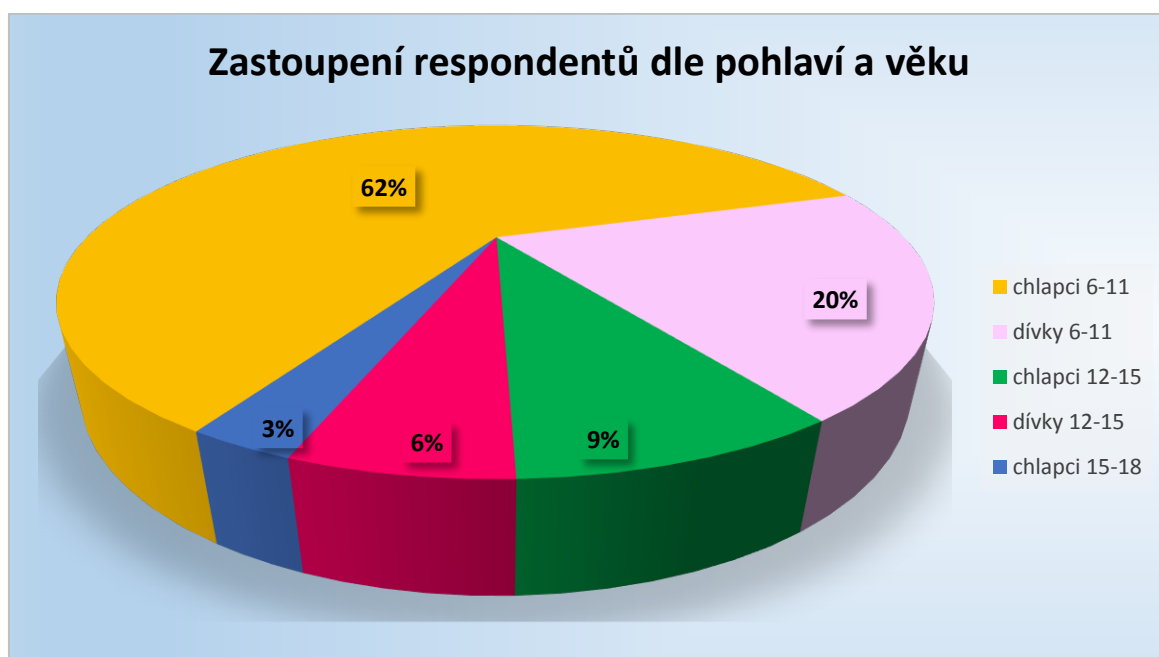
Graf 2 Důvody neúčasti na zotavovací akci

Zdroj: vlastní

Cílem dotazníkového šetření bylo zjistit, zda se děti s ADHD účastní zotavovacích akcí v době letních prázdnin a pokud ano, tak o jaké tábory se jedná. Jak jsme již uvedli, převážná většina dětí s ADHD se těchto akcí neúčastnila. Samotná diagnóza ADHD však nebyla tím klíčovým a hlavním problémem, neboť byla uvedena pouze ve dvou případech, a to ve spojitosti s nedostupností tábora. K vyjádření o nedostupnosti tábora se připojili i další čtyři respondenti.

Jako nejčastější důvod neúčasti dítěte na táboře byla rodiči uváděna finanční náročnost. Cena týdenního pobytového tábora se pohybuje okolo 3 500,- Kč na účastníka, což jistě představuje pro rodinný rozpočet určitou zátěž, zvláště pak jedná-li se o rodinu se dvěma a více dětmi. Levnější variantu mohou představovat příměstské tábory, které se pohybují zhruba na poloviční ceně. Nezájem o účast na táboře vyjádřili dva respondenti, další dva měli jiný důvod.

Mezi respondenty, kteří se šetření účastnili, významně převládali chlapci ve věkové kategorii 6–11 let (21), dívky 6–11 let (7), dívky 12–15 let (2), chlapci 12–15 let (3), chlapci 15–18 let (1), jak znázorňuje graf 3. Dívky ve věkovém rozmezí 15–18 let se ve výzkumném souboru nevyskytovaly.

Graf 3 Zastoupení respondentů dle pohlaví a věku

Zdroj: vlastní

V rámci realizovaného předvýzkumného šetření poskytlo své vyjádření celkem 34 respondentů, z nichž se 8 respondentů účastnilo nějaké organizované akce, resp. 7 respondentů

se účastnilo pobytové zotavovací akce a 1 respondent se účastnil příměstského tábora, ten však, jak jsme uvedli v teoretické části práce, není dle platné legislativy, považován za zotavovací akci. Mezi účastníky těchto organizovaných akcí významně převládali chlapci. Pobytových zotavovacích akcí se účastnilo 6 chlapců a 1 dívka. Příměstského tábora se účastnil 1 chlapec.

6.2 Vyhodnocení a interpretace výsledků předvýzkumného šetření

V této kapitole se zaměříme na analýzu výsledků realizovaného předvýzkumného šetření. To ve svém výsledku přineslo informace o organizátorech zotavovacích akcí a příměstských táborů, kterých se děti s ADHD v době letních prázdnin účastnily. Tato sdružení a organizace si dále krátce představíme. Úvodní text, jehož cílem je vždy krátce prezentovat činnost sdružení, je doplněn vlastním komentářem a přehledovou tabulkou dat poskytnutých respondentem.

6.2.1 Dětské centrum Šumavous Vimperk

Dětské centrum Šumavous ve Vimperku je komerčním subjektem, který pořádá zábavné a tematické programy pro děti v průběhu celého roku. V době letních prázdnin se pak zaměřují na organizaci příměstských táborů, jejichž programy vycházejí z lesní zážitkové pedagogiky a z principů respektovat a být respektován. Cíl a poslání centra zní: *„Ve skutečném světě, kde slunce hřeje, mráz studí, podání ruky je příjemné a klepnutím kladívkem opravdu bolí. Naší nabídkou je skutečný život s hřištěm jedinečné přírody kolem nás. Vždyť ryzí žití je přece krásná hra.“*¹³⁰

Ryzí a skutečný život pod taktovkou Šumavouse si o prázdninách prožil i náš další respondent a o jeho dojmech vypovídá tabulka 3. Z poskytnutých údajů lze usuzovat, že komerční subjekty prezentují svoji nabídku především prostřednictvím internetu a zájemcům nabízí atraktivní program plný dobrodružství v šumavské přírodě.

Naším respondentem byl tentokrát chlapec mladšího školního věku, tábora se účastnil sám a jednalo se o jeho první zkušenost. Informaci o diagnóze předali vedení tábora rodiče. Chlapec nejvíce ocenil plavbu na raftech. S organizací tábora byl velmi spokojen a dle uděleného hodnocení s ním může organizátor počítat i příští rok (viz tabulka 1).

¹³⁰ Srov. PROGRAM PRO DĚTI V ROCE 2017. *Úvodní stránka* [online]. [cit. 21. 2.2017]

Dostupné z: <http://www.sumavous.cz/index.php/kalendar/87-sumavous/detske-centrum/centrum-novinky/401-dovolena-s-programem-nejen-pro-deti-2017>

Tabulka 1 – Vyjádření účastníka – Dětské centrum Šumavous

Název akce	Prázdniny v lese				
Pořádající organizace	Šumavous Vimperk				
Tématické zaměření	dobrodružný, zážitkový				
Typ akce-délka trvání	příměstský - 1 týden				
Účastník	chlapec				
Věk	6-11 let				
Frekvence účasti	poprvé				
Dostupnost informací o akci	z internetu				
Informace o dg. ADHD	předána rodiči				
Doprovod blízké osoby	ne - sám				
Nejoblíbenější aktivita	rafty				
Hodnocení tábora	atmosféra	program	zázemí		
škála dle šk. hodnocení	vedoucí	kolektiv	aktivity	prostory	strava
1-výborný,5=nedostatečný	1	1	1	1	1
Subjektivní hodnocení	velmi spokojen - rád se opět účastní				

Zdroj: vlastní

6.2.2 Diakonie Rolnička Soběslav

Diakonie Rolnička je jedním ze středisek Diakonie Českobratrské církve evangelické a byla založena v roce 1994, jako centrum pro 12 dětí ze Soběslavi a blízkého okolí. V současné době pomáhá více jak 100 dětem i dospělým s mentálním a kombinovaným postižením z celého táborského regionu, kromě Soběslavi má svou pobočku i v Táboře.

Kromě širokého spektra poskytovaných sociálních služeb, nabízí Diakonie Rolnička i nabídku volnočasových aktivit, které personálně zajišťují dobrovolníci z převážně z řad studentů. Ti se aktivně podílejí na projektech v průběhu celého roku a organizují zájmové aktivity, např. sportovní kroužky. Tyto kroužky nenavštěvují jen děti s postižením, ale i děti zdravé, což je velkým přínosem pro obě strany.¹³¹

Dvakrát ročně organizují dobrovolníci pobyty pro děti i dospělé s mentálním a kombinovaným postižením – jeden týden na konci letních prázdnin a jeden víkendový na

¹³¹ Srov. Sportovní kroužek pro děti. *Diakonie Rolnička* [online]. Copyright © 2017 [cit. 21. 2.2017]. Dostupné z: <http://www.rolnicka.cz/o-rolnicce/co-se-prave-deje/sportovni-krouzek-pro-deti/>

podzim. Dobrovolníci nejen připravují program pro účastníky táborů, ale také se podílí na zajištění finančních prostředků na tyto pobyty. Získat prostředky na zajištění pobytů se pokouší dobrovolníci i pořádáním multižánrového festivalu Dobrovol, který se koná každoročně na plovárně u řeky Lužnice a nabízí zábavu a skvělou muziku pro všechny, kteří chtějí podpořit dobrou věc.¹³²

Tábora s Rolničkou se účastnil i jeden z našich respondentů. Data, která nám v rámci šetření poskytl, shrnuje tabulka 2. Ta přináší údaje o účasti chlapce mladšího školního věku na pobytovém táboře, kterého se účastnil opakovaně. Na táboře byl společně se sourozencem a kamarádem. Informace o diagnóze ADHD byla vedení tábora předána rodiči a současně prostřednictvím přihlášky. Dobrovolníci se pravděpodobně velmi aktivně podílejí na propagaci akce, na což může ukazovat i údaj v kolonce dostupnost informací, která ukazuje na jejich předání ze tří, na sobě nezávislých zdrojů. Chlapec byl na táboře velmi spokojen, užil si hry na trampolíně a houpačkách a tábora se rád opět účastní.

Tabulka 2 – Vyjádření účastníka – Diakonie Rolnička

Název akce	Dobrovolnický tábor při Diakonii Rolnička				
Pořádající organizace	Diakonie Rolnička Soběslav				
Tématické zaměření	sportovní, turistický, hudební, taneční, dobrodružný				
Typ akce-délka trvání	pobytová - 1 týden				
Účastník	chlapec				
Věk	6-11 let				
Frekvence účasti	opakovaně - podruhé				
Dostupnost informací o akci	ze školy, od přátel, z pozvánky				
Informace o dg. ADHD	předána rodiči, prostřednictvím přihlášky				
Doprovod blízké osoby	ano - kamarád a sourozenec				
Nejoblíbenější aktivita	trampolína, houpačka				
Hodnocení tábora škála dle šk. hodnocení	vedoucí	atmosféra kolektiv	program aktivity	zázemí ubytování	strava
1-výborný,5=nedostatečný	1	1	1	1	1
Subjektivní hodnocení	velmi spokojen - rád se opět účastní				

Zdroj: vlastní

¹³² Srov. Dobrovol—hudební festival. *Diakonie Rolnička* [online]. Copyright © 2017 [cit. 21.02.2017]. Dostupné z: <http://www.rolnicka.cz/nase-sluzby-a-projekty/dobrovolnicke-centrum/projekty-dobrovolnickeho-centra/dobrovol/>

6.2.3 Skautský tábor – Třináctka Opařany

Skauting je největší světové hnutí s největší volnočasovou organizací v České republice. *Skauting všestranně působí na rozvoj osobnosti dětí a mladých lidí – prostřednictvím her, zážitků, aktivit a dalších činností. Vyrůstat ve skautském oddíle znamená chopit se šance žít naplno. Být aktivní a najít vlastní místo ve světě.*¹³³

Uplynulo dlouhých 110 let od chvíle, kdy Robert Baden-Powell pořádal na ostrově Brownsea první skautský tábor na světě. Skauting se od té doby rozšířil do 216 zemí a teritorií světa a na celém světě má okolo 40 milionů stoupců. Jen v České republice je 55 533 členů ve 2 105 oddílech.¹³⁴ Jedním z těchto oddílů je i přístav Třináctka Opařany, který se specializuje na vodní skauting.

Jeho členy poznáte podle pokřiku: „*Přístav nám je domovem, pádlo do ruky si vem! Se srdcem a čistou duší do přístavu doplujem!*“¹³⁵

Přístav Třináctka Opařany má početnou základnu a výchovu dětí v oddílech ctí hodnoty založené na férové hře, spolupráci, ohleduplnosti a lásce k přírodě. V současné době okolo 175 členů. Ve středisku funguje 6 oddílů, které pořádají různé výpravy po celé ČR. Prvních čtrnáct dní prázdnin odjíždí celý přístav na skautský tábor. Každý rok se v rámci tábora jezdí voda, většinou Lužnice, nebo Otava.

Respondent, který poskytl data ke své účasti na skautském táboře (viz tabulka 3), byl současně členem oddílu, kam v průběhu roku pravidelně docházel. Jednalo se o chlapce mladšího školního věku, který se tábora účastnil poprvé, společně s kamarádem. Tábor jako celek ohodnotil průměrnou známkou dvě, byl spokojen a možná se tábora opět účastní. Tento chlapec, jako jediný z respondentů, uvedl jako nejoblíbenější činnost na táboře práci s nožem, rukodělnou aktivitu vyžadující a zručnost, šikovnost a bezpečné zacházení. Pravděpodobně se tedy jednalo o chlapce, který se blížil k horní věkové hranici 11 let.

¹³³ Srov. Co je skauting | Skaut.cz. Úvodní stránka | Skaut.cz [online]. Copyright © 2017 [cit. 21.02.2017]. Dostupné z: <https://www.skaut.cz/skauting/o-skautingu>

¹³⁴ Srov. Zajímavá fakta a čísla | Skaut.cz. Úvodní stránka | Skaut.cz [online]. Copyright © 2017 [cit. 04.03.2017]. Dostupné z: <https://www.skaut.cz/skauting/o-skautingu/fakta-cisla>

¹³⁵ Srov. Přístav Třináctka Opařany [online]. Copyright © 2017. Všechna práva vyhrazena [cit. 21.02.2017]. Dostupné z: <http://www.trinactkaoparany.cz/chlapecky-oddil/skauti>

Tabulka 3 – Vyjádření účastníka – Přístav třináctka Opařany

Název akce	Skautský tábor				
	Metel				
Pořádající organizace	Přístav třináctka Opařany				
	Junák - český skaut, z.s.				
Tematické zaměření	všestranný				
Typ akce-délka trvání	pobytový - 1 týden				
Účastník	chlapec				
Věk	6-11 let				
Frekvence účasti	poprvé				
Dostupnost informací o akci	ve skautském oddíle				
Informace o dg. ADHD	předána rodiči				
Doprovod blízké osoby	s kamarádem				
Nejoblíbenější aktivita	práce s nožem				
Hodnocení tábora		atmosféra	program	zázemí	
škála dle šk. hodnocení	vedoucí	kolektiv	aktivity	ubytování	strava
1-výborný,5=nedostatečný	2	2	2	2	2
Subjektivní hodnocení	spokojen - možná se opět účastní				

Zdroj: vlastní

6.2.4 Rodinné hry Vrážné

Rodinné hry Vrážné jsou projektem, který umožňuje strávit aktivní dovolenou rodinám s dětmi od 2 let. Projekt je úspěšně realizován od roku 2008 občanským sdružením Ve škole i mimo ni, (MIMONI).¹³⁶ Tematicky atraktivní programy se těší oblibě rodičů s dětmi, kteří se na tuto akci vždy po roce rádi vrací. To ostatně dokazují i data poskytnutá respondentem, chlapcem mladšího školního věku, který se zmíněné zotavovací akce s velkou spokojeností účastnil již podruhé. K pohodě, dobré náladě a chlapcově bezproblémové adaptaci na nové prostředí jistě přispěla přítomnost maminky a sestry, které získaly informaci o táboře od svých přátel. V dotazníku, bohužel, nebyla uvedena nejoblíbenější aktivita. V celkovém hodnocení tábora byly dvě kategorie hodnoceny jako chvalitebné, zbývající tři kategorie byly hodnoceny jako výborné (viz tabulka 4).

¹³⁶ Srov. MIMONI - Občanské sdružení Ve škole i mimo ni. *MIMONI - Občanské sdružení Ve škole i mimo ni* [online]. Copyright © Ve škole i mimo ni, z. s. [cit. 21. 2.2017]. Dostupné z: <http://mimoni.cz/co-se-stalo/akce?id=78>

Tabulka 4 – Vyjádření účastníka – Rodinné hry Vrážné

Název akce	Rodinné hry Vrážné				
	Vrážné				
Pořádající organizace	Ve škole i mimo ni, z. s.				
Tématické zaměření	sportovní, turistický, dobrodružný				
Typ akce-délka trvání	pobytová - 1 týden				
Účastník	chlapec				
Věk	6-11 let				
Frekvence účasti	opakovaně - podruhé				
Dostupnost informací o akci	od přátel				
Informace o dg. ADHD	od rodičů				
Doprovod blízké osoby	ano - maminka, sestra 25 let				
Nejoblíbenější aktivita	neuveдено				
Hodnocení tábora		atmosféra	program	zázemí	
škála dle šk. hodnocení	vedoucí	kolektiv	aktivity	ubytování	strava
1-výborný,5=nedostatečný	2	1	1	1	2
Subjektivní hodnocení	velmi spokojen - rád se opět účastní				

Zdroj: vlastní

6.2.5 Salesiánský tábor – Chaloupka

Chaloupky označují specifické hnutí letních křesťanských táborů, které se rozvíjelo v naší republice v období totality zejména v 70. a 80. letech. Typickým znakem chaloupek byl výchovně a katecheticky zaměřený program v malém společenství dětí a vedoucích, kde se střídaly hry, práce a duchovní témata.¹³⁷

Důležitým prvkem salesiánských chaloupek je vytváření společenství účastníků a srdečná atmosféra. Specifikum tohoto tábora nespočívá jen ve vytváření malých společenství, ale také ve způsobu jejich vedení. Oddílový vedoucí činnost organizuje a řídí na všech úrovních, není však v pozici absolutního vůdce. Jeho autorita je vstřícná a laskavá, při své činnosti se snaží povzbuzovat k aktivitě, někdy může jen doprovázet a dávat podněty.¹³⁸

Salesiánské středisko mládeže v Českých Budějovicích nabízí programově bohatou nabídku volnočasových aktivit pro děti a mládež v průběhu celého roku. V rámci Chaloupek jsou

¹³⁷ Srov. VRACOVSKÝ, Jaroslav. *Chaloupky: salesiánské prázdninové tábory v době totality*. 2002. s. 11.

¹³⁸ Srov. ROUBALOVÁ, Marcela Fojtíková. *Křesťanské letní tábory. Cesty katecheze*, 2016, 7.1-2: 84-99.

organizovány tábory vyhrazené pouze pro dívky, stejně tak pro chlapecké skupiny i skupiny smíšené. Organizátoři nezapomínají ani na rodiče, kteří tak mají jedinečnou příležitost se alespoň na kratičký čas vrátit zpět do dětství.

Letní pobytové tábory pořádané Salesiánským střediskem dětí a mládeže v Č. Budějovicích jsou založeny na rodinné atmosféře, která umožňuje individuální přístup a upřímný zájem o každého účastníka. Ve společenství vládne přátelská atmosféra založená na křesťanských hodnotách.

Proč se vlastně pro salesiánské tábory používá označení chaloupky, vysvětluje Mons. Karel Herbst, salesián a hlavní organizátor chaloupek v 80. letech. *„Byl to krycí název, ale vlastně pravdivý. Nemohli jsme přece říkat, že organizujeme letní pobyty pro mladé z věřících rodin. Na chaloupky a chalupy se skutečně jezdilo, nebyly to žádné tábory.“*¹³⁹

Salesiánského tábora se v době letních prázdnin účastnili i naši dva respondenti, sourozenci (dívka – 12 let a chlapec – 10 let). Oba sourozenci se účastnili táborů poprvé, každý v jiném oddílu, na odlišném místě a bez přítomnosti kamaráda nebo blízkého příbuzného. V obou případech se jednalo o jejich první zkušenost s účastí na letním táboře. O diagnóze dětí informovali rodiče vedení tábora prostřednictvím přihlášky. Jako nejoblíbenější aktivitu na táboře uvedl chlapec rytířské souboje, dívka si oblíbila rozcvičky a noční stezku odvahy.

Dívka vyjádřila naprostou spokojenost s organizací tábora a ráda se opět účastní. U chlapce bylo hodnocení problematičtější, nebyl spokojen s vedoucími a s poskytnutým ubytováním. Poznámka k hodnocení vedoucích nebyla v dotazníku uvedena. Ubytování chlapec hodnotil nedostatečnou známkou, protože v podsadových stanech mu bylo chladno. V tomto případě narážíme na úskalí dotazníku, který mnohdy nedokáže objasnit důvody a příčiny, které k hodnocení respondenta vedly. V rámci našeho šetření se jednalo o jediný tábor, který byl v délce dvou týdnů. Vyjádření obou respondentů k jejich účasti na táboře pořádaným Salesiánským střediskem mládeže v Českých Budějovicích přehledně zobrazuje tabulka 5.

¹³⁹ HERBST, Karel. *Karel Herbst: rozhovor s pražským světícím biskupem*. 2008. s. 42.

Tabulka 5 – Vyjádření účastníků Salesiánského tábora

Název akce	Salesiánský tábor Chaloupka					Salesiánský tábor Chaloupka				
	Ovčín u Bernartic					"Tampír" Hranice u Nových Hradů				
Pořádající organizace	Salesiánské středisko mládeže Č.Budějovice					Salesiánské středisko mládeže Č.Budějovice				
Tematické zaměření	všestranný s křesťanskou tematikou					všestranný s křesťanskou tematikou				
Typ akce-délka trvání	pobytová - 2 týdny					pobytová - 2 týdny				
Účastník	chlapec					dívka				
Věk	10 let					12 let				
Frekvence účasti	poprvé					poprvé				
Dostupnost informací o akci	od přátel					od přátel				
Informace o dg. ADHD	prostřednictvím přihlášky					prostřednictvím přihlášky				
Doprovod blízké osoby	ne - sám					ne - sama				
Nejoblíbenější aktivita	rytířské souboje					noční stezka odvahy, rozvíčky				
Hodnocení tábora		atmosféra	program	zázemí			atmosféra	program	zázemí	
škála dle šk. hodnocení	vedoucí	kolektiv	aktivity	ubytování	strava	vedoucí	kolektiv	aktivity	ubytování	strava
1-výborný,5=nedostatečný	5	1	1	5*	1	1	1	1	1	1
	* zima, podsadové stany									
Subjektivní hodnocení	spokojen-možná se opět účastní					velmi spokojena - ráda se opět účastní				

Zdroj: vlastní

6.2.6 Integrovaný sportovně rehabilitační pobyt – Centrum Kaňka, o.p.s.

Centrum Kaňka, o.p.s, vzniklo v roce 2002 v Táboře a představuje model zařízení poskytujícího sociální služby, vzdělávání a volnočasové aktivity v rodinném prostředí s širokým rozsahem metod terapií a ochotou pomáhat. Posláním centra je *poskytovat takovou péči, která využívá všech dostupných sociálních, léčebných a pedagogických prostředků ke zlepšení života dětí, mládeže a dospělých osob s postižením k jejich integraci do společnosti.*

Každoroční pořádané týdenní letní a zimní sportovně rehabilitační pobyty jsou vždy tematicky zaměřené a vychází z požadavku aktivního trávení volného času v integrovaném kolektivu. Celým pobytem děti provází tematicky připravený plán činností. V uplynulých letech děti prožily na pobytech dobrodružství s Indiány, podnikly cestu do pravěku nebo se vydaly na širé moře s kapitánem zaoceánské lodi. Sportovní a pohybové aktivity jsou střídány výtvarnými činnostmi, zpíváním, hraní, koupáním a vycházkami. Tábora se mohou účastnit i děti předškolního věku společně se svými rodiči.¹⁴⁰

¹⁴⁰ Srov. Pobyty: Kanka2. *Kanka2* [online]. [cit. 21-02-2017] Dostupné z: <http://www.kanka.info/volnocasove-aktivity/sportovne-rehabilitacni-pobyty/>

Centrum Kaňka vedle pobytových zotavovacích akcí pořádá také integrované příměstské tábory, kde je pro děti připraven bohatý program koncipovaný do týdenní táborové hry zahrnující cvičení, výtvarné tvoření i muzicírování, procházky, výlety, závody a různé soutěže. Součástí programu jsou terapeutické aktivity v keramické dílně, muzikoterapeutické pracovní a pracovní fyzioterapie.¹⁴¹

V doprovodu svého bratrance prožil týden dobrodružství také chlapec mladšího školního věku, který je pravděpodobně žákem Základní školy Kaňka, jenž je nedílnou součástí Centra Kaňka, o.p.s. Jednalo se o chlapcovu první účast na táboře a k jeho nejoblíbenějším aktivitám patřilo koupání a hry. Informace o diagnóze předali vedení tábora rodiče a současně byla tato informace uvedena i do přihlášky na tábor. Jako nejoblíbenější aktivitu označil koupání a hry v prostředí kempu v Chlumu u Třeboně, kde se tábor každoročně odehrává. Chlapec byl na táboře velmi spokojen, celkové organizaci tábora přidělil samé výborné známky a rád se opět účastní (viz tabulka 6).

Tabulka 6 – Vyjádření účastníka – Centrum Kaňka

Název akce	Letní tábor				
Pořádající organizace	Chlum u Třeboně Centrum Kaňka, o.p.s				
Tématické zaměření	integrační sportovně rehabilitační tábor				
Typ akce-délka trvání	pobytová - 1 týden				
Účastník	chlapec				
Věk	6-11 let				
Frekvence účasti	poprvé				
Dostupnost informací o akci	ve škole				
Informace o dg. ADHD	od rodičů , prostřednictvím přihlášky				
Doprovod blízké osoby	s bratrancem				
Nejoblíbenější aktivita	koupání, hry				
Hodnocení tábora škála dle šk. hodnocení 1-výborný,5=nedostatečný	vedoucí	atmosféra kolektiv	program aktivity	zázemí ubytování	strava
	1	1	1	1	1
Subjektivní hodnocení	velmi spokojen - rád se opět účastní				

Zdroj: vlastní

¹⁴¹ Srov. Příměstské tábory: Kanka2. Kanka2 [online] [cit. 21-02-2017]. Dostupné z: <http://www.kanka.info/volnocasove-aktivity/primestske-tabory/>

6.2.7 Canisterapeutický tábor – Hafík, z.s.

Projekt Výcvikového canisterapeutického sdružení Hafík, z.s. je táborem, který lze bez výhrad označit jako integrační. Iniciátorem myšlenky a průkopníkem pořádání těchto táborů při Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity je prof. Miloš Velemínský, CSc. Tradice pořádání tohoto tábora sahá až do roku 1998. Hlavní a zásadní myšlenkou tábora je umožnění intenzivního kontaktu dítěte se psem ve spojení s odloučením od běžného sociálního prostředí a s integrací dětí s různým typem postižení a dětí bez postižení.

Canisterapie klade důraz především na řešení problémů psychologických, citových a sociálně integračních, přičemž působení na fyzické zdraví je druhotné a zahrnuje spíše složku motivace.¹⁴²

Canisterapie využívá techniky aktivit (prožitkových činností, jež jsou zaměřeny na práci se psem), terapie (představující cílenou intervenci zaměřenou na zlepšení určitého problému dítěte) a edukace (především v oblasti výchovy k zodpovědnému vztahu ke psům, k ostatním zvířatům a přírodě).¹⁴³

Canisterapeutického tábora se účastnil i náš další respondent (viz tabulka 7). Jednalo se o chlapce mladšího školního věku, který se v září chystal na zahájení povinné školní docházky. O zotavovací akci se rodiče chlapce dozvěděli od přátel. Tábora se účastnil poprvé a zcela sám. Jeho zdravotní stav byl konzultován s vedením tábora ještě před jeho samotným zahájením a informace o diagnóze ADHD byla uvedena do přihlášky. Chlapec byl s účastí na táboře velmi spokojen, ocenil hry s psími kamarády, bubnování a ragbyový zápas. Organizaci tábora udělil jen samé výborné známky a rád se v budoucnu této akce opět účastní.

¹⁴² Srov. Význam pojmu canisterapie a jeho vývoj | Výcvikové canisterapeutické sdružení Hafík. *Výcvikové canisterapeutické sdružení Hafík* [online] [cit. 21-02-2017]. Dostupné z: <http://www.canisterapie.org/c-33-pojem-a-vyvoj.html>

¹⁴³ Srov. EISERTOVÁ, Jaroslava a Renata ŠVESTKOVÁ. *Pobytové a volnočasové aktivity se zaměřením na problematiku canisterapie*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2011. s. 45.

Tabulka 7 – Vyjádření účastníka – Canisterapeutické sdružení Hafík

Název akce	Canisterapeutický tábor				
	Sedlo, osada Kovářka				
Pořádající organizace	Výcvikové canisterapeutické sdružení Hafík, z.s.				
Tématické zaměření	sportovní, turistický, dobrodružný				
	integrační terapeutický tábor				
Typ akce-délka trvání	pobytová - 1 týden				
Účastník	chlapec				
Věk	7 let				
Frekvence účasti	poprvé				
Dostupnost informací o akci	od přátel				
Informace o dg. ADHD	od rodičů, prostřednictvím přihlášky				
Doprovod blízké osoby	ne - sám				
Nejoblíbenější aktivita	hry s pejsky, bubnování, ragby				
Hodnocení tábora		atmosféra	program	zázemí	
škála dle šk. hodnocení	vedoucí	kolektiv	aktivity	ubytování	strava
1-výborný, 5=nedostatečný	1	1	1	1	1
Subjektivní hodnocení	velmi spokojen - rád se opět účastní				

Zdroj: vlastní

6.3 Shrnutí předvýzkumného šetření

Předvýzkum realizovaný formou dotazníkového šetření přinesl informace o tom, že v Jihočeském kraji existují min. dvě sdružení, která zajišťují specializované integrační tábory – Výcvikové canisterapeutické sdružení Hafík, z.s. v Třeboni a Centrum Kaňka o.p.s. v Táboře. Děti s ADHD se také mohou účastnit tábora pořádaného Dobrovolnickým centrem při Diakonii Rolnička v Soběslavi. Tento tábor je určen handicapovaným dětem s mentálním a kombinovaným postižením.

Nedostupnost tábora byla zmíněna v šesti vyjádřeních respondentů, kteří se zotavovací akce v době letních prázdnin neúčastnili (graf 2). Výsledky předvýzkumného šetření toto tvrzení ale nepotvrdily. Mimo šetření se nám podařilo zjistit, že specializovaný tábor pro děti s ADHD

pořádá sdružení Hyperka se sídlem v Praze. Pobytový tábor se každoročně koná v Bělčicích u Písku.¹⁴⁴

Děti s ADHD, které jsme v rámci šetření oslovily, byly spokojené i na táborech, které jim nebyly přednostně určeny. Zajímavou zkušenost s dětmi s ADHD tak prožili oddíloví vedoucí na skautském táboře, salesiánském táboře a na příměstském táboře vprostřed šumavské přírody. Rodinné hry, pořádané sdružením MIMONI, nabídly variantu společně stráveného týdne na táboře s rodiči, což může být pro dítě s ADHD, které se obtížněji adaptuje na změnu prostředí, ideální způsob a příležitost k jejich celkovému rozvoji. Podobným způsobem praktikuje prázdninové pobyty i Centrum Kaňka.

Závěrem tedy můžeme konstatovat, že děti s diagnostikovaným ADHD, které byly osloveny v období od září 2015 do prosince 2016 v DPN Opařany, se zotavovacích akcí v době letních prázdnin účastnily pouze v omezené míře a mezi účastníky převládali chlapci mladšího školního věku (6–11 let).

Pobytové akce byly nejčastěji v délce jednoho týdne, výjimkou byl pouze dvoutýdenní salesiánský tábor. O diagnóze ADHD byli vedoucí informováni rodiči dítěte a současně prostřednictvím přihlášky. Ve dvou případech, byla tato informace uvedena pouze v písemné přihlášce. Mezi oslovenými respondenty nebyl nikdo, kdo by tuto informaci vedení tábora nepodal. Z celkového počtu osmi respondentů se polovina tábora účastnila v doprovodu blízké osoby (maminky, sestry, bratrance a kamaráda).

Opakovaná účast byla zaznamenána u dvou případů, kdy měli respondenti současně s sebou i doprovod blízké osoby – Rodinné hry Vrážné (maminka a sestra), Dobrovolnický tábor při Diakonii Rolnička (kamarád).

Důležitým a potěšujícím zjištěním je, že téměř všichni respondenti účast na těchto akcích hodnotili pozitivně. Pouze dva respondenti z celkových osmi, se možná účastní i příště. Ostatní byli velmi spokojeni a rádi se akce opět účastní.

¹⁴⁴ Srov. Pro rodiče. *Hyperka* [online]. © Copyright 2015 [cit. 5. 3.2017]. Dostupné z: <http://www.hyperka.eu/pro-rodice>

7 Metodika hlavního výzkumného šetření

K realizaci hlavního výzkumného šetření byla použita kvalitativní metoda v podobě **strukturovaného rozhovoru**. Strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami je vystavěn na řadě pečlivě formulovaných otázek, na něž mají jednotliví respondenti odpovědět.¹⁴⁵ Formulace otázek má svá pravidla, především by měly být pro respondenta srozumitelné a stručné, neutrální, resp. nenavádějící k odpovědi a standardizované, tj. neměnné pro všechny respondenty. Otázky ve strukturovaném rozhovoru tvoří určitý řetězec na sebe obsahově navazujících otázek. Řetězec má zpravidla tvar trychtýře. Od obecnějších otázek postupujeme ke konkrétním.¹⁴⁶

Otázky strukturovaného rozhovoru se soustředily na čtyři dílčí oblasti zájmu, konkrétně na osobnostní charakteristiku pedagoga volného času, podmínky integrace dítěte s ADHD na zotavovací akci, výchovné přístupy a zkušenosti s integrací dítěte s ADHD na letním táboře.

7.1 Charakteristika výzkumného souboru hlavního výzkumného šetření

Hlavní výzkumné šetření bylo realizováno od ledna 2016 do února 2017. Jak bylo již zmíněno, v návaznosti na získané informace jsem oslovila organizace pořádající zotavovací akce s žádostí o rozhovor. Primárně jsem se soustředila na realizaci rozhovorů s vedoucími zotavovacích akcí, které byly uvedeny v dotaznících. Podařilo se to téměř ve všech případech, pouze s jedním z organizátorů se spolupráci navázat nepodařilo. Pokusila jsem se tedy oslovit volnočasové pedagogy i mimo zjištěné organizace a sdružení. Za podpory a pomoci vyučujícího z katedry pedagogiky Teologické fakulty Jihočeské univerzity se podařilo získat pro výzkum další respondentku, studentku bakalářského studijního programu Pedagogika volného času, která měla zkušenost s dívkou s ADHD na příměstském táboře.

Soustředěná data týkající se osobní charakteristiky všech pedagogů přehledně shrnuje tabulka 8. Tento zobrazovací prostředek byl zvolen pro přehlednější prezentaci dat, která byla získána z první oblasti otázek strukturovaného rozhovoru zaměřeného na osobnostní charakteristiku pedagogů. Přesná vyjádření jsou uvedena v přepisech rozhovorů, které jsou k dispozici v přílohách této práce.

¹⁴⁵ Srov. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 2005. s. 173.

¹⁴⁶ Srov. PELIKÁN, Jiří. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. 1998. s. 120.

Výzkumný soubor tvořilo devět volnočasových pedagogů, působících na pozicích oddílových vedoucích na letních táborech. Mezi respondenty převládaly ženy, oproti mužům byly v převaze 6:3. Z celkového počtu devíti pedagogů se osm podařilo oslovit na základě předvýzkumu, jedna pedagožka byla oslovena bez návaznosti na tento výzkum.

Tabulka 8 Osobnostní charakteristika pedagogů volného času

	Pohlaví	Věk	Vzdělání	Délka praxe	Cílová skupina
R1	žena	21	student VŠ TF JČU - PVČ	6 let vedoucí oddílu	vodní skauti 6-15 let hasiči 6-11 let lezecký kroužek 6-8 let
R2	žena	35	VŠ - ZSF JČU Rehab. psych. Péče nyní na MD	20 let 7 let vedoucí dívčího oddílu nyní vedoucí skautského střediska	6-15 let
R3	muž	21	student VŠ PF JČU - učitelství	6 let vedoucí oddílu	6-15 let
R4	muž	23	student VŠ KU - politologie	9 let nyní vedoucí střediska	13-18 let
R5	muž	50	VŠ - státní zkouška z etopedie	25 let pedagog volného času v DDM	6-18 let děti se SVP, se soc. znevýhodněním
R6	žena	34	VŠ-ZSF JČU vysokoškolský pedagog pracovník OSPOD nyní na MD	16 let v NNO jako dobrovolník 10 let integr.canisterapeut. tábor	6-18 let děti se SVP, se soc. znevýhodněním
R7	žena	33	VŠ-ZSF JČU KU - speciální pedagogika ukončení (2017) speciální pedagog	9 let	6-18 let děti se SVP, se soc. znevýhodněním dospělé osoby s postižením senioři
R8	žena	x	VŠ - JČU, KU, UTB odborný asistent na VŠ	31 let lektorská činnost - školení pro oddílové vedoucí	6-15 let
R9	žena	49	VŠ - speciální pedagog	26 let pedagog volného času, terapeut logoped	od 4 let po mladé dospělé do 25 let děti se SVP dospělé osoby s postižením

Zdroj: vlastní

Mezi účastníky výzkumu byli tři volnočasoví pedagogové ve věku do 30 let, kteří byli v dětství členy oddílů a od 15 let v nich působili jako vedoucí. V zastoupení mladší skupiny volnočasových pedagogů byli dva muži a jedna žena. Všichni v současné době studují vysokou školou a připravují se na své budoucí povolání, kdy ve dvou případech využijí pedagogické vzdělání, třetí respondent se připravuje na dráhu politologa.

Skupinu zralejších a zkušenějších volnočasových pedagogů ve věku od 33 do 50 let, reprezentuje pět žen a jeden muž, který je také nejstarším respondentem. Všichni oslovení respondenti mají dosažené vysokoškolské vzdělání, přičemž pět respondentů působí jako pedagogové i ve svém civilním povolání.

Cílovou skupinou oslovených pedagogů volného času jsou nejčastěji děti ve věku od 6–15 let až 18 let. Čtyři respondenti se věnují práci s dětmi se speciálními vzdělávacími potřebami a se sociálním znevýhodněním. Výjimkou je jedna respondentka, která má profesní zkušenost s poskytováním rané péče a v rámci volnočasových aktivit pracuje s dětmi již od 4 let věku. Dvě respondentky se ve své speciálně pedagogické praxi věnují i dospělým jedincům s postižením, jedna pracuje i se seniory.

7.2 Analýza výsledků hlavního výzkumného šetření

V rámci této kapitoly se budeme věnovat analýze výsledků druhého šetření, které probíhalo formou strukturovaných rozhovorů s volnočasovými pedagogy, resp. s oddílovými vedoucími, kteří se věnují práci s dětmi na zotavovacích akcích v době letních prázdnin.

Rozhovory s vybranými volnočasovými pedagogy byly vedeny formou osobní nebo telefonické konzultace. Průběh odpovídal obvyklým fázím rozhovoru, od přípravné, přes jádro věci až po závěr. Z realizovaného rozhovoru byl pořízen zvukový záznam. Záznamy byly podrobeny následné analýze, některé pasáže byly zredukovány a opakované výpovědi byly vypuštěny. Záznamový materiál bylo dále třeba selektovat tak, aby byly jako celek zaznamenány podstatné a významově související výpovědi. Přepisy rozhovorů s pedagogy jsou uvedeny v přílohách.

Úvodní otázky rozhovoru zaměřené na osobní charakteristiku pedagogů byly zpracovány do tabulky 8 – Osobnostní charakteristika pedagogů volného času. Rozhovor zahrnoval další tři oblasti, kterým se bude podrobněji věnovat v následujících kapitolách.

7.3 Podmínky integrace dítěte s ADHD na zotavovací akci v době letních prázdnin

V rámci této kapitoly se pokusíme zjistit, jaké jsou podmínky integrace dítěte s ADHD na zotavovací akci v době letních prázdnin.

Kategorie podmínek integrace dítěte s ADHD v rozhovoru s respondenty zahrnovala dotazy cílené na:

- respondentovu první asociaci spojenou s pojmem „dítě s ADHD“,
- praxi a zkušenost s dítětem s ADHD,
- poznatky a orientaci v problematice ADHD u dětí,
- osobní názor na integraci dítěte s ADHD na letním táboře,
- informovanost volnočasového pedagoga o diagnóze ADHD u dítěte,
- možnost individuálního přístupu,
- začleňování dětí s ADHD do skupiny,
- sociální klima skupiny ve vztahu k dítěti s ADHD,
- faktory (pozitivní/negativní) integrace dítěte s ADHD na letním táboře.

Otázky byly záměrně strukturovány tak, abychom získali informace o tom, jak respondent vnímá děti s ADHD, jak se jeho první či opakované zkušenosti promítají do poznatků, které má o problematice a současně i do jeho názoru na integraci dítěte s ADHD na letním táboře.

K vytvoření optimálních podmínek pro integraci jednoznačně přispívají informace o diagnóze dítěte, které předají pedagogům rodiče. Na podkladě poskytnutých informací je pedagog schopen lépe a cíleně pracovat se strukturou a dynamikou skupiny, zajistit individuální přístup a podporu v situacích, které jsou pro dítě obtížně zvládnutelné a pro svou budoucí praxi vnímat faktory, které proces integrace dítěte s ADHD podporují nebo naopak komplikují.

Dítě s ADHD

K první otázce se vyjádřili všichni oslovení pedagogové, každý však akcentoval odlišnou rovinu vnímání tohoto termínu.

Pedagogové v odpovědích na otázku „**Když se řekne „dítě s ADHD“, co se Vám vybaví?**“ charakterizovali tyto děti včetně projevů syndromu ADHD, které jsou často uváděny v případech, kdy se obecně o ADHD hovoří v médiích nebo píše v odborných člácích, jako: „*Hyperaktivní dítě...*“ (pedagog č. 1, č. 4) nebo „*Dítě s poruchou pozornosti a hyperaktivitou, obtížně navazující běžné sociální vztahy...*“ (pedagog č. 5). Pedagog č. 2 a č. 3 se ve svých odpovědích vyjádřili metaforicky: „*Dítě, které neposedí, je roztržité, s hlavou v oblacích.*“ „*Divoké dítě, které neustále pobíhá, většinou vůbec neposlouchá to, co mu říkáte a je těžké ho uklidnit, když se rozčílí.*“

Projevy impulsivity má s dětmi s ADHD spojené i respondent č. 6: „*Hyperaktivní děti, které vyžadují trpělivý přístup, často vznětlivé, nemají problém s vytrvalostí, mají problém s trpělivostí.*“

Některé výroky byly osamocené a originální: „*Dítě s ADHD je jako vodní vír, když se roztočí, všichni se točí kolem něj. Občas dá dost práce nenechat se vytočit!*“ (pedagog č. 7).

„*Fajn děti, které, když víte, co máte dělat, umí být skvělé*“ (pedagog č. 8).

Odpověď pedagoga č. 9 přímo reflektovala profesní zaujatost a jeho životní zkušenosti: „*Dítě s ADHD může být velice nesoustředěné, velice hyperaktivní, na druhou stranu, je to dítě, které pokud má strukturu, mantinely a má domluvená pravidla, tak se s ním obvykle dá velmi úspěšně pracovat, obzvláště když se s ním pracuje dlouhodobě.*“

Z uvedených výroků lze usoudit, že pedagogové vnímají tyto děti, jako zvýšeně aktivní, impulzivní. Výchovná práce je s ohledem na tyto projevy obtížnější a vyžaduje trpělivý přístup.

Praxe a zkušenost volnočasového pedagoga s dítětem s ADHD

Z některých formulací odpovědí na první otázku, bylo možné dovodit, který z respondentů se s dítětem s ADHD ve své praxi volnočasového pedagoga již setkal. Prozradila je jejich zaujatost problematikou i pregnantní vyjádření první asociace k termínu „dítě s ADHD.“

A tak se následující otázka „**Setkal/a jste se ve své praxi pedagoga volného času s dítětem s ADHD?**“, mohla zdát téměř jako zbytečná, nicméně z pohledu našeho výzkumu přinesla další důležité a zajímavé výpovědi. V této otázce nás nejvíce zajímalo, zda mají volnočasoví pedagogové s těmito dětmi opakované, ojedinělé nebo zcela nové zkušenosti.

Zcela novou zkušenost s dívkou s ADHD prožila mladá začínající pedagožka volného času na příměstském táboře se sportovní – lezeckou tematikou: „*Mám za sebou svou první zkušenost. Letos na lezeckém táboře jsme měli malou sedmiletou holčičku. Maminka nás nijak neinformovala. Dívka byla od první chvíle hyperaktivní, oproti jiným dětem neúnavná. Občas byla drzá, nezajímala se o určená pravidla, ani o ostatní děti. Při práci na skalách neposlouchala, nedokázala udržet pozornost a stále musela něco dělat.*“ (pedagog č. 1).

Pouze jednou se za svou praxi pedagoga volného času s chlapcem s ADHD setkala pedagožka č. 2, která vedla skautský oddíl, do kterého chlapec v průběhu roku docházel a účastnil se i letního tábora: „*Mám zkušenost s chlapcem z našeho oddílu, přišel v 6 letech a v 10 letech odešel, protože ho to přestalo bavit.*“ Zkušenost s vedením dětí v oddíle má také pedagog č. 3:

„Ano, setkal, přímo v oddíle máme tři děti. Pravidelně se scházíme na schůzku nebo na jednodenní výpravu. Máme už vytvořen vzájemný vztah, navíc je bezproblémová spolupráce s rodiči dětí.“

Opakovanou zkušenost s dětmi s ADHD měla většina pedagogů, zajímavou informaci nám poskytla pedagožka č. 6: *„Má zkušenost je opakovaná, na táboře jsme měli řadu dětí s ADHD a je třeba poznamenat, že jednotlivé případy se mezi sebou významně lišily. Měli jsme tu chlapce, který se projevoval výrazně agresivně a chlapce, který se projevoval až apaticky, zato měl velký problém s koncentrací a pozorností. A přitom měli oba stejnou diagnózu.“*

Svou zkušeností s dětmi s ADHD si nebyl jistý pedagog č. 4: *„Na to je těžké odpovědět. Víím, že Vám jde přímo o ty děti diagnostikované. Setkal jsem se řadou případů, a většinou to teda byli kluci, kteří byli fakt jen těžko zvladatelní, ale bylo těžké rozlišit, jestli mají problém, za který nemůžou, nebo mají prostě výchovný problém z rodiny. Sám za sebe nemůžu říct, že bych jel na tábor a věděl jsem, že tam mám dítě s ADHD. Ne, že bychom skladbu účastníků nijak neřešili, stejně píšou do přihlášky, když mají nějaké zdravotní omezení, ale prostě nevím...s jistotou nemůžu říct, že mám s tímto případem zkušenost.“*

Dva pedagogové zmínili svou zkušenost s dětmi s ADHD v návaznosti na jejich předchozí znalost ze školního prostředí. *„Setkal jsem se s těmito dětmi opakovaně, většinu jsem znal ze školy.“* (pedagog č. 5). Pedagožka č. 9 pracuje s dětmi s ADHD ve školském zařízení, kde v průběhu školního roku působí jako speciální pedagog, logoped a terapeut. *„Setkala jsem se s těmito dětmi opakovaně, snažíme se zjišťovat o nich, co nejvíce informací od rodičů, pokud je neznáme z naší školy. Na náš tábor jezdí více dětí s postižením, řada má poruchu ADHD jako přidružený problém.“* Stejnou zkušenost má pedagožka č. 7: *„Ano, setkala, mám poměrně bohatou zkušenost s prací s dětmi s ADHD nejen z prostředí letního tábora, ale i ze speciální školy.“* Tuto zkušenost sdílí s pedagožkou č. 6, protože se společně podílejí na organizaci canisterapeutického tábora, se kterým má zkušenost i pedagožka č. 8: *„S dětmi s ADHD jsem se setkala na canisterapeutickém táboře, kde jsem byla několikrát jako hlavní vedoucí.“*

Většina oslovených pedagogů se setkala s dětmi s ADHD ve své praxi volnočasového pedagoga opakovaně. Dva pedagogové měli zkušenost s vedením těchto dětí ve skautských oddílech, kam děti docházely i v průběhu roku. Tři respondenti se s těmi dětmi setkali v praxi volnočasových pedagogů a pravděpodobně s nimi měli již předchozí zkušenost ze školy. Svou zkušeností s diagnostikovaným dítětem s ADHD na letním táboře si nebyl jistý jeden z pedagogů.

Poznatky a orientace v problematice ADHD u dětí

Je jistě s výhodou, pokud se volnočasový pedagog orientuje v problematice dětí s ADHD a při své výchovné práci se opírá nejen o mnohaleté zkušenosti, ale také o teoretické znalosti.

V teoretické části práce jsme se věnovali výchovným přístupům k dětem s ADHD včetně zdůrazněných specifik, které tyto děti odlišují od ostatních. Proto nás v další otázce zajímalo, zda se oslovení respondenti **osobně zajímají o problematiku ADHD, nebo se v této oblasti v rámci oddílů nějak vzdělávají**. O problematiku se zajímali ti respondenti, kteří pracují s dětmi s ADHD i v rámci formálního vzdělávání. „*O problematiku se zajímám, účastnila jsem se několika odborných seminářů, je ovšem pravda, že se přímo nezaměřovaly na výchovu dětí v jejich volném čase, ale spíše na zvládnutí problémů a potíží, které tyto děti mají v rámci školní výuky*“ (pedagog č. 9) nebo „*osobně se zajímám, nějaké informace jsem získala při studiu na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity a přečetla jsem několik odborných publikací věnovaných této problematice.*“ (pedagog č. 7)

Pět oslovených pedagogů, zástupců té zralejší kategorie volnočasových pedagogů, se o problematiku cíleně zajímalo: „*...canisterapie u dětí s ADHD byla tématem mé dizertační práce.*“ Zástupci mladší generace volnočasových pedagogů se o tuto problematiku blíže nezajímali. Pedagožka č. 2 uvedla: „*Cíleně se nezajímám, základní informace jsem získala při svém studiu a s několika dětmi s ADHD přišla do styku v rámci odborné praxe během studia. V rámci oddílu jsme spolu s oddílovými vedoucími mluvili o ADHD právě při vstupu chlapce do oddílu a pak opakovaně podle potřeby konzultovali. Víím, ale o tom, že skautská organizace pořádá na toto téma semináře...*“

O možnostech dalšího vzdělávání v této problematice věděl i náš další respondent č. 4: „*Osobně se o tuto problematiku nezajímám, ale pokud si dobře vzpomínám, tak na programu konference Celostátní výměny zkušeností, která se koná v listopadu v Jihlavě, je na toto téma zařazen příspěvek, tak si jej určitě rád půjdu poslechnout.*“

Ostatní pedagogové se o problematiku nezajímali a zkušenosti si předávali vzájemně mezi vedoucími v oddíle. Z výpovědí je zřejmé, že zkušenosti pedagogové se účastní seminářů o problematice v rámci svého celoživotního vzdělávání. Mladší respondenti se cíleně nezajímají, ale za podstatné považujeme to, že vědí, kde mohou získat informace. Skautská základna má poměrně propracovaný systém vzdělávání svých členů a příručka pro vedoucí oddílů vydaná sdružením Skauting pro všechny byla významným inspiračním zdrojem pro vznik této práce.

Sdružení v současné době pořádá řadu vzdělávacích programů, které se soustředí na téma inkluze, integrace dítěte do oddílu, děti s ADHD a další zajímavá témata.¹⁴⁷

Osobní názor na integraci dítěte s ADHD na letním táboře

Většina z oslovených pedagogů měla opakovanou zkušenost s dětmi s ADHD a někteří se o problematiku cíleně zajímali. Ostatní se o problematiku nezajímali, ale nebyla jim lhostejná.

Osobní názor na integraci dítěte s ADHD na letním táboře byl předmětem naší další otázky.

Mezi respondenty byli ti, kteří jsou jednoznačnými příznivci: *„S integrací dítěte s ADHD jednoznačně souhlasím, dokonce bych to jako zátěžovou zkoušku doporučil a jsem přesvědčen, že po každé účasti, bychom u dítěte zaznamenali nějaký pokrok. Zábavou a hrou se prostě děti vychovávají nejlépe. Samozřejmě...záleží na projevech. Ty lehčí formy, jsou v pohodě a nemusíte to vůbec poznat...“* (pedagog č. 5) nebo *„s integrací souhlasím a doporučuji ji. Jednak je prospěšná pro dítě s ADHD, jednak pro zdravé děti. Ty jsou pak vnímavější k potřebám druhých a vědí, že jsou mezi dětmi i ty, které potřebují podporu a pomoc. Rozvíjí to jejich schopnost empatie a učí se, že pomáhat druhým by mělo být naprostou samozřejmostí“* (pedagog č. 6).

Dva respondenti integraci nezavrhují, nicméně v jejich vyjádření je patrná jistá obava: *„Mám-li odpovědět obecně, umím si představit, že u dítěte s výraznějšími projevy syndromu ADHD by problémy s integrací nastat mohly. Je třeba k této problematice přistupovat velmi citlivě a individuálně – minimálně je třeba získat předem o dítěti co nejvíce informací od rodičů, seznámit se s jeho specifickými projevy chování a umět s nimi pracovat“* (pedagog č. 2).

„Dítě s ADHD nevidím jako zásadní problém, určitě je třeba s ním asi trochu jinak komunikovat, hlavně zachovávat klid. Neklid k dětství tak nějak patří, osobně bych měl obavu z agresivních projevů a narušení pohodové atmosféry, která je v malých družinách, jako máme my, dost zásadní. Ve velkém kolektivu se problém snáz rozptýlí, ale všechno se dá vždycky nějak řešit“ (pedagog č. 4).

Originální názor do tématu vnesl pedagog č. 3: *„Myslím si, že dítě s ADHD má na letním táboře možnost být více samo sebou, když není vázáno povinnostmi a striktní kázní, která je vyžadována ve škole. Samozřejmě je třeba, aby dodržovalo pravidla a bralo ohled na ostatní.“*

¹⁴⁷ Srov. Skauting pro všechny | Příležitost pro každého [online]. Copyright © [cit. 6. 3.2017]. Dostupné z: <https://spv.skauting.cz/wp-content/uploads/2017/02/nabidka-programu-spv.pdf>

Když je vedoucí nastaví, dítě je schopné to alespoň z 90 % akceptovat, tak nemusí být vůbec žádný problém.“

Uvedené názory pedagogů ukazují na to, že se oslovení volnočasoví pedagogové k procesu integrace dítěte s ADHD na letním táboře ve většině případů staví pozitivně.

Informovanost volnočasového pedagoga o diagnóze ADHD u dítěte na letním táboře

Obecně platí, že je povinností rodiče informovat vedoucí akce o všech důležitých skutečnostech, týkajících se dítěte tak, aby mu vedoucí mohli poskytnout potřebnou péči a aby za něj mohli po dobu akce nést odpovědnost. O tom, že rodiče dítěte nemají zákonnou povinnost o diagnóze vedení tábora informovat, jsme se zmiňovali v teoretické části práce. Zajímalo nás tedy, jak to probíhalo v praxi našich pedagogů, a tak jsme jich se další otázky zeptali, **jakým způsobem byli informováni o diagnóze ADHD u dítěte.**

Se záměrným nepředáním informace o diagnóze se setkala pedagožka č. 1: *„U nás bohužel informováno nebylo. Poté jsme mluvili s maminkou a její reakce byla doslova: „Já myslela, že to říkat nemusím, bůhví, co byste si o ní mysleli...“*

S podobnou zkušeností se setkal pedagog č. 4: *„Na tábory jezdím jako vedoucí 9 let a nesetkal jsem se případem, kdy bych dopředu věděl, že tam budeme mít dítě s ADHD.“* Tato výpověď je pro nás zajímavá, protože děti s ADHD, které byly respondenty našeho předvýzkumu, se účastnily právě tábora, který vedl pedagog č. 4. Informace o diagnóze dětí byla rodiči uvedena pouze do přihlášky (dle vyjádření v dotazníku) a s vedoucími nebyla dále osobně nijak konzultována.

Ostatní pedagogové ve svých odpovědích uváděli, že žádají tyto informace po rodičích dětí: *„Při vstupu dítěte do oddílu žádáme rodiče o sdělení informací o zdravotním stavu dítěte“* (pedagog č. 2) nebo *„Informace o zdravotním stavu dítěte uvádějí rodiče do přihlášky, pokud je tam nějaké zdravotní omezení, konzultujeme to s rodiči při předání dítěte na zahájení tábora“* (pedagog č. 8).

V případě integračních táborů dbají vedoucí na to, aby získali co nejvíce informací: *„Pokud jede na tábor dítě, které neznáme, zveme rodiče na osobní schůzku a o dítěti si vždy pohovoříme a snažíme se zjistit co nejvíce podrobností o jeho zdravotním stavu, o jeho zájmech. Chceme vědět na co je zvyklé, co má rádo, čím ho rodiče motivují... Informace, které získáme,*

jednoznačně přispívají k vytvoření celkové pohody dítěte na táboře, když pominu to, že my se na jejich základě dokážeme na situaci lépe připravit.“ (pedagog č. 9).

Podobné je to u canisterapeutického tábora, kdy rodiče dětí uvádějí do písemné přihlášky podrobné informace o zdravotním stavu dítěte a současně jej s vedoucími konzultují ještě před samotným zahájením tábora.

„Vedoucí i psovodi jsou před táborem seznámeni s diagnózami všech dětí, které se tábora účastní. Každý pracovník na táboře je v dostatečném časovém předstihu informován o skladbě jeho oddílu. Většina pracovníků je ze zdravotně-sociální oblasti a má všeobecné povědomí o zásadách a pravidlech práce s jednotlivými skupinami dětí. Pokud je nemají, je na jejich dobrovolné iniciativě si danou problematiku dostudovat.“ (pedagog č. 7)

Z uvedených výroků vyplývá, že rodiče obvykle vedení tábora o diagnóze ADHD informují, ať prostřednictvím přihlášky, tak osobně. Pouze v jednom případě informace předána nebyla, a to zcela úmyslně. V případě integračních táborů je na získání informací kladen zvláštní důraz, obvykle je vyžadována osobní schůzka s rodiči a důležitá fakta o dítěti jsou konzultována ještě při zahájení tábora.

Možnosti individuálního přístupu vedoucích k dítěti s ADHD

V rámci výchovné práce s dětmi s ADHD je odborníky doporučován individuální přístup pedagogů. Některé děti tento přístup potřebují ve větší, jiné v menší míře.¹⁴⁸ Pokusili jsme se tedy najít odpověď na otázku, **zda podmínky a organizace tábora dovolují individuální přístup vedoucího k dítěti s ADHD**. Integrační tábory jsou na individuální přístup založené a potvrzují to i dvě naše pedagožky: *„Ano umožňují, náš tábor je na respektu k individualitám založen a v malé skupince dětí je možné tento přístup bez problémů praktikovat.“ (pedagog č. 6)*

Organizaci canisterapeutického tábora blíže přiblížila pedagožka č. 7: *„Tábor je koncipován tak, že děti jsou rozděleny do 3 oddílů po 6-7 dětech. V oddílu jsou vždy zastoupeny jak děti zdravé, tak i děti se specifickými potřebami, 3 vedoucí a 2 psovodi. Ke každému dítěti se snažíme přistupovat individuálně, a ve velké míře je k tomuto úsilí využívána canisterapie.“*

¹⁴⁸ Srov. MICHALOVÁ, Zdeňka a Ilona PEŠATOVÁ. *Determinanty inkluzivního vzdělávání dětí s ADHD*. Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta Univerzity J.E. Purkyně, 2015. s. 174.

Individuální přístup k dětem je praktikován také na dalším integračním táboře. „*Ano, podmínky na našich pobytech to umožňují, často jsou pro pozice asistentů využíváni praktikanti. Pomáhají nám také rodiče, kteří své děti na tábory doprovázejí.*“ (pedagog č. 9)

Na ostatních táborech je situace odlišná: „*Nelze to říci obecně, nejsme schopni poskytovat osobní asistenci. Spíš se snažíme být vnímaví a na blízku. Po dohodě s kolegy se v této činnosti střídáme*“ (pedagog č. 5). Tuto zkušenost s ním sdílí i pedagožka č. 2, která je vedoucí skautského tábora: „*Obecně nejsme schopni zajistit individuální přístup ke každému dítěti, pokud ale dítě, které individuální přístup potřebuje, jede s námi na tábor, jsme schopni ho samozřejmě zajistit.*“

S osobní asistencí na neintegračním táboře má zkušenost pedagog č. 8: „*V tuto chvíli takové dítě na táborech nemáme, ale vždy jsme to dělali tak, že všichni byli informováni, jeden vedoucí byl osobním asistentem, pokud nemělo dítě svého osobního asistenta (pokud byl potřeba). Individuální přístup se dá zajistit, děti se začleňují dle svých možností a potřeb.*“

Individuální přístup připouštějí a jsou schopni zajistit i další tři pedagogové našeho výzkumného šetření. Na základě těchto zjištění, lze konstatovat, že vedoucí na táborech jsou schopni ve větší či menší míře zajistit individuální přístup k dítěti s ADHD.

Začleňování dětí s ADHD do skupiny

Způsob začleňování dětí do skupiny byl tématem naší další otázky. Zajímalo nás, jak volnočasoví pedagogové vnímají roli dítěte s ADHD ve skupině a zda k jeho úspěšnému v rámci výchovné práce nějak přispívají. Z vyjádření pedagoga č. 6: „*Nemají to úplně jednoduché, k jejich bezproblémovému začlenění je třeba intervence vedoucích.*“ a pedagoga č. 4: „*Začleňují se s menšími obtížemi, většinou neví, jak na to, a hned zpočátku na sebe nějak nevhodně upozorní.*“ vyplývá, že některé děti s ADHD se začleňují obtížněji.

Podobnou zkušenost má i pedagog č. 5: „*Má zkušenost je, že se začleňují jako vůdci. Cítí se dobře, pokud jsou středem pozornosti, obvykle jim tato pozice dlouho nevydrží, právě díky jejich impulzivitě...*“ Dle vyjádření dvou pedagogů, toto nelze popsat obecně, je třeba případy posuzovat individuálně: „*To záleží na jednotlivci, někteří si poradí sami, jiné musíme do kolektivu přivést...*“ (pedagog č. 7). „*Záleží na situaci a osobnosti dítěte, ze své zkušenosti, mohu říct, že začlenění probíhala vždy bez problémů*“ (pedagog č. 8).

Se začleněním dětí s ADHD do skupiny bez větších obtíží měli zkušenost čtyři naši respondenti. Z odpovědí pedagogů vyplývá, že děti s ADHD si se začleněním do skupiny dokáží poradit sami a mnohdy to zvládnou zcela bez problémů. Menší obtíže v procesu začlenění jsou podpořeny intervencí vedoucích.

Sociální klima skupiny ve vztahu k dítěti s ADHD

Pokud jsme se v předchozí otázce zabývali tím, jak se dítě začleňuje do skupiny, nelze opomenout také to, **jak je dítě s ADHD skupinou přijímáno**. Vyjádření respondentů k této otázce byla velmi rozličná a přinesla zajímavé a inspirativní myšlenky.

Dva pedagogové měli zkušenost s bezproblémovým přijetím dítěte do skupiny. Pedagožka č. 2 hodnotila klima skupiny: *„...jako spíše přátelské, nepozorovala jsem výraznější nebo dlouhodobé neshody, konflikty. Bylo ale patrné, že po celou dobu preferoval ve skupině dva kamarády a ostatní jako by úplně „nepotřeboval“. Nebyl oblíbený u všech dětí, což souviselo s jeho občasnými negativními projevy především vůči některým mladším dětem – nefér jednání, nadávky.“*

O negativních projevech hovořil i pedagog č. 4: *„Děti v družině většinou v klidu řešily vzniklé problémy mezi sebou. Museli jsme cíleně zasáhnout pouze jednou při hádce tří chlapců, jinak si myslím, že dokázal přijmout pravidla, která ve skupině všichni respektovali. Měl neustálou potřebu zdůrazňovat svůj názor na věc, což ostatní zpočátku dráždilo, ale postupem času to spíše ignorovali.“*

Zajímavý pohled na věc nám poskytla pedagožka č. 6: *„Ostatní děti takové dítě díky intervencím vedoucích respektují, ale příliš mu nerozumí. Co se týče navazování kamarádských vztahů mezi vrstevníky, tak je to složité. Obvykle si toto dítě hledá kamarády mezi mladšími dětmi nebo se upíná na některého z vedoucích.“*

Výpovědi dvou respondentek naopak ukazují na pojetí určitého strategie. *„Na základě našich zkušeností se nám velmi osvědčilo dbát na vytváření dobré oddílové dynamiky. Dbáme na to, aby intaktní děti měly možnost se zeptat na specifika chování jednotlivých dětí se specifickými potřebami. Právě dialog v oddíle bourá mezi dětmi bariéry a je velmi přínosným pro budování nových přátelských vztahů“ (pedagog č. 7).*

Pedagog č. 9 také promyšleně pracuje se skladbou skupiny a svým přístupem podporuje vytvoření přátelské a pohodové atmosféry. *„Sociální klima ve skupině, je především*

dílem nás vedoucích a začíná to už tím, když dáváme skupinu dohromady. Právě proto potřebujeme o dětech vědět co nejvíce ještě před táborem, abychom třeba nezařadili dvě impulzivní a výrazně hyperaktivní děti do jedné skupiny, ale nějak vhodně je zařadili mezi děti, které už známe, víme, co od nich můžeme čekat a můžeme se i spolehnout, že nám ve skupině dokážou i trochu pomoci. Je třeba vést děti ve skupině k odpovědnosti za sebe i za druhé. V rámci integračního pobytu toto považují za velmi důležité.“

Faktory integrace dítěte s ADHD na letním táboře

Naše další pozornost se zaměřila na **faktory**, které dle pedagogů **přispívají ke zdárné integraci** dítěte s ADHD na letním táboře a současně uvedení těch, které **integraci komplikují**.

Pedagog č. 3 je toho názoru, že: *„Největší problém je v nedostatečné informovanosti a v neznalosti projevů, které k poruše ADHD patří...“*

Podobný názor zastává také pedagog č. 1: *„Myslím si, jednoznačnou komplikací je nepředání informací rodiči dítěte vedoucím.“* Sedm z devíti pedagogů shledává zcela klíčovými informace, které předají vedoucím rodiče dítěte. Jeden z respondentů také upozornil na to, že pokud rodiči informace předají, neměli by je *„zlehčovat.“*

Pedagožka č. 6 je přesvědčena, že k integraci dítěte s ADHD na letním táboře přispívá: *„... v některém případě přítomnost sourozence. Především pak způsob práce a vedení dítěte rodiči a odborníky v průběhu roku.“* Přítomnost osoby blízké dítěti označil jako pozitivní faktor také pedagog č. 5: *„Vedoucí by měl rozumět důvodům jeho chování. Někdy je to složité, a právě při tom mohou pomoci sourozenci nebo někdo z dalších dětí blízkých dítěti.“*

Důležitost správného výchovného vedení dítěte v rodině zdůrazňuje i pedagožka č. 9: *„Zdárná integrace dítěte je úkolem naším, ale především je prací rodiny, ze které dítě na tábor přichází. Je třeba, aby bylo vedeno k důslednému dodržování pravidel, se kterými se na táboře taky setká...“*

K pozitivním faktorům integrace dítěte na letním táboře přispívá, pokud je dítě členem oddílu, do kterého v průběhu roku dochází a vedoucí je tak mají možnost mnohem lépe poznat.

Tuto skutečnost potvrzuje i pedagožka č. 2: *„... naše děti dobře známe a děti se znají mezi sebou. Na tábor bereme děti, s kterými pracujeme v oddíle minimálně jeden školní rok. Známe dobře prostředí tábora, ... pořádáme téměř výhradně na stejném oblíbeném a osvědčeném místě. a které faktory to komplikují? Některé projevy doprovázející tento syndrom, především*

poruchy pozornosti a určitá emoční labilita (při pobytu v přírodě, v podstatě v provizorních podmínkách – vyšší nebezpečí úrazu, může se snáze ztratit, někde se zapomenout). U nás konkrétně jsou možnou komplikací právě provizorní podmínky (žádné jasné hranice, jako např. ploty, žádné zděné budovy, děti po dvou ve stanech), rizika tábořiště a jeho okolí (táboříme na břehu řeky, u lesa) a také samotný program (vodácké aktivity, cyklistika, program v lese). Tyto děti vyžadují zvýšený dohled, individuální přístup při komunikaci s ním, při programu, ale také v denním režimu tábora.“

Integraci dítěte s ADHD na letním táboře pozitivním způsobem ovlivní informovanost vedoucích. Dalším podpurným faktorem může být přítomnost sourozence, kamaráda, které dítě zná. Asi nejdůležitější pro zdařilou integraci dítěte je práce rodiny v průběhu roku. Komplikující faktory spočívají dle respondentů zejména v jejich neinformovanosti rodiči dítěte, integraci mohou komplikovat také projevy poruchy samotné – neposlušnost, obtíže se zařazením do kolektivu vrstevníků, riskantní chování, nepoučitelnost a vyšší riziko úrazů, impulzivita a agresivní projevy.

7.4 Výchovné přístupy pedagoga volného času k dítěti s ADHD na zotavovací akci

Výchovná práce s dětmi s ADHD s ohledem na jejich specifické projevy chování, do jisté míry vyžaduje úpravu obecně uplatňovaných výchovných přístupů ke všem dětem. Tato úprava spočívá zejména v režimových opatřeních, vymezených pravidlech a v jejich důsledném dodržování, to vše za podpory, motivace a náležitého ocenění výkonu dítěte. V další kategorii otázek, kterou jsme souhrnně označili jako výchovné přístupy, se zaměříme na:

- zásadní výchovné přístupy k dítěti s ADHD,
- vliv přítomnosti dítěte s ADHD na přípravu programu tábora,
- vhodné/nevhodné aktivity pro dítě s ADHD na letním táboře.

Výchovné přístupy k dítěti s ADHD

Téměř všichni pedagogové se ve svých odpovědích na otázku „**Jaký výchovný přístup považujete v práci s dítětem s ADHD za zásadní?**“ odvolávali na pravidla, důslednost trpělivost.

Zkušená pedagožka č. 9 popisuje svůj přístup takto: „*Bez důsledného dodržování pravidel to jednoduše nejde. Nejde to bez nich, ale ani v případě zdravých dětí. Děti se snažíme povzbuzovat*

a hodně, opravdu hodně chválit za jejich snahu a dosažený úspěch. S případným potrestáním je to těžké, většinou individuálně probereme problém, vysvětlíme si, proč je pro nás pro oba nepříjemné takové věci řešit a společně se dohodneme, co bude dál. A to je hodně důležité, tyhle děti potřebují vědět, co bude dál a když to vnímají jako dosažitelné, tak pak není problém.“ Dítě s ADHD není schopno porozumět složitě formulovaným pravidlům.

Významově podstatné při jejich formulaci je přídavné jméno *“stručné“*, což ve svém vyjádření potvrzuje i pedagožka č. 1: *„Zásadní je, aby dítě rozumělo pravidlům. Je třeba mu několikrát jasně a stručně vysvětlit, že jsou věci, které na táboře jednoduše nejsou povolené a že platí pro všechny stejná pravidla...“*

S tímto názorem se ztotožňuje i pedagog č. 5: *„Porozumění, jasná pravidla a důslednost jsou asi nejzásadnější. Trpělivost, vstřícnost, komunikace, pochopení individuality dítěte, kamarádský přístup, vhodné zaměstnávání dítěte s ohledem na jeho možnosti, to vše považují respondenti ve svých výchovných přístupech za zásadní a pedagožka č. 6 ve své odpovědi jejich výroky velmi výstižně shrnula: „Nedirektivní, ale důsledný, který bude dítě dostatečně podporovat, chválit, adekvátně zaměstnávat a motivovat k dalším výkonům.“*

Vliv přítomnosti dítěte s ADHD na přípravu programu tábora

Další otázka této kategorie byla zaměřena na zjištění, **zda přítomnost dítěte s ADHD nějakým způsobem ovlivňuje přípravu programu aktivit tábora.** Tři respondenti uvedli, že přítomnost dítěte s ADHD přípravu programu nijak neovlivnila. Pedagožka č. 1 však předem o dítěti s ADHD nevěděla a při přípravě programu tedy nemohla být tato skutečnost zohledněna. Další dva pedagogové reagovali na případné aktuální potřeby dítěte (odpočinek, úprava délky a dynamiky při pasivních činnostech) bez nějakých potřebných úprav programu, pouze: *„... při nočních hrách je třeba dbát zvýšené opatrnosti“* (pedagog č. 5).

Pedagožka č. 9 k problematice uvádí: *„Při přípravě programu zohledňujeme individuality, ale utváříme celek, který by měl vyhovovat většině. Samozřejmě máme připraveny i alternativní programy.“* Velmi podobně se vyjádřil pedagog č. 4: *„Příprava programu je poměrně náročný proces, změny samozřejmě probíhají v závislosti na situaci a někdy nám nezbyvá než improvizovat. Když by to situace vyžadovala, tak bychom úpravu řešili operativně.“*

Ostatní výroky k této otázce byly spíše osamocené, např. pedagog č. 3 je přesvědčen, že: *„Dítě se musí přizpůsobit, ale je nutné jej správně zařadit mezi ostatní osobnosti dětí v týmu.“*

Pedagožka č. 8 je názoru, že dítě s ADHD vliv na přípravu programu má a uvádí: „*Jak kdy. Je to o tom mít dostatek vedoucích.*“

Přítomnost dítěte s ADHD na táboře, dle vyjádření pedagogů, zásadním způsobem neovlivňuje přípravu programu tábora. V případě potřeby jsou případné změny řešeny operativně a individuálně. Jeden z pedagogů upozornil, s ohledem na individualitu dítěte, na úpravu konkrétních aktivit programu tábora.

Aktivity pro dítě s ADHD na letním táboře

Programové aktivity tábora tvoří hry, sportovní disciplíny a další činnosti. Dále nás tedy zajímalo, **jaké aktivity považují volnočasoví pedagogové za vhodné pro děti s ADHD a které jsou spíše nevhodné.** Téměř všichni pedagogové se shodli na tom, že pro tyto děti jsou vhodné pohybové a sportovní aktivity. Pedagog č. 3 k tomu dodává, že „*...děti s ADHD jsou v týmu zpravidla ceněny pro jejich fyzickou zdatnost, rychlost, postřeh.* Pedagog č. 4 si myslí, že: „*...pohybové a sportovní činnosti jsou vhodné všechny, možná až na nějaké bojové disciplíny.*“

Vedle sportovních aktivit jsou pro děti s ADHD vhodné „*... jednoduché rukodělné aktivity, při kterých dítě trénuje koncentraci a pozornost*“ (pedagog č. 1).

Pedagožka č. 6 uvedla osvědčené příklady ze své praxe: „*Vhodné jsou zážitkové vzdělávací hry, etapové hry, kolektivní sportovní hry, které vyzdvihují spolupráci.* Respondent č. 5 má ze své praktickou zkušenost a říká, že děti s ADHD: „*... mají rády nevšední příběhy, kde mohou hrát hrdiny. Nemají rády málo pestré, monotónní činnosti, emocionálně reagují na skutečnou či domnělou nespravedlnost či posměch.*“

Pedagožka č. 2 se podělila o svou zkušenost: „*Myslím, že vhodné je aktivity rovnoměrně střídat. Je třeba se vybouřit při fyzické aktivitě a zároveň zklidnit při klidné aktivitě mentální, tvořivé, odpočinkové.... Chlapec neměl zásadní problémy s žádnou aktivitou, vyzorovali jsme pouze, lehké problémy s vytrvalostí, ať v rovině fyzické nebo psychické, občas byl emočně nevyrovnaný, např. hůře snášel, když se mu něco nedařilo.*“

Tři pedagogové za spíše nevhodné aktivity označily ty, které vyžadují manuální zručnost, pečlivost a šikovnost, činnosti vyžadující zvýšenou pozornost, dlouhodobou pasivitu – pouhé naslouchání, dlouhé diskuse, tvořivé činnosti vyžadující zvýšenou trpělivost. Pedagog č. 4 se k tomuto názoru připojuje, ale míní: „*... na druhou stranu je třeba jim dopřát prostor pro kreativitu.*“

V programu integračního tábora zaměřeného na canisterapii rozděleny do kategorií, se kterými nás seznámila pedagožka č. 7: *„Aktivity na táboře mají velmi pestrý charakter... můžeme je rozdělit do několika oblastí... celotáborová hra, každý rok je jiné téma... canisterapie, během tábora je každý den realizován program zaměřený na canisterapii i individuální. Hry, sport, rukodělné vyrábění a externí program... bubnování, americký fotbal, tahání vozíků psy. Skladba táborového programu je pestrá právě proto, aby byla přínosná pro všechny děti a každý si mohl najít aktivitu, která jej baví.“* Pedagožka č. 9 upozorňuje i na důležitost zařazení aktivit do programu v závislosti na denní době.

Z uvedených výroků vyplývá, že děti s ADHD jsou schopny se zapojit do všech forem činností, které táborový program nabízí. U některých činností je pouze třeba upravit délku, případně je zařadit v denním programu do dopoledních hodin. Jako problematické se podle pedagogů mohou jevit činnosti, které vyžadují pečlivost a zručnost provázenou trpělivostí dítěte. Za pomoci a podpory vedoucího, však nemusí nic bránit tomu, aby i v této činnosti dítě uspělo.

7.5 Zkušenost s integrací dítěte s ADHD na letním táboře

V závěrečném okruhu otázek jsme se zaměřili na ty, které směřují k dosažení cílové oblasti našeho zájmu. Téma zkušeností volnočasových pedagogů na zotavovacích akcích s dětmi s ADHD nelze uzavřít bez toho, aniž bychom se zamysleli nad tím, **jaký přínos pro dítě s ADHD účast na letním táboře má**. Klíčová a závěrečná otázka se zabývá tím, co **zkušenost s dítětem s ADHD přináší volnočasovým pedagogům do jejich další praxe**.

Přínos integrace na letním táboře pro dítě s ADHD

Požádali jsme pedagogy, aby se nad otázkou přínosu integrace zamysleli a ve svých vyjádřeních uvedli jak pozitivní přínosy, tak případná rizika, či negativa, která mohou tento proces provázet. Všichni pedagogové však ve svých výrociích uváděli pouze pozitivní dopady integrace na dítě s ADHD. Pokud se v první řadě zaměříme na vyjádření pedagožky č. 6, která reprezentuje integrační canisterapeutický tábor, dozvíme se, že: *„Výsledky, které má náš integrační tábor za posledních 10 let, jasně ukazují pozitivní vliv na rozvoj komunikace a sociálních dovedností u dětí s ADHD. Za podpory canisterapie se zlepšilo jejich chování a přístup ke psům. Zvýšil se také jejich odpovědný zájem o psy. Pes je pro děti prostředkem*

motivace a díky kontaktu s ním se dítěti dostává mnoho stimulačních podnětů a libých emočních prožitků.“

Integrace je přínosná nejen pro děti s ADHD, ale také pro ostatní děti ve skupině, jak potvrzuje pedagožka č. 7: *„Přínos je dle mého názoru pozitivní jak pro intaktní děti, které mají možnost pochopit, že ostatní děti mohou být jiné a mohou různě reagovat na dané situace, tak pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami, protože v novém prostředí získají řadu podnětů, mnoho nových poznatků, které se jim mohou hodit i ve škole, i v životě jako takovém.“*

K pozitivním dopadům integrace na dítě s ADHD na letním táboře pedagogové dále uváděli: *„...Nové prostředí a zábava, kterou by třeba ani s rodiči neprožilo, může přispět k vnímání nových skutečností i nových schopností a celkově posílit sebevědomí dítěte (pedagog č.1) nebo „Účast na táboře přináší dětem spoustu zážitků, intenzivní kontakt s vrstevníky a nové zkušenosti. Učí se být samostatné, ale současně se učí v oddílu spolupracovat s ostatními“ (pedagog č. 2).*

Pedagožka č. 9 je rovněž přesvědčena o významu integrace pro dítě s ADHD: *„Soundáležitost s vrstevníky, osamostatnění od rodičů, přijetí nových výzev a jejich následné naplnění, prožití pocitu úspěšnosti, dokáže to dítě hodně posunout. Většina rodičů je překvapená, co se jejich dítě vlastně za týden, za strašně krátký čas, všechno naučilo.“*

Pozitivně laděné výroky respondentů svědčí o jejich přesvědčení, že integrace dítěte s ADHD mu přináší celou řadu kvalitních podnětů, napomáhá rozvoji komunikačních a sociálních dovedností. Nové zkušenosti a poznatky, které za krátkou dobu načerpalo, mu mohou pomoci v situacích, které jej potkají na další cestě životem.

Zkušenost s integrací dítěte s ADHD na letním táboře

Co Vám přináší prožitá zkušenost s integrací dítěte s ADHD na letním táboře do budoucí praxe pedagoga volného času? Tak zněla závěrečná otázka rozhovoru s volnočasovými pedagogy, kteří působí jako oddíloví vedoucí na letních táborech. Zkušenost s dětmi s ADHD na letním táboře může být překvapivě náročná a do budoucí praxe pedagoga volného času přináší potřebu se o této problematice více dozvědět a sdílet zkušenosti se svými kolegy tak, jak to popsala pedagožka č. 1: *„Určitě bych si pro příště přečetla nějakou literaturu o daném problému, poradila se s někým, kdo již má zkušenosti, aby mi řekl, jak s dětmi pracovat, co na děti platí, jak se k nim chovat a přistupovat.“*

Zkušenost s těmito dětmi pedagogům do jejich praxe přináší: „*intenzivnější uvědomění si rozdílností mezi dětmi*“ (pedagog č.2) nebo „*nové zkušenosti, někdy nepředvídatelné situace...*“ (pedagog č.3).

Nové zkušenosti, konkrétní praktické poznatky, nepředvídatelné situace, intenzivnější uvědomění si rozdílů mezi dětmi, ale i „školu života“ si s dětmi s ADHD spojují někteří z dalších pedagogů. „*Jako oddílový vedoucí se od dětí i něco naučíte. Když je to pak dítě, které je trochu jiné, musíte k němu promyšleně přistupovat, tak vás to vyškolí, i když nechcete. A to mě na tom baví, protože se to hodí i do života. Taky bych jednou rád měl své vlastní děti, nikdy nevíte, co vás v životě potká. Každá taková zkušenost je k nezaplacení*“ (pedagog č. 4).

Potěšující je, že jsou děti s ADHD na letních táborech ceněny pro své ryzí vlastnosti a v srdcích oddílových vedoucích zanechávají nesmazatelnou stopu. „*Mám k těmto dětem osobní vřelý vztah. Prvního klienta s uvedenou diagnózou, jsem v rámci canisterapie měla před 15 lety a dodnes se vřele zdravíme. Až na základě individuální práce, kdy byla canisterapie u daného dítěte velmi úspěšná, jsme navrhovali účast dětí s ADHD na tábore. Tábor je vždy pro děti s ADHD velkým zážitkem a pro nás jsou tyto děti vždy srdcovou záležitostí. Jsou to děti s velkým srdcem, vždy se od nich mnoho nového naučíme*“ (pedagog č. 6).

Promyšlenost, připravenost a aktivita volnočasových pedagogů čeká na děti s ADHD na letních táborech, protože tam patří a mají tam své místo. „*Některé děti jsou dle mého soudu zbrkle diagnostikovány jako ADHD, a přitom by prosté označení zbrklé, netrpělivé bylo více vystihující a zbytečně by sebou netáhly označení „ten s poruchou chování“.* Dítě s ADHD se mnohdy dokáže spolehlivěji a úspěšněji zapojit do táborových činností než děti bez jakékoli diagnózy, které jsou přehnaně ctižádostivé, sobecké, lhostejné. Je-li táborový kolektiv obecně vedený k toleranci bez zbytečného upozorňování právě na toto dítě (ale s citlivě poučenými všemi pracovníky tábora, nevyjímaje např. kuchaře) nemá dítě žádný problém se zapojením a na rozdíl od školního prostředí, zde poznává uznání, uplatnění a pocit svobody konání“ (pedagog č. 5).

Volnočasoví pedagogové investují do výchovné práce s dětmi s ADHD nemalé úsilí, své o tom ví pedagožka č. 9: „*Přináší mi radost a uspokojení, když se nám podaří tábor zvládnout v pohodě a všichni si to skvěle užijí. Snažíme se děti motivovat, podporujeme je, aby se snažily věci dotáhnout do konce, aby na něco počkaly, aby pochopily, že věci mají svůj vývoj. Daří se nám to a představuje to hnací motor pro naši další práci.*“

7.6 Shrnutí hlavního výzkumného šetření – strukturované rozhovory s volnočasovými pedagogy

Realizované výzkumné šetření, které bylo založeno na strukturovaných rozhovorech s volnočasovými pedagogy, resp. oddílovými vedoucími na zotavovacích akcích v době letních prázdnin reflektovalo některé skutečnosti, které byly uvedeny v teoretické části práce. Rozhovor zahrnoval celkem 17 otázek. V úvodu každého rozhovoru jsme se blíže seznámili s osobnostní charakteristikou našich respondentů. Dále jsme se zaměřili na jejich názory a praktické zkušenosti, které jim přinesla práce s dětmi s ADHD na letních táborech.

Pro některé pedagogy bylo obtížné jednoznačně formulovat odpovědi, u dalších byl patrný vliv životních i pracovních zkušeností. Výroky nabízely interpretaci různých úhlů pohledů a v některých oblastech bylo obtížné nalézt shodu.

Domnívám se, že mnohé z uvedených výroků jsou svým způsobem originální, vedou k hlubokému zamyšlení a mohou být inspirací pro práci volnočasových pedagogů působících v této oblasti, případně pro budoucí výzkumné šetření zaměřené na neformální vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami.

Diskuze

V teoretické části práce byly v souvislosti s problematikou zotavovacích akcí zmíněny legislativní předpisy upravující podmínky pořádání zotavovací akce. S ohledem na výsledky předvýzkumného šetření je pro nás zajímavým zjištěním, že rodiče dětí s ADHD, byť nejsou, dle platných legislativních předpisů, povinni informovat vedení táborů o diagnóze ADHD u dítěte, v případech, které byly zaznamenány v našem výzkumném šetření, tak téměř ve všech případech učinili. Lze se tedy domnívat, že rodiče těchto dětí měli aktivní zájem o úspěšné začlenění (integraci) dítěte do táborového kolektivu a předáním informací tento proces významně podpořili. Výsledky výzkumu, mimo jiné, přinesly informace o tom, že děti s ADHD se účastnily i zotavovacích akcí pořádaných organizacemi, které se primárně nezaměřují na práci s dětmi se SVP.

V této souvislosti je pro nás, pro porovnání, zajímavé zjištění výzkumu realizovaného Národním institutem dětí a mládeže v projektu *Patříte mezi nás? Aneb kdy se daří začleňování dětí s handicapem do oddílů a kroužků v roce 2010*, kdy jeden ze závěrů výzkumu ukazuje na to, že *rodiče dětí se SVP často vůbec nenapadne, že by se jejich dítě mohlo účastnit aktivit, které se na ně specificky nezaměřují.*¹⁴⁹ Domníváme se, že v tomto ohledu lze tedy spatřovat určitý posun, který ukazuje na zájem rodičů a je nejspíše způsoben současným trendem inkluze dětí se SVP do prostředí formálního vzdělávání. Přesto dle Pavla Košáka (Junák, Svaz skautů a skautek ČR) *je základní charakteristikou stavu inkluze v prostředí neformálního, volnočasového vzdělávání nahodilost a nedostupnost těchto aktivit pro většinu dětí. Děti se SVP jsou přítomny v oddílech, a to díky aktivitě samotných rodičů dětí a osobní angažovanosti vedoucích oddílů.*¹⁵⁰

Dalším závěrem projektu *Patříte mezi nás?* bylo, že *pedagogové/vedoucí nejsou na práci s dětmi se SVP připraveni.*¹⁵¹ Mezi námi oslovenými pedagogy byli ti, kteří se s problematikou vzdělávání dětí se SVP setkali v institucích formálního vzdělávání, což ukazuje na určitou propojenost těchto dvou oblastí. Ti pedagogové, kteří nebyli v problematice orientováni a byli to zástupci obecných organizací poskytující neformální vzdělávání (Junák, Salesiánské středisko

¹⁴⁹ *Patříte mezi nás? aneb Kdy se daří začleňování dětí s handicapem do oddílů a kroužků.* Praha: NIDM – Národní institut dětí a mládeže, 2010. s. 19.

¹⁵⁰ KOŠÁK, PAVEL. Specifické potřeby dětí a mládeže v institucích neformálního vzdělávání. In: *Skauting pro všechny* [online] 2013. [cit. 2017-02-19]. s. 17.

Dostupné z: https://spv.skauting.cz/wp-content/uploads/2013/12/Junak_Specificke-potreby-deti-a-mladeze-v-institucich-neformalniho-vzdelavani_final.pdf

¹⁵¹

mládeže), měli k dispozici informace o možnostech dalšího vzdělávání v problematice dětí se SVP, které zajišťovala jejich domovská základna. V případě skautského hnutí se pak jednalo o vzdělávání zaměřené přímo na problematiku ADHD u dětí v oddílech. Pedagogové Salesiánského střediska mládeže v Č. Budějovicích se s problematikou měli možnost seznámit na konferenci Celostátní vzájemné výměny zkušeností.¹⁵² A tak i v této oblasti lze, od roku 2010, spatřovat určitý posun ve vzdělávání pracovníků, který vede ke zvýšení míry sociální inkluze a podpoře systémového řešení této problematiky.¹⁵³

Pokud se budeme dále opírat o výsledky již zmíněného výzkumu, tak jeho dalším závěrem bylo, že *pro rodiče dětí bylo nesmírně těžké najít organizaci, která by jejich dítě přijala a plnohodnotně zapojila.*¹⁵⁴ Výzkum se soustředil na děti s různými typy postižení z celé ČR, nikoli pouze na děti s ADHD, a tak nelze výsledky korektně porovnávat, nicméně výsledky našeho výzkumu neprokázaly nedostupnost organizací, které mohou poskytnout specializovanou péči a nabídku účasti na zotavovací akci v době letních prázdnin. Dle našich zjištění v Jihočeském kraji existují minimálně tři organizace, které nabízí volnočasové aktivity určené přímo pro děti s postižením a nelze tedy tento stav, v rámci regionu, označit za zcela nedostačující. V této souvislosti se nabízí otázka určená pro možné budoucí šetření, mapující tento stav v dalších regionech České republiky.

Inspirativní myšlenka, která vzešla z výsledků výzkumu projektu *Patříte mezi nás?* spočívala v začleňování dětí se SVP po dvojicích nebo ve skupinkách. *Dítě má menší obavy spojené s příchodem do cizího prostředí, nemá pocit, že vyčnívá, zvýší se prostor pro „rozkoukání“, což umožní lepší zapojení do kolektivu.*¹⁵⁵ Tento příklad dobré praxe, nám v rámci hlavního výzkumného šetření, nezávisle na sobě potvrdili dva oslovení pedagogové. Přítomnost někoho blízkého (sourozence, kamaráda) pomáhá nejen dítěti, ale i vedoucímu. Ten pak může, v některých případech a ve spolupráci se sourozencem nebo s kamarádem, lépe pochopit důvody a příčiny chování dítěte s ADHD.

¹⁵² Srov. CVVZ.cz. CVVZ.cz [online]. Copyright © [cit. 6. 3.2017]. Dostupné z: <http://www.cvvz.cz/program>

¹⁵³ Srov. *Skauting pro všechny | Příležitost pro každého* [online].

Dostupné z: <https://spv.skauting.cz/wp-content/uploads/2017/02/nabidka-programu-spv.pdf>

¹⁵⁴ Srov. *Patříte mezi nás? aneb Kdy se daří začleňování dětí s handicapem do oddílů a kroužků*. Praha: NIDM – Národní institut dětí a mládeže, 2010. s. 19.

¹⁵⁵ Srov. *Patříte mezi nás? aneb Kdy se daří začleňování dětí s handicapem do oddílů a kroužků*. Praha: NIDM – Národní institut dětí a mládeže, 2010. s. 19.

V rámci výchovného působení na děti s ADHD na zotavovacích akcích oslovení volnočasoví pedagogové zaujímali přístupy, které jsme zmínili v doporučeních v teoretické části práce. Důslednost, trpělivost, častá zpětná vazba, pochvala, motivace, srozumitelně a jasně formulovaná pravidla, mírné tresty představují kroky k úspěšnému vedení těchto dětí v prostředí letního tábora i mimo něj a většina pedagogů si toho byla dobře vědoma, neboť považují tyto přístupy ve výchově dětí za univerzálně platné.

V teoretické části jsme věnovali prostor také specifickému přístupu dětí s ADHD ke hře a zmínili jsme některé vybrané herní terapeutické aktivity, které lze do programu letního tábora zařadit. Domníváme se, že tyto aktivity, i když jsou zařazeny do programu zařazeny nahodile a jednorázově, mohou vést k navození klidu a pohody dítěte s ADHD, byť nejsou praktikovány dlouhodobě, tak jako v běžné terapeutické a speciálně pedagogické praxi a nelze je tedy považovat za typické terapeutické metody. Výsledky našeho výzkumného šetření přinesly informace o tom, že na dvou zotavovacích akcích ryze integračního charakteru tyto aktivity do programu zařazují. S velkým úspěchem a výsledky ve výchovné práci s dětmi s ADHD je spojována canisterapie. Sdružení, které se této formě terapie věnuje na profesionální úrovni, na základě několikaletých zkušeností a dosažených výsledků, jednoznačně ukazuje na pozitivní vliv a rozvoj dětí s ADHD, i dětí s jiným typem postižení, které se účastnily pořádaného tábora. Aktivity muzikoterapeutické nebo fyzioterapeutické zařazuje do programu integračního tábora zařízení, které se specializuje na formální vzdělávání dětí se SVP.

Děti s ADHD jsou schopné se zapojit do všech programových aktivit tábora. Při tvořivých aktivitách je třeba vycházet z toho, že poruchu ADHD často provází obtíže v koordinaci pohybů a *zařazovat spíše jednoduché rukodělné aktivity, při kterých dítě trénuje koncentraci a pozornost*, jak uvedla jedna z účastnic našeho výzkumu. Pro děti s ADHD spíše nejsou vhodné hry spojené se soutěživostí a rychlostí, neboť zvyšují impulzivitu a zbrkllost, jak jsme uvedli v teoretické části práce. Mezi ty vhodné a aplikované do programu letního tábora můžeme, na základě praktické zkušenosti oslovené pedagožky, řadit zážitkové vzdělávací hry, etapové hry a kolektivní sportovní hry, které vyzdvihují spolupráci.

Problematice ADHD u dětí a je věnována celá řada odborných publikací, které se tematicky zaměřují zejména na rodičovské výchovné přístupy, na problematiku školní úspěšnosti a dále pak jednání, které je spojeno se sociálně-patologickými jevy (agrese, šikana) v adolescentním období. Bylo však prakticky nemožné najít odborný zdroj věnovaný problematice z pohledu

neformálního vzdělávání a doporučení pro práci s těmito dětmi ve volném čase, o který bychom se v diskusi mohli opřít.

Závěr

Zotavovací akce v době letních prázdnin představují jeden ze způsobů, jak mohou děti trávit čas v době letních prázdnin. Účast na tábore přináší dětem řadu nových zkušeností, poznatků, nezapomenutelných zážitků, zajímavých setkání a kamarádství. Tábora se může účastnit i někdo, kdo je trochu jiný, na první, mnohdy až na druhý pohled. Přesto má šanci prožít s ostatními úžasné prázdninové dobrodružství. Předložená diplomová práce přinesla informace o tom, že děti s ADHD se zotavovacích akcí v době prázdnin účastní, byť v omezené míře. Přinesla také informace o tom, že integrace není jen pojem, který souvisí se školním prostředím, ale že se zvolna rozšiřuje i do prostředí neformálního vzdělávání, a tak se dotýká i nejen pedagogiky obecné a speciální, ale i volnočasové.

Cílem teoretické části práce bylo komplexně zpracovat problematiku účasti dítěte s ADHD na zotavovací akci v době letních prázdnin tak, aby byla vytvořena východiska pro empirické výzkumné šetření.

Teoretická část práce obsahuje čtyři kapitoly. V první kapitole byla zpracována problematika zotavovacích akcí v době letních prázdnin, s uvedením platného legislativního zázemí, kvalifikačními předpoklady pro výkon pracovníka zotavovací akce, charakteristikou pozic pracovníků tábora a profilu pedagoga volného času z hlediska kompetencí a osobnostních předpokladů. Ve druhé kapitole byl v úvodu vymezen pojem postižení a porucha, dále jsme se blíže zaměřili na pojem syndrom ADHD a charakteristické projevy této poruchy u dětí. Kapitulu uzavírá soubor doporučení pro výchovnou práci s dětmi s ADHD. Stěžejním pojmem další, v pořadí třetí kapitoly, je hra. Termín je zde vymezen nejen z obecného hlediska, ale i z hlediska pedagogiky volného času. Protože považujeme hru za významný nástroj integrace, věnovali jsme pozornost herním terapeutickým metodám, které mohou sloužit jako podpůrný prostředek pro úspěšné začlenění dítěte s ADHD do skupiny. Integraci, jejím faktorům a podmínkám v prostředí letního tábora je věnována čtvrtá, závěrečná kapitola teoretické části práce.

Cílem empirické části práce bylo, v návaznosti na teoretická východiska, realizovat výzkumné šetření, které bylo uskutečněno ve dvou etapách za využití dvou různých výzkumných metod. Šetření realizované v první etapě mělo podobu kvantitativního výzkumného šetření a jeho cílem bylo získat informace o účasti dětí s ADHD na zotavovacích akcích v době letních prázdnin,

zmapovat možnosti, jaké tyto děti mají a získat data o organizacích, které pořádají zotavovací akce, jichž se děti s ADHD účastnily.

V návaznosti na získaná data byli osloveni táboroví vedoucí, seznámeni s výsledky realizovaného předvýzkumu a požádáni o další spolupráci na výzkumném šetření kvalitativního charakteru. To spočívalo v realizaci strukturovaných rozhovorů, které měly ve svém konečném výsledku ilustrovat jejich zkušenosti s dětmi s ADHD na zotavovací akci v době letních prázdnin.

První výzkumné šetření přineslo informace o tom, že převážná část dětí s diagnostikovaným ADHD, která je v léčbě DPN Opařany, se zotavovacích akcí v době letních prázdnin neúčastní. Není to však z důvodu nedostupnosti, ale z důvodu finanční náročnosti. Dostupnost táborů v Jihočeském kraji, na který jsme se v rámci spádové oblasti DPN Opařany soustředili, výzkum potvrdil a přinesl informaci o tom, že děti s ADHD se mohou v rámci kraje účastnit dvou integračních táborů – canisterapeutického pořádaného Výcvikovým canisterapeutickým sdružením Hafík, z.s. a sportovně rehabilitačního pořádného Centrem Kaňka, o.p.s. Dětem s postižením mentálním i fyzickým je určen dobrovolnický tábor pořádaný při Diakonii Rolnička v Soběslavi. Výzkum dále přinesl informace o tom, že se tyto děti účastní pobytových táborů pořádaných zájmovými organizacemi i tradičními sdruženími (Junák, Salesiánské středisko dětí a mládeže), ale i táborů příměstských.

Ve druhém stěžejním výzkumném šetření popsal své zkušenosti s dětmi s ADHD na zotavovacích akcích v době letních prázdnin devět volnočasových pedagogů. Shrňeme-li výsledky získané z realizovaných rozhovorů, můžeme říci, že děti s ADHD nejsou z pohledu volnočasových pedagogů vnímány tak problematicky, jako ve školním prostředí, což mimo jiné ukazuje na mimořádný význam výchovy těchto dětí v jejich volném čase. Z oslovených respondentů nevedl žádný, že by přítomnost dítěte s ADHD na letním táboře představovala zásadní komplikaci, jak z pohledu dítěte samotného, tak z pohledu vedoucích a ostatních členů oddílu tábora. Skupina zkušenějších a zralejších respondentů byla v problematice ADHD orientována, byla si vědoma projevů, které se promítají do chování dítěte a vědomě s nimi také v rámci výchovného působení pracovala. Zástupci mladší generace volnočasových pedagogů, v problematice orientováni nebyli, k dětem nezaujímali žádný specifický přístup, ani nedělali mezi dětmi zvláštní rozdíly, což bylo s ohledem na jejich věk a zkušenosti logické.

Obě skupiny volnočasových pedagogů se však shodly na tom, že pro jejich práci jsou naprosto klíčové informace, které obdrží od rodičů dítěte a jejich nedostupnost vnímali jako zásadní komplikaci zdárné integrace dítěte na táboře. O pozitivním přínosu integrace pro dítě s ADHD

byli přesvědčeni všichni oslovení respondenti a její dopady vnímali zejména v rozvoji komunikačních a sociálních dovedností. Respondenti, kteří se podíleli na organizaci integračních táborů, dále zdůrazňovali také příznivý vliv na děti z intaktní části populace, které bezprostřední kontakt s dětmi se speciálními vzdělávacími potřebami, vede k ohledu a toleranci.

Jsme si vědomi, že uvedené výsledky výzkumu, s ohledem na velikost vzorku, nelze zobecnit. V předložené práci jsme se pouze pokusili vnést do problematiky dětí s ADHD na letních táborech poznatky, které by mohly být inspirací pro realizaci dalších šetření směřujícím k příkladům dobré praxe s dětmi s ADHD v podmínkách neformálního vzdělávání.

Seznam použitých zdrojů

Monografie

BARTOŇOVÁ, Miroslava, Marie VÍTKOVÁ, Barbora BOČKOVÁ, et al. *Inkluze ve škole a ve společnosti jako interdisciplinární téma: 2.*, upravené vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2016. ISBN 978-80-210-8140-6.

BURDA, Jan a Vladimíra ŠLOSAROVÁ. *Tábory a další zotavovací akce*. Aktualiz. Vyd. Praha: NIDM, 2008. ISBN 978-80-86784-59-5.

EISERTOVÁ, Jaroslava. *Canisterapie jako podpůrná terapeutická metoda u dětí s hyperkinetickým syndromem a dětskou mozkovou obrnou*. Č. Bud., 2009. disertační práce (Ph.D.). JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH. Zdravotně sociální fakulta.

EISERTOVÁ, Jaroslava a Renata ŠVESTKOVÁ. *Pobytové a volnočasové aktivity se zaměřením na problematiku canisterapie*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2011. ISBN 978-80-7394-294-6.

FRANC, Daniel, Daniela SOBKOVÁ ZOUNKOVÁ a Andy MARTIN. *Učení zážitkem a hrou: praktická příručka instruktora*. Brno: Computer Press, 2007. Edice aktivit a her. ISBN 978-80-251-1701-9.

FRANC, Martin a Jiří KNAPÍK. *Volný čas v českých zemích 1957–1967*. Praha: Academia, 2013. Šťastné zítřky (Academia). ISBN 978-80-200-2229-5.

GOETZ, Michal a Petra UHLÍKOVÁ. *ADHD – porucha pozornosti s hyperaktivitou: příručka pro starostlivé rodiče a zodpovědné učitele*. Praha: Galén, c2009. ISBN 978-80-7262-630-4.

HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-473-1.

HÁJEK, Bedřich. *Děti, vedoucí, volný čas*. Praha: IDM MŠMT, 2004. ISBN 80-86784-06-1.

HAVLÍČKOVÁ, Daniela. *Metodika – Kompetence, Kvalita, Kvalifikace, (sebe)Koncepce: pro neformální vzdělávání*. 1. Vyd. Praha: Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, 2015. ISBN 978-80-87449-50-9.

HEIDBRINK, Horst. *Psychologie morálního vývoje*. Přeložil Ondřej MÜLLER. Praha: Portál, 1997. Studium. ISBN 80-7178-154-1.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

HERBST, Karel. *Karel Herbst: rozhovor s pražským světícím biskupem*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-457-1.

JANDERKOVÁ, Dita, Jitka KENDÍKOVÁ, Jarmila KLÉGROVÁ, Iva STRNADOVÁ, Jana SWIERKOSZOVÁ a Zdenka ŽENATOVÁ. *SPU a ADHD*. Praha: Raabe, 2016. Dobrá škola. ISBN 978–80–7496–215–8.

JUCOVIČOVÁ, Drahomíra a Hana ŽÁČKOVÁ. *Máme dítě s ADHD: rady pro rodiče*. Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978–80–247–5347–8.

LAVÉR-BRADBURY, Cathy, Margaret THOMPSON a Anne WEEKS. *Šest kroků ke zvládnutí ADHD: manuál pro rodiče i učitele*. Přeložil Hana ANTONÍNOVÁ. Praha: Portál, 2016. ISBN 978–80–262–1035–1.

LECHTA, Viktor, ed. *Základy inkluzivní pedagogiky: dítě s postižením, narušením a ohrožením ve škole*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978–80–7367–679–7.

KAPLÁNEK, Michal. *Animace: studijní text pro přípravu animátorů mládeže*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978–80–262–0565–4.

KAPLÁNEK, Michal. *Pastorace mládeže: studijní text pro pracovníky s mládeží*. Praha, 1999.

KAPLÁNEK, Michal. *Rekreace a volný čas z hlediska teologie*. Studijní texty pro pedagogy volného času. (navazující magisterské studium). České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. 2011

KOLÁŘ, Zdeněk a Alena VALIŠOVÁ. *Analýza vyučování*. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada). ISBN 978–80–247–2857–5.

KOSÍKOVÁ, Věra. *Psychologie ve vzdělávání a její psychodidaktické aspekty*. Praha: Grada, 2011. Pedagogika (Grada). ISBN 978–80–247–2433–1.

KRATOCHVÍLOVÁ, Jana. *Kvalita inkluzivní školy: její hodnotová dimenze a podmínky*. 2013.

KUDLÁČEK, Martin a Ondřej JEŠINA. *Integrovaná tělesná výchova, rekreace a sport*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. Monografie. ISBN 978–80–244–3964–8.

KUTÝ, Jan. *Bezpečnostní pravidla činnosti s dětmi a mládeží: zajištění bezpečnosti práce s kolektivy dětí a mládeže a ochrany dětí a mládeže před škodlivými vlivy: metodická příručka Českého svazu ochránců přírody*. Vyd. 3. rozš. a dopl. Praha: Sdružení Mladých ochránců přírody ČSOP, 2001. Metodika Českého svazu ochránců přírody. ISBN 80–238–8160–4.

MACKŮ, Richard. *Instantní, nebo skutečné řešení problému?* Zlín: Radim Bačuvčík – VerBuM, 2015. ISBN 978–80–87500–74–3.

MARTANOVÁ, Veronika. *KuliFerda a jeho svět: pracujeme se školákem s ADHD v mladším školním věku. Sociální kompetence*. Praha: Raabe, c2014. KuliFerda a jeho svět rozvíjí – připravuje – pomáhá – napravuje – baví! ISBN 978–80–7496–155–7.

Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví: MKF. Přeložil Jan PFEIFFER, přeložil Olga ŠVESTKOVÁ. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1587-2.

MICHALOVÁ, Zdeňka a Ilona PEŠATOVÁ. *Determinanty inkluzivního vzdělávání dětí s ADHD.* Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta Univerzity J.E. Purkyně, 2015. ISBN 978-80-7414-934-4.

MÜLLER, Oldřich. *Terapie ve speciální pedagogice.* 2., přeprac. Vyd. Praha: Grada, 2014. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4172-7.

Sada minimálních kompetenčních profilů pro pozice v nestátních neziskových organizacích v oblasti práce s dětmi a mládeží. Praha: Národní institut dětí a mládeže, 2011. ISBN 978-80-87449-11-0.

SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika.* Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1733-3.

ŠVAMBERK ŠAUEROVÁ, Markéta, Klára ŠPAČKOVÁ a Eva NECHLEBOVÁ. *Speciální pedagogika v praxi: [komplexní péče o děti se SPUCH].* Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4369-1.

ŠEBEK, Michael. *Neklidné děti a jejich výchova.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. Knihy pro rodiče. ISBN 800423643X.

ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk. *Hry pro zvládnutí agresivity a neklidu.* Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-689-6.

ŠKYŘÍK, Petr, ed. *Hledání flow: Inflow 2008.* Brno: Tribun EU, 2008. Knihovnicka.cz. ISBN 978-80-7399-623-9.

Patříte mezi nás? aneb Kdy se daří začleňování dětí s handicapem do oddílů a kroužků. Praha: NIDM – Národní institut dětí a mládeže, 2010. ISBN 978-80-86784-96-0.

PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času.* Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.

PELIKÁN, Jiří. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů.* Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-569-8.

VLASATÁ, Marie. *ADHD – vím, co s tím?!: příručka o poruše pozornosti s hyperaktivitou.* Praha: Junák – svaz skautů a skautek ČR, 2013. ISBN 978-80-7501-054-4.

VRACOVSKÝ, Jaroslav. *Chaloupky: salesiánské prázdninové tábory v době totality.* Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-705-1.

TITZL, Boris. *Postižený člověk ve společnosti.* Praha: Univerzita Karlova, 2000. ISBN 80-86039-90-0.

TANNENBERGEROVÁ, Monika. Inkluze ve škole a možnosti jejího sledování. In T. Janík & Pešková K. et al., *Školní vzdělávání: podmínky, kurikulum, aktéři, procesy, výsledky*. Brno: Masarykova univerzita, 2012. Pedagogický výzkum v teorii a praxi. ISBN 978–80–210–6132–3.

Periodika a časopisy

BARKLEY, Russell A. Behavioral inhibition, sustained attention, and executive functions: constructing a unifying theory of ADHD. *Psychological bulletin*, 1997, 121.1: 65.

LEBOWITZ, Matthew S. Stigmatization of ADHD a Developmental Review. *Journal of Attention Disorders*, 2016, 20.3: 199–205.

MATĚJČEK, Zdeněk. Poznámka k evolučnímu pohledu na syndrom ADHD. *Psychiatrie pro praxi*, 2003; 3: 131–133.

MERTIN, Václav. ADHD – pohled psychologa. *Pediatric pro praxi*, 2004, 2: 58–61.

THEINER, Pavel, et al. ADHD od dětství do dospělosti. *Psychiatr pro Praxi*, 2012, 13: 148–151.

POSKIEROVÁ, Lucie. Co nabízí pohádkoterapie? *Čtenář*, 2009, 61(7–8), s. 261–263. ISSN 0011–2321.

RAIDLOVÁ, Marina. Integrace dětí s více vadami pomocí letních rehabilitačních táborů. *Speciální pedagogika*. 2001. 11;4. 220–228. ISSN: 1211–2720.

ROUBALOVÁ, Marcela Fojtíková. Křesťanské letní tábory. *Cesty katecheze*, 2016, 7.1–2: 84–99.

Legislativa

ČESKO. Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010–2016 [cit. 10. 9. 2016]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000–258>

ČESKO. Vyhláška č. 106/2001 Sb., Ministerstva zdravotnictví o hygienických požadavcích na zotavovací akce pro děti. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010–2016 [cit. 10. 9. 2016]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001–106>

ČESKO. Zákon č. 179/2006 Sb., o ověřování a uznávání výsledků dalšího vzdělávání a o změně některých zákonů (zákon o uznávání výsledků dalšího vzdělávání). In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010–2017 [cit. 15. 3. 2017]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-179>

Elektronické zdroje

Certifikáty_HVDT.pdf, MŠMT ČR. *MŠMT ČR* [online]. Copyright ©2013 [cit. 28. 02. 2017]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/37380/>

Co je skauting | Skaut.cz. *Úvodní stránka | Skaut.cz* [online]. Copyright © 2017 [cit. 21. 2. 2017]. Dostupné z: <https://www.skaut.cz/skauting/o-skautingu>

CVVZ.cz. *CVVZ.cz* [online]. Copyright © [cit. 6. 3.2017]. Dostupné z: <http://www.cvvz.cz/program>

ČESKO. MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE a TĚLOVÝCHOVY. *MŠMT: Organizace certifikované pro školení hlavních vedoucích dětských táborů.* [online]. MŠMT, ©2016 [cit. 19. 9. 2016]. Dostupné z:<http://www.msmt.cz/file/37380/>

ČESKO. MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE a TĚLOVÝCHOVY. *MŠMT: Profesionální kvalifikace v oblasti neformálního a zájmového vzdělávání dětí a mládeže.* [online]. MŠMT, ©2016 [cit. 19. 9. 2016]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mladez/profesni-kvalifikace-v-oblasti-neformalniho-a-zajmoveho>

ČESKO. MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE a TĚLOVÝCHOVY. *MŠMT: Programy státní podpory práce s dětmi a mládeží pro nestátní neziskové organizace na rok 2016 – neinvestiční programy.* [online]. MŠMT, ©2016 [cit. 19. 9.2016]. Dostupné z: http://www.msmt.cz/file/35466_1_1/download/

Dobrovol – hudební festival. *Diakonie Rolnička* [online]. Copyright © 2017 [cit. 21. 2. 2017]. Dostupné z: <http://www.rolnicka.cz/nase-sluzby-a-projekty/dobrovolnicke-centrum/projekty-dobrovolnickeho-centra/dobrovol/>

HOUŠKOVÁ, Tereza. *Potenciál wilderness therapy pro speciálně pedagogickou praxi etopedickou* [online]. Olomouc, 2016 [cit. 18. 2. 2017]. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta. Dostupné z: <http://theses.cz/id/rcniho/>

MRNUŠTÍK, Pavel. *Organizace letního dětského tábora a aspekty jeho výběru* [online]. Brno, 2014 [cit. 24. 9. 2016]. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sportovních studií. Vedoucí práce Viktor Pacholík. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/343627/fsps_m/

KAPLÁNEK, Michal. *Nauka o volném čase.* Studijní texty pro pedagogy volného času [online]. České Budějovice: TF JU, 2011. [cit. 19. 9. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.tf.jcu.cz/getfile/617191935b911b6b>

Kdo jsme. *Užitečný život. Kdo jsme. Užitečný život.* [online] [cit. 28. 2. 2017]. Dostupné z: <http://www.uzitecny-zivot.cz/index.php?clanek=2>

KOŠÁK, PAVEL. *Specifické potřeby dětí a mládeže v institucích neformálního vzdělávání.* In: *Skauting pro všechny* [online] 2013. [cit. 19. 2. 2017]. Dostupné z: https://spv.skauting.cz/wp-content/uploads/2013/12/Junak_Specificke-potreby-deti-a-mladeze-v-institucich-neformalniho-vzdelavani_final.pdf

MIMONI – Občanské sdružení Ve škole i mimo ni. *MIMONI – Občanské sdružení Ve škole i mimo ni* [online]. Copyright © Ve škole i mimo ni, z. s. [cit. 21. 2. 2017].
Dostupné z: <http://mimoni.cz/co-se-stalo/akce?id=78>

Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví (MKF) | ÚZIS ČR. *ÚZIS ČR / Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR* [online]. Copyright © ÚZIS ČR 2010 [cit. 15. 3. 2017].
Dostupné z: <http://www.uzis.cz/publikace/mezinarodni-klasifikace-funkcnich-schopnosti-disability-zdravi-mkf>

O nás | Život trochu jinak. *O nás | Život trochu jinak* [online] [cit. 28. 2. 2017].
Dostupné z: <http://www.zivotjinak.cz/>

Pionýr – Dobrodružství na míru [online]. Copyright © 2012 [cit. 16. 3. 2017]. Dostupné z: <http://www.pionyr.cz/inspirace/etapove-hry>

Pobyty: Kanka2. *Kanka2* [online]. [cit. 21. 2. 2017] Dostupné z: <http://www.kanka.info/volnocasove-aktivity/sportovne-rehabilitacni-pobyty/>

Programy státní podpory práce s dětmi a mládeží pro nestátní neziskové organizace na rok 2016 – neinvestiční programy, MŠMT ČR. *MŠMT ČR* [online]. Copyright © 2016 [cit. 28. 2. 2017]. s. 27–29. Dostupné z: http://www.msmt.cz/file/35466_1_1/download/

Pro rodiče. *Hyperka* [online]. Copyright © Copyright 2015 [cit. 5. 3. 2017]. Dostupné z: <http://www.hyperka.eu/pro-rodice>

PROGRAM PRO DĚTI V ROCE 2017. *Úvodní stránka* [online]. [cit. 21. 2. 2017] Dostupné z: <http://www.sumavous.cz/index.php/kalendar/87-sumavous/detske-centrum/centrum-novinky/401-dovolena-s-programem-nejen-pro-deti-2017>

První pomoc prožitkem. *První pomoc prožitkem* [online]. Copyright © 2017 [cit. 28. 2. 2017]. Dostupné z: <http://ppp.mimoni.cz/stalo-se/detail/44>

Přehled legislativy pro pořádání letních táborů | Poradna ČRD. *Poradna | Poradna ČRD* [online]. Copyright © Česká rada dětí a mládeže 2016. [cit. 14. 3. 2017]. Dostupné z: <http://poradna.crdm.cz/letni-tabory/prehled-legislativy-pro-poradani-letnich-taboru-306>.

Přístav Třináctka Opařany [online]. Copyright © 2017. Všechna práva vyhrazena [cit. 21. 2. 2017]. Dostupné z: <http://www.trinactkaoparany.cz/chlapecky-oddil/skauti>

Skauting pro všechny | Příležitost pro každého [online]. Copyright © [cit. 6. 3. 2017]. Dostupné z: <https://spv.skauting.cz/wp-content/uploads/2017/02/nabidka-programu-spv.pdf>

Sportovní kroužek pro děti. *Diakonie Rolnička* [online]. Copyright © 2017 [cit. 21. 2. 2017]. Dostupné z: <http://www.rolnicka.cz/o-rolnicce/co-se-prave-deje/sportovni-krouzek-pro-deti/>

ŠTURMA, Jaroslav. Klady a zápory integrace z pohledu psychologa. Dětské centrum Paprsek, Praha Katedra psychologie Filosofické fakulty UK, Praha. [online] [cit. 2016–09–19]. Dostupné z: <http://docplayer.cz/833006–Klady–a–zapory–integrace–z–pohledu–psychologa.html>

Význam pojmu canisterapie a jeho vývoj | Výcvikové canisterapeutické sdružení Hafík. *Výcvikové canisterapeutické sdružení Hafík* [online]. [cit. 6. 3. 2017]. Dostupné z: <http://www.canisterapie.org/c-33-pojem-a-vyvoj.html>

Zajímavá fakta a čísla | Skaut.cz. *Úvodní stránka | Skaut.cz* [online]. Copyright © 2017 [cit. 4. 3. 2017]. Dostupné z: <https://www.skaut.cz/skauting/o–skautingu/fakta–cisla>

ŽUMÁROVÁ, Monika. Vybrané metodické a právní aspekty spojené s organizováním činností ve volném čase. [online] 2006. [cit. 19. 9. 2016]. Dostupné z: <http://lide.uhk.cz/pdf/ucitel/zumarmo1/aspekty/index.htm>

Rozhlasový pořad

Zdravíčko [rozhlasový pořad]. ČRo České Budějovice, 30.9.2013 09:30. Dostupné z: <http://prehovac.rozhlas.cz/audio/2977424>

Seznam obrázků

Obrázek 1	Interakce faktorů podle ICF (podle WHO, 2001)	str. 28
Obrázek 2	Schéma realizovaného výzkumného šetření	str. 57

Seznam grafů

Graf 1	Dotazníkové šetření – návratnost	str. 61
Graf 2	Důvody neúčasti na zotavovací akci	str. 61
Graf 3	Zastoupení respondentů dle pohlaví a věku	str. 62

Seznam tabulek

Tabulka 1	Vyjádření účastníka – Dětské centrum Šumavous	str. 64
Tabulka 2	Vyjádření účastníka – Diakonie Rolnička	str. 65
Tabulka 3	Vyjádření účastníka – Přístav třináctka Opařany	str. 67
Tabulka 4	Vyjádření účastníka – Rodinné hry Vrážné	str. 68
Tabulka 5	Vyjádření účastníků – Salesiánského středisko	str. 70
Tabulka 6	Vyjádření účastníka – Centrum Kaňka	str. 71
Tabulka 7	Vyjádření účastníka – Canisterapeutické sdružení Hafík	str. 73
Tabulka 8	Osobnostní charakteristika pedagogů volného času	str. 76

Seznam zkratk

ADHD	– attention deficit hyperactivity disorder – porucha s deficitem pozornosti a hyperaktivitou
ČTU	– Česká tábornická unie
IVF	– in vitro fertilizace – asistovaná reprodukce
MŠMT	– Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MZ ČR	– Ministerstvo zdravotnictví České republiky
SVP	– speciální vzdělávací potřeby
PVČ	– pedagogika volného času
ICF	– International Classification of Functioning – Mezinárodní klasifikace poruch, postižení a handicapu
WHO	– World Health Organization – Světová zdravotnická organizace
YMCA	– Young Men's Christian Association – křesťanské sdružení mladých mužů
ZSF JČU	– Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích

Seznam příloh

Příloha č. 1	Dotazník pro rodiče
Příloha č. 2	Otázky strukturovaného rozhovoru
Příloha č. 3	Předpisy rozhovorů s volnočasovými pedagogy

Příloha č. 1 – dotazník pro rodiče s dětmi

Vážení rodiče, děvčata a chlapi,

dovoluji si Vás zdvořile požádat o **společné vyplnění anonymního dotazníku**, který poskytne informace o volbě volnočasové aktivity v době letních prázdnin u dětí a mládeže se specifickými potřebami, resp. s ADHD – poruchou pozornosti a hyperaktivity. Jmenuji se Michaela Málková a jsem studentkou navazujícího magisterského studia Pedagogiky volného času na Teologické fakultě Jihočeské univerzity. Vašich odpovědí využiji ke zpracování empirické části diplomové práce na téma „**Zkušenosti volnočasových pedagogů na zotavovacích akcích s dětmi s ADHD**“. K výběru tématu jednoznačně přispěl fakt, že jsem rodičem dítěte s ADHD. Vámi poskytnuté informace poslouží jako důležitý podklad k získání zpětné vazby od táborových vedoucích, kteří budou v návaznosti na tento dotazník osloveni. Diplomová práce si klade za cíl popsat zkušenosti táborových vedoucích na letních táborech s dětmi s ADHD.

1. Pohlaví:

- dívka chlapec

2. Věk:

- 6–11 let 12–15 let 16–18 let

3. O prázdninách jsem se účastnil/a letního tábora:

- ano ne – uveďte důvod
- finanční náročnost
 - nedostupnost
 - nechtěl/a jsem
 - diagnóza ADHD
 - jiný důvod.....

4. Název tábora.....

5. Pořádající organizace.....

6. Místo konání.....

7. Tematické zaměření:

- sportovní turistický výtvarný hudební
- jazykový fotografický dramatický taneční
- dobrodružný (zážitkový, přežití v přírodě) se zvířaty (s koňmi, na farmě)
- jiný.....

8. Jednalo se o tábor:

- pobytový v délce trvání 1 týden
 příměstský 2 týdny

9. Tábora jsem se účastnil/a

- letos poprvé již v loňském roce opakovaně

10. Informace o táboře jsem se získal/a

- ve škole z internetu na doporučení (od přátel)
 z informačního letáku
 jinak.....

11. Táboroví vedoucí byli o diagnóze ADHD informováni prostřednictvím

- přihlášky na tábor rodičů informaci jsem předal sám

 nebyli informováni

12. Tábora jsem se účastnil

- sám/a s kamarádem se spolužákem
 se sourozencem s příbuzným (bratranec, sestřenice)

13. Nejoblíbenější (nezapomenutelná) aktivita na táboře

.....
.....

14. Hodnocení tábora

(škála dle školního hodnocení 1=výborný, 5=nedostatečný)

táboroví vedoucí	1	2	3	4	5
atmosféra, kolektiv	1	2	3	4	5
program a aktivity tábora	1	2	3	4	5
zázemí, ubytování	1	2	3	4	5
strava	1	2	3	4	5

15. S účastí na táboře jsem byl/a

- velmi spokojen/a (rád/a se opět účastním) spokojen/a (možná se opět účastním)
 spíše nespokojen/a nespokojen/a..... (uveďte důvod)

Děkuji za čas, který jste věnovali vyplnění dotazníku a za Vaše upřímné odpovědi.

Příloha č. 2 – otázky strukturovaného rozhovoru

Vážené dámy, vážení pánové,

dovolte mi, obrátit se na Vás, jako na oddílové vedoucí s žádostí o spolupráci na výzkumném šetření, které je věnováno **zkušenostem volnočasových pedagogů na letních táborech s dětmi s ADHD.**

Jmenuji se Michaela Málková a jsem studentkou navazujícího magisterského studia Pedagogiky volného času na Teologické fakultě Jihočeské univerzity. V současné době pracuji na diplomové práci, která je věnována zmiňované problematice. V rámci realizace výzkumu oslovuji pedagogy volného času (oddílové vedoucí) s žádostí o rozhovor. Otázky rozhovoru jsou rozděleny do čtyř kategorií a zaměřují se na oblast osobní charakteristiky pedagoga VČ, podmínek integrace dítěte s ADHD na letním táboře, výchovných přístupů k těmto dětem, zkušenostem s integrací dítěte na letním táboře a dopady (přínosy – pozitivní/negativní) pro dítě s ADHD.

Vámi popsané zkušenosti mohou přispět k obohacení a rozšíření možností podpory dětí s diagnostikovaným syndromem ADHD na letních táborech a současně mohou posloužit volnočasovým pedagogům působící v této oblasti jako informační zdroj.

1) Úvodní otázky zaměřené na osobní charakteristiku pedagoga volného času.

Na úvod našeho rozhovoru bych Vás ráda požádala o Vaše stručné představení.

Jak dlouho se práci s dětmi jako pedagog volného času věnujete?

S jakou cílovou skupinou pracujete?

2) Otázky zaměřené na oblast podmínek integrace dítěte s ADHD na letním táboře.

Když se řekne „dítě s ADHD“, co se Vám vybaví?

Setkal/a jste se ve své praxi pedagoga volného času s dítětem s ADHD?

Zajímáte se osobně o tuto problematiku ADHD nebo se v této oblasti v rámci oddílu nějak vzděláváte?

Jaký je Váš názor na integraci dítěte s ADHD na letním táboře?

Jakým způsobem je vedení tábora informováno o diagnóze ADHD u dítěte?

Dovolují podmínky a organizace letního tábora individuální přístup k dítěti?

Jak se děti s ADHD začleňují do skupiny?

Jak hodnotíte sociální klima skupiny ve vztahu k dítěti s ADHD?

Jaké faktory přispívají ke zdárné integraci dítěte s ADHD na letním táboře a které ji komplikují?

3) Otázky zaměřené na výchovné přístupy pedagoga volného času k dítěti s ADHD.

Jaký výchovný přístup považujete v práci s dítětem s ADHD za zásadní?

Ovlivňuje přítomnost dítěte s ADHD nějakým způsobem přípravu programu aktivit tábora?

Jaké aktivity (hry, sportovní disciplíny a další táborové činnosti) jsou vhodné pro děti s ADHD a jaké považujete spíše za nevhodné?

4) Závěrečné otázky zaměřené na zkušenost s integrací dítěte s ADHD na letním táboře.

Jaký přínos (pozitivní/negativní) má integrace na letním táboře pro dítě s ADHD?

Co Vám přináší prožitá zkušenost s integrací dítěte s ADHD na letním táboře do budoucí praxe pedagoga volného času?

Příloha č. 3 – přepisy rozhovorů s volnočasovými pedagogy

Rozhovor – pedagog 1

Úvodní otázky zaměřené na osobní charakteristiku pedagoga volného času.

Na úvod našeho rozhovoru bych Vás ráda požádala o Vaše stručné představení.

Jsem 21letá studentka oboru Pedagogika volného času na Teologické fakultě. Ve svém volném čase se věnuji práci s dětmi. Dále vedu kroužek malých hasičů a kroužek lezení na umělé stěně.

Jak dlouho se práci s dětmi jako pedagog volného času věnujete?

Od 15 let se podílím na vedení oddílu vodních skautů, nyní jsem převzala oddíl. Studuji druhý ročník PVČ a přímou praxi nemám.

S jakou cílovou skupinou pracujete?

Na skautu s dětmi od 6 do 15 let, hasiči 6–11 let, lezecký kroužek 6–8 let.

Otázky zaměřené na oblast podmínek integrace dítěte s ADHD na letním táboře.

Když se řekne „dítě s ADHD“, co se Vám vybaví?

„Hyperaktivní dítě na lezeckém táboře.“

Setkal/a jste se ve své praxi pedagoga volného času s dítětem s ADHD?

„Mám za sebou svou první zkušenost. Letos na lezeckém táboře jsme měli malou sedmiletou holčičku. Maminka nás nijak neinformovala. Dívka byla od první chvíle hyperaktivní, oproti jiným dětem neúnavná. Občas byla drzá, nezajímala se o určená pravidla, ani o ostatní děti. Při práci na skalách neposlouchala, nedokázala udržet pozornost a stále musela něco dělat.“

Zajímáte se osobně o tuto problematiku ADHD nebo se v této oblasti v rámci oddílu nějak vzděláváte?

„Donedávna jsem se s tím nesetkala (diagnóza ADHD), ani v oddíle jsme o tom nemluvili“

Jaký je Váš názor na integraci dítěte s ADHD na letním táboře?

„Dle mého názoru to nemusí být na škodu. Můžeme to brát jako zkušenost, zvláště když je v týmu někdo, kdo s takovými dětmi umí pracovat. Také záleží na tom, zda dítě stojí o to, zapojit se a integrovat s ostatními dětmi.“

Jakým způsobem je vedení tábora informováno o diagnóze ADHD u dítěte?

„U nás bohužel informováno nebylo. Poté jsme mluvili s maminkou a její reakce byla doslova: Já myslela, že to říkat nemusím, buhví co byste si o ní mysleli...“

Dovolují podmínky a organizace letního tábora individuální přístup k dítěti?

„Určitě ano, pokud se rodiče domluví s vedoucími, je možné vždy najít způsob, jak k dítěti individuálně přistupovat.“

Jak se děti s ADHD začleňují do skupiny?

„Dívka, se kterou mně pojí první zkušenost s ADHD se do skupiny zapojila bez problémů, s ostatními dětmi vycházela dobře.“

Jak hodnotíte sociální klima skupiny ve vztahu k dítěti s ADHD?

„Děti u nás ve skupině nevnímaly dívku jako něčím jinou. Ona sama s dětmi vycházela dobře.“

Jaké faktory přispívají ke zdárné integraci dítěte s ADHD na letním táboře a které ji komplikují?

„Myslím si, že jednoznačnou komplikací je nepředání informací rodiči dítěte vedoucím. Když něco nevíte, těžko s tím pak pracujete. No a pak určitě neznalost problematiky ADHD. Osobně jsem si to prožila, takže z toho plyne poučení pro budoucnost. Nikdy ale předem pořádně nevíte, co vás čeká. Takže asi vědět, znát a být připraven, pak už to záleží na tom dítěti.“

Otázky zaměřené na výchovné přístupy pedagoga volného času k dítěti s ADHD.

Jaký výchovný přístup považujete v práci s dítětem s ADHD za zásadní?

„Zásadní je, aby dítě rozumělo pravidlům. Je třeba mu několikrát jasně a stručně vysvětlit, že jsou věci, které na táboře jednoduše nejsou povolené a že platí pro všechny stejná pravidla. A jestli tu chce být s ostatními, nesmí je neustále překračovat.“

Ovlivňuje přítomnost dítěte s ADHD nějakým způsobem přípravu programu aktivit tábora?

„Program tábora nijak přítomnost dívky s ADHD neovlivnila. Také jsme to předem nevěděli, takže jsme nemohli ani nijak připravit. Program je vždy připraven tak, aby byl pestrý a činnosti nebyly jednostranné.“

Jaké aktivity (hry, sportovní disciplíny a další táborové činnosti) jsou vhodné pro děti s ADHD a jaké považujete spíše za nevhodné?

„Veškeré pohybové hry nebo jednoduché rukodělné aktivity, při kterých trénuje koncentraci a pozornost.“

Závěrečné otázky zaměřené na zkušenost s integrací dítěte s ADHD na letním táboře.

Jaký přínos (pozitivní/negativní) má integrace na letním táboře pro dítě s ADHD?

„Je určitě fajn, když rodiče mohou dítěti s ADHD zajistit účast na nějakém táboře se zajímavou tematikou. Nové prostředí a zábava, kterou by třeba ani s rodiči neprožilo, může přispět k vnímání nových skutečností i nových schopností a celkově posílit sebevědomí dítěte. Myslím si, že každá taková zkušenost je pro dítě prospěšná a když má kvalitní podněty a cítí se spokojeně, tak nemusí ani docházet k nějakým vyhroceným situacím.“

Co Vám přináší prožitá zkušenost s integrací dítěte s ADHD na letním táboře do budoucí praxe pedagoga volného času?

„Určitě bych si pro příště přečetla nějakou literaturu o daném problému, poradila se s někým, kdo již má zkušenosti, aby mi řekl, jak s dětmi pracovat, co na děti platí, jak se k nim chovat a přistupovat.“

Rozhovor – pedagog 2

Úvodní otázky zaměřené na osobní charakteristiku pedagoga volného času.

Na úvod našeho rozhovoru bych Vás ráda požádala o Vaše stručné představení.

„Je mi 35 let, momentálně působím jako vedoucí skautského střediska, předtím jsem byla 7 let vedoucí skautského dívčího oddílu – Junák – český skaut. Má dosažená kvalifikace v rámci vzdělávacího systému Junáka – vůdcovská a kapitánská zkouška. Civilní vzdělání – Zdravotně sociální fakulta JU v Českých Budějovicích.“

Jak dlouho se práci s dětmi jako pedagog volného času věnujete?

„Od 15 let.“

S jakou cílovou skupinou pracujete?

„Mladší školní věk, starší školní věk, mládež.“

Otázky zaměřené na oblast podmínek integrace dítěte s ADHD na letním táboře.

Když se řekne „dítě s ADHD“, co se Vám vybaví?

„Dítě, které neposedí, je roztržitý, s hlavou v oblacích.“

Setkal/a jste se ve své praxi pedagoga volného času s dítětem s ADHD?

„Mám zkušenost s chlapcem z našeho oddílu, přišel v 6 letech a v 10 letech odešel, protože ho to přestalo bavit. Ukazuje to, asi na to, že trvalost zájmů je u těchto dětí hodně nestálá.“

Zajímáte se osobně o tuto problematiku ADHD nebo se v této oblasti v rámci oddílu nějak vzděláváte?

„Cíleně se nezajímám, základní informace jsem získala při svém studiu a s několika dětmi s ADHD přišla do styku v rámci odborné praxe během studia. V rámci oddílu jsme spolu s oddílovými vedoucími mluvili o ADHD právě při vstupu chlapce do oddílu a pak opakovaně podle potřeby konzultovali. Víím, ale o tom, že skautská organizace pořádá na toto téma semináře, kvůli mateřským povinnostem, jsem se ho ale nemohla účastnit.“

Jaký je Váš názor na integraci dítěte s ADHD na letním táboře?

„Mám-li odpovědět obecně, umím si představit, že u dítěte s výraznějšími projevy syndromu ADHD by problémy s integrací nastat mohly. Je třeba k této problematice přistupovat velmi citlivě a individuálně, minimálně je třeba získat předem o dítěti co nejvíce informací od rodičů, seznámit se s jeho specifickými projevy chování a umět s nimi pracovat.“

Jakým způsobem je vedení tábora informováno o diagnóze ADHD u dítěte?

„Při vstupu dítěte do oddílu žádáme rodiče o sdělení informací o zdravotním stavu dítěte.“

Dovolují podmínky a organizace letního tábora individuální přístup k dítěti?

„Obecně nejsme schopni zajistit individuální přístup ke každému dítěti, pokud ale dítě, které individuální přístup potřebuje, jede s námi na tábor, jsme schopni ho samozřejmě zajistit.“

Jak se děti s ADHD začleňují do skupiny?

„Chlapec se do oddílu začlenil poměrně dobře, velkou výhodou bylo, že se téměř se všemi dětmi znal z mateřské školy.“

Jak hodnotíte sociální klima skupiny ve vztahu k dítěti s ADHD?

„Klima bych hodnotila jako spíše přátelské, nepozorovala jsem výraznější nebo dlouhodobé neshody, konflikty. Bylo ale patrné, že po celou dobu preferoval ve skupině dva kamarády a ostatní jako by úplně „nepotřeboval“. Nebyl oblíbený u všech dětí, což souviselo s jeho občasnými negativními projevy především vůči některým mladším dětem – nefér jednání, nadávky.“

Jaké faktory přispívají ke zdárné integraci dítěte s ADHD na letním táboře a které ji komplikují?

„U nás jednoznačně to, že naše děti dobře známe a děti se znají mezi sebou, na tábor bereme děti, s kterými pracujeme v oddíle minimálně jeden školní rok (každý týden schůzky oddílů, výlety, víkendové výpravy apod.). Známe dobře prostředí tábora – tábory pořádáme téměř výhradně na stejném oblíbeném a osvědčeném místě. A které faktory to komplikují? Některé projevy doprovázející tento syndrom – především poruchy pozornosti a určitá emoční labilita (při pobytu v přírodě, v podstatě v provizorních podmínkách – vyšší nebezpečí úrazu, může se snáze ztratit, někde se zapomenout). U nás konkrétně jsou možnou komplikací právě provizorní podmínky (žádné jasné hranice jako např. ploty, žádné zděné budovy, děti po dvou ve stanech), rizika tábořiště a jeho okolí (táboříme na břehu řeky, u lesa) a také samotný program (vodácké aktivity, cyklistika, program v lese). Tyto děti vyžadují zvýšený dohled, individuální přístup při komunikaci s ním, při programu, ale také v denním režimu tábora.“

Otázky zaměřené na výchovné přístupy pedagoga volného času k dítěti s ADHD.

Jaký výchovný přístup považujete v práci s dítětem s ADHD za zásadní?

„Nemyslím, že se přístup zásadně liší od přístupu k ostatním dětem v oddíle. Kamarádský přístup s jasnými pravidly, podpořený důsledností, trpělivostí a pochopením individuality dítěte.“

Ovlivňuje přítomnost dítěte s ADHD nějakým způsobem přípravu programu aktivit tábora?

„Ne, neovlivňuje, v případě potřeby má každé dítě nárok na odpočinek, je-li třeba, řešíme to individuálně.“

Jaké aktivity (hry, sportovní disciplíny a další táborové činnosti) jsou vhodné pro děti s ADHD a jaké považujete spíše za nevhodné?

„Myslím, že vhodné je aktivity rovnoměrně střídat. Je třeba se vybouřit při fyzické aktivitě a zároveň zklidnit při klidné aktivitě mentální, tvořivé, odpočinkové. Nejčastější aktivity na našem táboře jsou výlety na kole, pěšky, koupání, jízda na lodi, hry v lese, na louce, různé sportovní hry, tvořivé a výtvarné činnosti, táborové pracovní činnosti – pomoc v kuchyni, příprava topiva, táborové stavby apod., kvízy, soutěže, kytara a zpěv. Chlapec neměl zásadní problémy s žádnou aktivitou, vyzorovali jsme pouze, lehké problémy s vytrvalostí, ať v rovině fyzické nebo psychické, občas byl emočně nevyrovnaný, např. hůře snášel, když se mu něco nedařilo.“

Závěrečné otázky zaměřené na zkušenost s integrací dítěte s ADHD na letním táboře.

Jaký přínos (pozitivní/negativní) má integrace na letním táboře pro dítě s ADHD?

„Účast na táboře přináší dětem spoustu zážitků, intenzivní kontakt s vrstevníky a nové zkušenosti. Učí se být samostatné, ale současně se učí v oddílu spolupracovat s ostatními. Je důležité, aby si bylo dítě vědomo své role v oddíle a cítilo, že bez něj by to tak úplně dobře nešlo. V oddílu musí táhnout všichni za jeden provaz a tohle dítě ho klidně může držet na začátku.“

Co Vám přináší prožitá zkušenost s integrací dítěte s ADHD na letním táboře do budoucí praxe pedagoga volného času?

„Přináší mi intenzivnější uvědomění si rozdílností mezi dětmi, konkrétní praktické poznatky v přístupu k dětem s ADHD.“

Rozhovor – pedagog 3

Úvodní otázky zaměřené na osobní charakteristiku pedagoga volného času.

Na úvod našeho rozhovoru bych Vás ráda požádala o Vaše stručné představení.

„Je mi 21 let, jsem skautský oddílový vedoucí a vedoucí skautského tábora. Působím v organizaci Junák–český skaut.“

Jak dlouho se práci s dětmi jako pedagog volného času věnujete?

„Jako rádce jsem pomáhal vést skautský oddíl od 15 let a od 18 let do současnosti ho i vedu, tj. nějakých 6 let praxe.“

S jakou cílovou skupinou pracujete?

„Vedu děti od 6 do 15 let.“

Otázky zaměřené na oblast podmínek integrace dítěte s ADHD na letním táboře.

Když se řekne „dítě s ADHD“, co se Vám vybaví?

„Velmi rychlé, aktivní a občas i neposlušné dítě, které je třeba zaměstnávat a mít pod dohledem.“

Setkal/a jste se ve své praxi pedagoga volného času s dítětem s ADHD?

„Ano, setkal, přímo v oddíle máme tři děti. Pravidelně se scházíme na schůzku nebo na jednodenní výpravu. Máme už vytvořený vzájemný vztah, a navíc je bezproblémová spolupráce s rodiči dětí.“

Zajímáte se osobně o tuto problematiku ADHD nebo se v této oblasti v rámci oddílu nějak vzděláváte?

„Žádnou větší pozornost jsem tomu nikdy nevěnoval. V rámci oddílu si vzájemně o zkušenostech povídáme.“

Jaký je Váš názor na integraci dítěte s ADHD na letním táboře?

„Myslím si, že dítě s ADHD má na letním táboře možnost být více samo sebou, když není vázáno povinností a striktní kázní, která je vyžadována ve škole. Samozřejmě je třeba, aby dodržovalo pravidla a bralo ohled na ostatní. Když je vedoucí nastaví, dítě je schopné to alespoň z 90 % akceptovat, tak nemusí být vůbec žádný problém.“

Jakým způsobem je vedení tábora informováno o diagnóze ADHD u dítěte?

„Informace nám poskytují rodiče na informačních schůzkách oddílu“

Dovolují podmínky a organizace letního tábora individuální přístup k dítěti?

„Ano, snažíme se o to, pomáhají nám dobrovolníci, takže to určitě možné je.“

Jak se děti s ADHD začleňují do skupiny?

„Začleňují se s menšími obtížemi, většinou neví, jak na to, a hned zpočátku na sebe nějak nevhodně upozorní.“

Jak hodnotíte sociální klima skupiny ve vztahu k dítěti s ADHD?

„Dítě s ADHD na sebe dokáže strhnout při hře pozornost a pro ostatní děti je to rozptylující. Ve skupině panuje přátelská atmosféra, která je občas narušena, nějakým nedorozuměním vzniklým právě při hře, kdy musíme i do jinak samostatně dětmi organizované hry zasáhnout, uklidnit rozruch a dítě operativně zabavit jinak.“

Jaké faktory přispívají ke zdárné integraci dítěte s ADHD na letním táboře a které ji komplikují?

„Největší problém je v nedostatečné informovanosti a v neznalosti projevů, které k poruše ADHD patří. Často může být chyba v komunikaci, je lepší k dětem přistupovat kamarádsky, než jako vedoucí. Příkazy někdy těžko přijímají, lepší je v klidu je požádat o spolupráci. To docela funguje. Jinak určitě může přispět k lepšímu začlenění to, že je s ním ve skupině někdo, koho zná i mimo tábor.“

Otázky zaměřené na výchovné přístupy pedagoga volného času k dítěti s ADHD.

Jaký výchovný přístup považujete v práci s dítětem s ADHD za zásadní?

„Za zásadní považuji trpělivý přístup a vhodné zaměstnávání dítěte.“

Ovlivňuje přítomnost dítěte s ADHD nějakým způsobem přípravu programu aktivit tábora?

„Přítomnost dítěte s ADHD nijak neovlivňuje přípravu programu. Dítě se musí přizpůsobit, ale je nutné jej správně zařadit mezi ostatní osobnosti dětí v týmu.“

Jaké aktivity (hry, sportovní disciplíny a další táborové činnosti) jsou vhodné pro děti s ADHD a jaké považujete spíše za nevhodné?

„Sportovní aktivity všeho druhu. Děti s ADHD jsou v týmu zpravidla ceněny za jejich fyzickou zdatnost, rychlost, postřeh. Nevhodné jsou aktivity vyžadující manuální zručnost, pečlivost a trochu šikovnosti. Obvykle při nich potřebují mít na blízku někoho, kdo jim s prací pomůže.“

Závěrečné otázky zaměřené na zkušenost s integrací dítěte s ADHD na letním táboře.

Jaký přínos (pozitivní/negativní) má integrace na letním táboře pro dítě s ADHD?

„Přínos vidím hlavně v rozvoji komunikačních dovedností a schopnosti spolupracovat. Většinou byly tyto děti zpočátku tak jako „hodně mimo“, ale postupně odpozorovaly od ostatních jejich chování a chtěly se zapojovat, začaly se víc bavit a ostatní děti je začaly přijímat mezi sebe. Někdy se projevují trochu zvláště (povídají si pro sebe), ale děti si už na ně zvykly a berou je takové, jaké jsou.“

Co Vám přináší prožitá zkušenost s integrací dítěte s ADHD na letním táboře do budoucí praxe pedagoga volného času?

„Přináší mi to nové zkušenosti, někdy nepředvídatelné situace, ale obecně nemám obavu z přítomnosti těchto dětí na táboře.“

Rozhovor – pedagog 4

Úvodní otázky zaměřené na osobní charakteristiku pedagoga volného času.

Na úvod našeho rozhovoru bych Vás ráda požádala o Vaše stručné představení.

„Působím jako pedagog volného času v chaloupkách, je mi 23 let, studuji politologii na Karlově univerzitě.“

Jak dlouho se práci s dětmi jako pedagog volného času věnujete?

„Už to bude 9 let, na tábory jsem jezdil od dětství, od 15 let jsem byl vedoucím oddílu.“

S jakou cílovou skupinou pracujete?

„S dospívajícími od 13–18 let.“

Otázky zaměřené na oblast podmínek integrace dítěte s ADHD na letním táboře.

Když se řekne „dítě s ADHD“, co se Vám vybaví?

„Hyperaktivní dítě.“

Setkal/a jste se ve své praxi pedagoga volného času s dítětem s ADHD?

„Na to je těžké odpovědět. Víím, že Vám jde přímo o ty děti diagnostikované. Setkal jsem se řadou případů, a většinou to teda byli kluci, kteří byli fakt jen těžko zvladatelní, ale bylo těžké rozlišit, jestli mají problém, za který nemůžou, nebo mají prostě výchovný problém z rodiny. Sám za sebe nemůžu říct, že bych jel na tábor a věděl jsem, že tam mám dítě s ADHD. Ne, že bychom skladbu účastníků nijak neřešili, stejně píšou do přihlášky, když mají nějaké zdravotní omezení, ale prostě nevím...s jistotou nemůžu říct, že mám s tímto případem zkušenost. Ale s projevy, které ta porucha má, mám zkušenosti poměrně bohaté.“

Zajímáte se osobně o tuto problematiku ADHD nebo se v této oblasti v rámci oddílu nějak vzděláváte?

„Osobně se o tuto problematiku nezajímám, ale pokud si dobře vzpomínám, tak na programu konference Celostátní výměny zkušeností, která se koná v listopadu v Jihlavě, je na toto téma zařazen příspěvek, tak si jej určitě rád půjdu poslechnout.“

Jaký je Váš názor na integraci dítěte s ADHD na letním táboře?

„Na našich táborech jsme otevření všem dětem, které nemají omezenou pohyblivost. Dítě s ADHD nevidím jako zásadní problém, určitě je třeba s ním asi trochu jinak komunikovat, hlavně zachovávat klid. Neklid k dětství tak nějak patří, osobně bych měl obavu z agresivních projevů a narušení pohodové atmosféry, která je v malých družinách, jako máme my, dost zásadní. Ve velkém kolektivu se problém snáz rozptýlí, ale všechno se dá vždycky nějak řešit.“

Jakým způsobem je vedení tábora informováno o diagnóze ADHD u dítěte?

„Na tábory jezdím jako vedoucí 9 let a nesetkal jsem se případem, kdy bych dopředu věděl, že tam budeme mít dítě s ADHD.“

Dovolují podmínky a organizace letního tábora individuální přístup k dítěti?

„Individuální přístup možný určitě je, ale ne od jednoho vedoucího a ne po celou dobu tábora.“

Jak se děti s ADHD začleňují do skupiny?

„Nepozoroval jsem nějaký rozdíl, pokud to byl skutečně chlapec s diagnostikovaným ADHD, tak se začlenil úplně stejně jako ostatní děti.“

Jak hodnotíte sociální klima skupiny ve vztahu k dítěti s ADHD?

„Děti v družině většinou v klidu řešily vzniklé problémy mezi sebou. Museli jsme cíleně zasáhnout pouze jednou při hádce tří chlapců, jinak si myslím, že dokázal přijmout pravidla, která ve skupině všichni respektovali. Měl neustálou potřebu zdůrazňovat svůj názor na věc, což ostatní zpočátku dráždilo, ale postupem času to spíše ignorovali.“

Jaké faktory přispívají ke zdárné integraci dítěte s ADHD na letním táboře a které ji komplikují?

„Integraci určitě může komplikovat neinformovanost vedoucích rodiči dítěte nebo zlehčování projevů chování dítěte rodiči. Určitě je také dobré znát silné stránky dítěte a snažit se na nich stavět. Je taky fajn, když je v týmu vedoucích někdo, kdo je přirozená autorita a v případě, že se nám nepodaří situaci nějak uspokojivě zvládnout, tak převezeme opatř. Faktorem, který může integraci podpořit je určitě pestrá činnost, do které se dítě může aktivně zapojit.“

Otázky zaměřené na výchovné přístupy pedagoga volného času k dítěti s ADHD.

Jaký výchovný přístup považujete v práci s dítětem s ADHD za zásadní?

„Určitě je to hodně o trpělivosti a o komunikaci. Taková ústní dohoda s „rukou na to“ někdy postačí.“

Ovlivňuje přítomnost dítěte s ADHD nějakým způsobem přípravu programu aktivit tábora?

„Příprava programu je poměrně náročný proces, změny samozřejmě probíhají v závislosti na situaci a někdy nám nezbyvá než improvizovat. Když by to situace vyžadovala, tak bychom úpravu řešili operativně.“

Jaké aktivity (hry, sportovní disciplíny a další táborové činnosti) jsou vhodné pro děti s ADHD a jaké považujete spíše za nevhodné?

„Problém mohou mít při nějakých tvořivých činnostech, na druhou stranu je třeba jim dopřát prostor pro kreativitu. Pohybové a sportovní činnosti jsou vhodné všechny, možná až na nějaké bojové disciplíny.“

Závěrečné otázky zaměřené na zkušenost s integrací dítěte s ADHD na letním táboře.

Jaký přínos (pozitivní/negativní) má integrace na letním táboře pro dítě s ADHD?

„Pokud to dítě jede na tábor dobrovolně, a ne proto, že ho vyslali rodiče, aby si od něj odpočinuli, tak se nejspíš těší, že zažije spoustu srandy a zážitků. A my se o to snažíme a je pro nás odměnou, když se tábor blíží ke konci a děti říkají, že to bylo fajn a že se těší zase na další. Nemusejí říkat proč, to prostě vidíte...všechny jsou spokojené, veselé a do všeho se vrhají s radostí a s chutí. Když se podaří takhle strhnout i syčáka, který to měl nejdřív na háku, pohrdavě frkal a tvářil se jak mistr světa, a pak je úplně v pohodě, tak jsme ho asi za ty dva týdny něco naučili.“

Co Vám přináší prožitá zkušenost s integrací dítěte s ADHD na letním táboře do budoucí praxe pedagoga volného času?

„Jako oddílový vedoucí se od dětí i něco naučíte. Když je to pak dítě, které je trochu jiné, musíte k němu promyšleně přistupovat, tak vás to vyškolí, i když nechcete. A to mě na tom baví, protože se to hodí i do života. Taky bych jednou rád měl své vlastní děti, nikdy nevíte, co Vás v životě potká. Každá taková zkušenost je k nezaplacení.“

Rozhovor – pedagog 5

Úvodní otázky zaměřené na osobní charakteristiku pedagoga volného času.

Na úvod našeho rozhovoru bych Vás ráda požádala o Vaše stručné představení.

„Je mi 50 let, mám vysokoškolské vzdělání a státníci z etopedie. Jsem hlavním vedoucí tábora a pracuji jako pedagog volného času ve středisku volného času – Dům dětí a mládeže Třebíč.“

Jak dlouho se práci s dětmi jako pedagog volného času věnujete?

„25 let.“

S jakou cílovou skupinou pracujete?

„Pracuji s dětmi mladšího školního věku, staršího školního věku, dětmi se sociálním znevýhodněním i se speciálními vzdělávacími potřebami.“

Otázky zaměřené na oblast podmínek integrace dítěte s ADHD na letním táboře.

Když se řekne „dítě s ADHD“, co se Vám vybaví?

„Dítě s poruchou pozornosti a hyperaktivitou, obtížně navazující běžné sociální vztahy, jsou impulzivní, dovedou se ale nadchnout příběhem, zážitkové věci hodně prožívají.“

Setkal/a jste se ve své praxi pedagoga volného času s dítětem s ADHD?

„Setkal jsem se s těmito dětmi opakovaně, většinu jsem znal ze školy. Je těžké uvést jeden příklad za všechny, každý měl nějaká specifika, ale nikdy to nebylo dítě, které by se nedalo v rámci pedagogické práce nějak formovat. Je v tom kus mistrovství, ale dá se udělat opravdu hodně. Jak se říká, v každém je cosi dobrého...na těchto dětech to nevidí ten, kdo to vidět nechce a je rozhodnutý, že to ani nebude hledat...a pak tuhle práci jednoduše nemůže dělat.“

Zajímáte se osobně o tuto problematiku ADHD nebo se v této oblasti v rámci oddílu nějak vzděláváte?

„Osobně se zajímám, připravuji programy pro třídy, kde se ADHD občas vyskytuje. Absolvoval jsem semináře zaměřené na poruchy chování, ale ne specificky ADHD.“

Jaký je Váš názor na integraci dítěte s ADHD na letním táboře?

„S integrací dítěte s ADHD jednoznačně souhlasím, dokonce bych to jako zátěžovou zkoušku doporučil a jsem přesvědčen, že po každé účasti, bychom u dítěte zaznamenali nějaký pokrok. Zábavou a hrou se prostě děti vychovávají nejlépe. Samozřejmě...záleží na projevech. Ty lehčí formy, jsou v pohodě a nemusíte to vůbec poznat. Vedoucí musí být ostražitější, když se vyhrotí nějaký spor, včas mírnit napětí.“

Jakým způsobem je vedení tábora informováno o diagnóze ADHD u dítěte?

„Většinou mi předají informace rodiče, občas s námi jezdí děti, které známe ze školy, tedy včetně jejich diagnóz.“

Dovolují podmínky a organizace letního tábora individuální přístup k dítěti?

„Nelze to říci obecně, nejsme schopni poskytovat osobní asistenci. Spíš se snažíme být vnímaví a na blízku. Po dohodě s kolegy se v této činnosti střídáme.“

Jak se děti s ADHD začleňují do skupiny?

„Má zkušenost je, že se začleňují jako vůdci. Cítí se dobře, pokud jsou středem pozornosti, obvykle jim tato pozice dlouho nevydrží, právě díky impulzivitě.“

Jak hodnotíte sociální klima skupiny ve vztahu k dítěti s ADHD?

„Děti je přijímají mezi sebe naprosto přirozeně, konflikty se mezi nimi občas objevily, ale nepříčítal bych to právě diagnóze ADHD.“

Jaké faktory přispívají ke zdárné integraci dítěte s ADHD na letním táboře a které ji komplikují?

„Být seznámen s projevy dítěte je základ. Je třeba vzít v potaz také to, že dítě nemusí mít zájem o to, být do kolektivu zapojeno. Chvilí pak trvá, než se nám podaří vymyslet účinnou strategii. Významně pomáhá, když je ve skupině někdo, koho dítě zná – bratr, sestra, bratranec...to se pak nechá strhnout mnohem snadněji. Vedoucí by měl rozumět důvodům jeho chování, někdy je to složité, a právě při tom mohou pomoci sourozenci nebo někdo z dalších dětí blízkých dítěti.“

Otázky zaměřené na výchovné přístupy pedagoga volného času k dítěti s ADHD.

Jaký výchovný přístup považujete v práci s dítětem s ADHD za zásadní?

„Porozumění, jasná pravidla a důslednost jsou asi nejzásadnější. Pak určitě dítě podle jeho možností zaměstnávat úkoly, které je schopno zvládnout, zároveň předvídat situace, kde by mohlo selhat a pak se tím trápit. Tak raději zvolit nějakou jednodušší, ale o to významnější činnost, třeba pomoc kuchaři s přípravou večeře.“

Ovlivňuje přítomnost dítěte s ADHD nějakým způsobem přípravu programu aktivit tábora?

„Nijak zásadně, při nočních hrách je třeba dbát zvýšené opatrnosti. Při diskuzích a reflexích je třeba upravit délku a dynamiku.“

Jaké aktivity (hry, sportovní disciplíny a další táborové činnosti) jsou vhodné pro děti s ADHD a jaké považujete spíše za nevhodné?

„Jakékoli dynamické činnosti, mají rády nevšední příběhy, kde mohou hrát hrdiny, nemají rády málo pestré, monotónní činnosti, emocionálně reagují na skutečnou či domnělou nespravedlnost či posměch. Nevhodné, ani nevím, u většiny stačí zvýšená pozornost, pružná reakce na emocionální výkyv, ostrou negativní reakci v interakci s ostatními, úprava dynamiky, délky. Méně vhodné jsou zvláště činnosti vyžadující zvýšenou pozornost, dlouhodobou pasivitu – pouhé naslouchání, dlouhé diskuse, tvořivé činnosti vyžadující zvýšenou trpělivost.“

Závěrečné otázky zaměřené na zkušenost s integrací dítěte s ADHD na letním táboře.

Jaký přínos (pozitivní/negativní) má integrace na letním táboře pro dítě s ADHD?

„Je pro ně určitě pozitivním přínosem, protože naleznou svou roli ve skupině. Často jsou motivovány ke krátkodobému zklidnění a zvýšení pozornosti, např. při zaujetí hrou, motivaci uspět, což v dlouhodobém působení vede i k celkovému zklidnění a prodloužení doby zvýšené pozornosti.“

Co Vám přináší prožitá zkušenost s integrací dítěte s ADHD na letním táboře do budoucí praxe pedagoga volného času?

„Některé děti jsou dle mého soudu zbrkle diagnostikovány jako ADHD a přitom by prosté označení zbrklé, netrpělivé bylo více vystihující a zbytečně by sebou netáhly označení „ten s poruchou chování“. Dítě s ADHD se mnohdy dokáže spolehlivěji a úspěšněji zapojit do táborových činností než děti bez jakékoli diagnózy, které jsou přehnaně citlivější, sobecké, lhostejné. Je-li táborový kolektiv obecně vedený k toleranci bez zbytečného upozorňování právě na toto dítě (ale s citlivě poučenými všemi pracovníky tábora, nevyjímaje např. kuchaře) nemá dítě žádný problém se zapojením a na rozdíl od školního prostředí, zde poznává uznání, uplatnění a pocit svobody konání. Shrnu-li to do nějakého poučení: „více dětí s ADHD, méně sebestředných sobců“ a tábor nemá problém.“

Rozhovor – pedagog 6

Úvodní otázky zaměřené na osobní charakteristiku pedagoga volného času.

Na úvod našeho rozhovoru bych Vás ráda požádala o Vaše stručné představení.

„Je mi 34 let, pracuji jako sociální pracovník. Mám vysokoškolské vzdělání Mgr., Ph.D. Dříve jsem pracovala jako vysokoškolský pedagog, poté sociální pracovník na odd. SPOD, nyní jsem na mateřské dovolené.“

Jak dlouho se práci s dětmi jako pedagog volného času věnujete?

„16 let pracuji v NNO v oblasti dobrovolnictví, 10 let organizuji dětské integrační canisterapeutické tábory.“

S jakou cílovou skupinou pracujete?

„Mladší školní věk, starší školní věk, děti se sociálním znevýhodněním, děti se speciálními vzdělávacími potřebami.“

Otázky zaměřené na oblast podmínek integrace dítěte s ADHD na letním táboře.

Když se řekne „dítě s ADHD“, co se Vám vybaví?

„Hyperaktivní děti, které vyžadují trpělivý přístup, často vznětlivé, nemají problém s vytrvalostí, mají problém s trpělivostí.“

Setkal/a jste se ve své praxi pedagoga volného času s dítětem s ADHD?

„Má zkušenost je opakovaná, na táborech jsme měli řadu dětí s ADHD a je třeba poznamenat, že jednotlivé případy se mezi sebou významně lišily. Měli jsme tu chlapce, který se projevoval výrazně agresivně a chlapce, který se projevoval až apaticky, zato měl velký problém s koncentrací a pozorností. A přitom měli oba stejnou diagnózu.“

Zajímáte se osobně o tuto problematiku ADHD nebo se v této oblasti v rámci oddílu nějak vzděláváte?

„Ano, zajímám se, canisterapie u dětí s ADHD byla tématem mé dizertační práce.“

Jaký je Váš názor na integraci dítěte s ADHD na letním táboře?

„S integrací souhlasím a doporučuji ji. Jednak je prospěšná pro dítě s ADHD, jednak pro zdravé děti. Ty jsou pak vnímavější k potřebám druhých a vědí, že jsou mezi dětmi i ty, které potřebují podporu a pomoc. Rozvíjí to jejich schopnost empatie a učí se, že pomáhat druhým by mělo být naprostou samozřejmostí.“

Jakým způsobem je vedení tábora informováno o diagnóze ADHD u dítěte?

„Vedoucí jsou informováni na schůzce k táboru cca měsíc před konáním akce o jednotlivých specifických potřebách dětí, vždy při dodržení mlčenlivosti. Poté v den zahájení tábora ještě jednou podrobně probere přístup ke každému dítěti a v každém oddílu je kromě dobrovolníků vždy pedagog a na táborech působí také sociální pracovník.“

Dovolují podmínky a organizace letního tábora individuální přístup k dítěti?

„Ano umožňují, náš tábor je na respektu k individualitám založen a v malé skupince dětí je možné tento přístup bez problémů praktikovat.“

Jak se děti s ADHD začleňují do skupiny?

„Nemají to úplně jednoduché, k jejich bezproblémovému začlenění je třeba intervence vedoucích.“

Jak hodnotíte sociální klima skupiny ve vztahu k dítěti s ADHD?

„Ostatní děti takové dítě díky intervencím vedoucích respektují, ale příliš mu nerozumí. Co se týče navazování kamarádkých vztahů mezi vrstevníky, tak je to složité. Obvykle si toto dítě hledá kamarády mezi mladšími dětmi nebo se upíná na některého z vedoucích.“

Jaké faktory přispívají ke zdárné integraci dítěte s ADHD na letním táboře a které ji komplikují?

„Předání informací a doporučených postupů od rodičů dítěte, v některém případě přítomnost sourozence. Především pak způsob práce a vedení dítěte rodiči a odborníky v průběhu roku.“

Otázky zaměřené na výchovné přístupy pedagoga volného času k dítěti s ADHD.

Jaký výchovný přístup považujete v práci s dítětem s ADHD za zásadní?

„Nedirektivní, ale důsledný, který bude dítě dostatečně podporovat, chválit, adekvátně zaměstnávat a motivovat k dalším výkonům.“

Ovlivňuje přítomnost dítěte s ADHD nějakým způsobem přípravu programu aktivit tábora?

„Program je vždy připravován s ohledem na přítomnost dětí s různými specifickými potřebami, tedy zásadní vliv přítomnost dítěte s ADHD nemá, program je připravován tak, aby vyhovoval a zaujal široké spektrum zúčastněných dětí.“

Jaké aktivity (hry, sportovní disciplíny a další táborevé činnosti) jsou vhodné pro děti s ADHD a jaké považujete spíše za nevhodné?

„Vhodné jsou zážitkové vzdělávací hry, etapové hry, kolektivní sportovní hry, které vyzdvihují spolupráci. Méně vhodné jsou soutěžní hry zaměřené na výkon.“

Závěrečné otázky zaměřené na zkušenost s integrací dítěte s ADHD na letním táboře.

Jaký přínos (pozitivní/negativní) má integrace na letním táboře pro dítě s ADHD?

„Výsledky, které má náš integrační tábor za posledních 10 let, jasně ukazují pozitivní vliv na rozvoj komunikace a sociálních dovedností u dětí s ADHD. Za podpory canisterapie se zlepšilo jejich chování a přístup ke psům. Zvýšil se také jejich odpovědný zájem o psy. Pes je pro děti prostředkem motivace a díky kontaktu s ním se dítěti dostává mnoho stimulačních podnětů a libých emočních prožitků.“

Co Vám přináší prožitá zkušenost s integrací dítěte s ADHD na letním táboře do budoucí praxe pedagoga volného času?

„Mám k těmto dětem osobní vřelý vztah, prvního klienta s uvedenou diagnózou, jsem v rámci canisterapie měla před 15 lety a dodnes se vřele zdravíme. Až na základě individuální práce, kdy byla canisterapie u daného dítěte velmi úspěšná, jsme navrhovali účast dětí s ADHD na táboře. Tábor je vždy pro děti s ADHD velkým zážitkem a pro nás jsou tyto děti vždy srdcovou záležitostí. Jsou to děti s velkým srdcem, vždy se od nich mnoho nového naučíme.“

Rozhovor – pedagog 7

Úvodní otázky zaměřené na osobní charakteristiku pedagoga volného času.

Na úvod našeho rozhovoru bych Vás ráda požádala o Vaše stručné představení.

„Jsem hlavní vedoucí tábora a psovod. Je mi 33 let, od r. 2010 pracuji v Mš, ZŠ a Prš při centru Arpida jako asistent pedagoga (od letošního školního roku jako speciální pedagog). Jako dobrovolník působím od roku 2007 ve Výcvikovém canisterapeutickém sdružení Hafík, z.s. jako koordinátor dobrovolníků bez psa.

Má dosažená kvalifikace – Vyšší odborná škola sociální, ZSF JČU – rehabilitační psychosociální péče o děti, dospělé a staré osoby, dosažený titul Mgr. Nyní studuji Karlovu Univerzitu – Pedagogickou fakultu – obor speciální pedagogika – diagnostika – předpokládaný rok ukončení 2017.“

Jak dlouho se práci s dětmi jako pedagog volného času věnujete?

„9 let.“

S jakou cílovou skupinou pracujete?

„Pracuji s dětmi od 6–18 let se speciálními vzdělávacími potřebami i bez nich, dále s dětmi se sociálním znevýhodněním. Pracuji také s dospělými s postižením a se seniory.“

Otázky zaměřené na oblast podmínek integrace dítěte s ADHD na letním táboře.

Když se řekne „dítě s ADHD“, co se Vám vybaví?

„Dítě s poruchou pozornosti spojené s hyperaktivitou. Vyskytuje se častěji u chlapců. To je takové to učebnicové. Ale řekla bych to ještě jinak. Dítě s ADHD je jako vodní vír, když se roztočí, všichni se točí kolem něj. Občas dá dost práce nenechat se vytočit!“ 😊

Setkal/a jste se ve své praxi pedagoga volného času s dítětem s ADHD?

„Ano, setkala, mám poměrně bohatou zkušenost s prací s dětmi s ADHD nejen z prostředí letního tábora, ale i ze speciální školy.“

Zajímáte se osobně o tuto problematiku ADHD nebo se v této oblasti v rámci oddílu nějak vzděláváte?

„Osobně se zajímám, nějaké informace jsem získala při studiu na ZSF JČU a přečetla jsem několik odborných publikací věnovaných této problematice.“

Jaký je Váš názor na integraci dítěte s ADHD na letním táboře?

„Děti se specifickými potřebami mají na našem canisterapeutickém táboře nezastupitelné místo. Většinou máme každý rok, alespoň jedno dítě, která má ADHD diagnostikováno a na základě našich zkušeností víme, že pobyt na táboře je pro ně přínosný.“

Jakým způsobem je vedení tábora informováno o diagnóze ADHD u dítěte?

„Vedoucí i psovodi jsou před táborem seznámeni s diagnózami všech dětí, které se tábora účastní. Každý pracovník na táboře je v dostatečném časovém předstihu informován o skladbě jeho oddílu. Většina pracovníků je ze zdravotně-sociální oblasti a má všeobecné povědomí o zásadách a pravidlech práce s jednotlivými skupinami dětí. Pokud je nemají, je na jejich dobrovolné iniciativě si danou problematiku dostudovat.“

Dovolují podmínky a organizace letního tábora individuální přístup k dítěti?

„Tábor je koncipován tak, že děti jsou rozděleny do 3 oddílů po 6–7 dětech. V oddílu jsou vždy zastoupeny jak děti zdravé, tak i děti se specifickými potřebami, 3 vedoucí a 2 psovodi. Ke každému dítěti se snažíme přistupovat individuálně, a ve velké míře je k tomuto úsilí využívána canisterapie.“

Jak se děti s ADHD začleňují do skupiny?

Vždy záleží na mnoha faktorech, dynamice v oddílu (jak mezi dětmi, tak i mezi vedoucími a psovody). Začleňování je podporováno i skladbou celotáborové hry a jednotlivých aktivit, kterých se děti účastní.

Jak hodnotíte sociální klima skupiny ve vztahu k dítěti s ADHD?

„Na základě našich zkušeností se nám velmi osvědčilo dbát na vytváření dobré oddílové dynamiky. Dbáme na to, aby intaktní děti měly možnost se zeptat na specifika chování jednotlivých dětí se specifickými potřebami. Právě dialog v oddíle bourá mezi dětmi bariéry a je velmi přínosným pro budování nových přátelských vztahů.“

Jaké faktory přispívají ke zdárné integraci dítěte s ADHD na letním táboře a které ji komplikují?

„Nejčastějšími faktory komplikujícími integraci je nedostatečné sdělení základních informací týkající se dítěte. Nejpřínosnější pro nás je např. vytvoření/sepsání „manuálu“ na dané dítě.“

Otázky zaměřené na výchovné přístupy pedagoga volného času k dítěti s ADHD.

Jaký výchovný přístup považujete v práci s dítětem s ADHD za zásadní?

„Klademe důraz na strukturalizaci dne a táborových aktivit. Stanovujeme stručná a jasná pravidla, která je potřeba dodržovat.“

Ovlivňuje přítomnost dítěte s ADHD nějakým způsobem přípravu programu aktivit tábora?

„Program je koncipován tak, aby byl přínosný a uchopitelný pro všechny zúčastněné strany a jejich věk. Nelze konstatovat, že by se přizpůsoboval jen dětem s ADHD, ale přizpůsobuje se všem skupinám dětí.“

Jaké aktivity (hry, sportovní disciplíny a další táborové činnosti) jsou vhodné pro děti s ADHD a jaké považujete spíše za nevhodné?

„Aktivity na táboře mají velmi pestrý charakter. Můžeme je rozdělit do několika oblastí. Celotáborová hra je každý rok je jiné téma a prolíná se po dobu konání tábora. Canisterapie – během tábora je každý den realizován program zaměřený na canisterapii + je realizována i individuální canisterapie. Hry, sport, rukodělné vyrábění a externí program – letos bubnování, americký fotbal, tahání vozíků psy. Skladba táborového programu je pestrá právě proto, aby byla přínosná pro všechny děti a každý si mohl najít aktivitu, která jej baví. Nevhodné jsou aktivity, které vyžadují dlouhé čekání nebo by mohly být pro děti nebezpečné (vyřadili jsme noční hry....), nebo jsou dětem nepříjemné.“

Závěrečné otázky zaměřené na zkušenost s integrací dítěte s ADHD na letním táboře.

Jaký přínos (pozitivní/negativní) má integrace na letním táboře pro dítě s ADHD?

„Přínos je dle mého názoru pozitivní jak pro intaktní děti, které mají možnost pochopit, že ostatní děti mohou být jiné a mohou různě reagovat na dané situace, tak pro děti se SVP, protože v novém prostředí získají řadu podnětů, mnoho nových poznatků, které se jim mohou hodit i ve škole, i v životě jako takovém.“

Co Vám přináší prožitá zkušenost s integrací dítěte s ADHD na letním táboře do budoucí praxe pedagoga volného času?

„Mít vždy vše připravené, promyšlené a veškeré činnosti vykonávat bez prostojů a otálení.“

Rozhovor – pedagog 8

Úvodní otázky zaměřené na osobní charakteristiku pedagoga volného času.

Na úvod našeho rozhovoru bych Vás ráda požádala o Vaše stručné představení.

„Pracuji jako odborný asistent na VŠ.“

Jak dlouho se práci s dětmi jako pedagog volného času věnujete?

„Od roku 1986, nejprve v Pionýru, po roce 1989 v Hnutí svobodných oddílů (přírodovědný oddíl Cassiopeia), od roku 1999 Česká táborecká unie (dále jen ČTU).“

S jakou cílovou skupinou pracujete?

„Bez rozdílu věku (pro činnost našeho oddílu děti 6–15 let), pohlaví, prostředí, postižení apod. Pracuji také s vedoucími v ČTU a připravuji školení pro vedoucí.“

Otázky zaměřené na oblast podmínek integrace dítěte s ADHD na letním táboře.

Když se řekne „dítě s ADHD“, co se Vám vybaví?

„Fajn děti, které, když víte, co máte dělat, umí být skvělé.“

Setkal/a jste se ve své praxi pedagoga volného času s dítětem s ADHD?

„S dětmi s ADHD jsem se setkala na canisterapeutickém táboře, kde jsem byla několikrát jako hlavní vedoucí.“

Zajímáte se osobně o tuto problematiku ADHD nebo se v této oblasti v rámci oddílu nějak vzděláváte?

„O tuto problematiku se cíleně nezajímám.“

Jaký je Váš názor na integraci dítěte s ADHD na letním táboře?

„Super záležitost, dobrá, akorát musí někdo vedoucím říci co a jak. Je nutno si uvědomit, že v neziskovkách pracujících s dětmi a mládeží (typu Junák, Pionýr ČTU) tábory dělají lidé různých profesí.“

Jakým způsobem je vedení tábora informováno o diagnóze ADHD u dítěte?

„Informace o zdravotním stavu dítěte uvádějí rodiče po přihlášce, pokud je tam nějaké zdravotní omezení, konzultujeme to s rodiči při předání dítěte na zahájení tábora.“

Dovolují podmínky a organizace letního tábora individuální přístup k dítěti?

„V tuto chvíli takové dítě na táborech nemáme, ale vždy jsme to dělali tak, že všichni byli informováni, jeden vedoucí byl osobním asistentem, pokud nemělo dítě svého osobního asistenta (pokud byl potřeba). Individuální přístup se dá zajistit, děti se začleňují dle svých možností a potřeb.“

Jak se děti s ADHD začleňují do skupiny?

„Záleží na situaci a osobnosti dítěte, ze své zkušenosti, mohu říct, že začlenění probíhalo vždy bez problémů.“

Jak hodnotíte sociální klima skupiny ve vztahu k dítěti s ADHD?

„Děti jej vždy přijaly dobře, případné problémy jsme ihned řešili.“

Jaké faktory přispívají ke zdárné integraci dítěte s ADHD na letním táboře a které ji komplikují?

„Nejčastější komplikací je nedostatečné sdělení základních informací týkajících se dítěte.“

Otázky zaměřené na výchovné přístupy pedagoga volného času k dítěti s ADHD.

Jaký výchovný přístup považujete v práci s dítětem s ADHD za zásadní?

„Takový, který funguje a pro dítě je prospěšný.“

Ovlivňuje přítomnost dítěte s ADHD nějakým způsobem přípravu programu aktivit tábora?

„Jak kdy. Je to o tom mít dostatek vedoucích.“

Jaké aktivity (hry, sportovní disciplíny a další táborové činnosti) jsou vhodné pro děti s ADHD a jaké považujete spíše za nevhodné?

„Takové, na které je zvyklé, musí se to vyzkoušet“ Nevhodné jsou spíše ty, které narušují zvyklosti dítěte.“

Závěrečné otázky zaměřené na zkušenost s integrací dítěte s ADHD na letním táboře.

Jaký přínos (pozitivní/negativní) má integrace na letním táboře pro dítě s ADHD?

„Integrace dítěte s ADHD na letním táboře vede za podpory vedoucích ostatní děti k toleranci a tím pádem k ohledu a empatii vůči takto postiženému dítěti. Účast na táboře obohatí dítě o nové zkušenosti, nabídne mu jiný úhel pohledu na svět.“

Co Vám přináší prožitá zkušenost s integrací dítěte s ADHD na letním táboře do budoucí praxe pedagoga volného času?

„Další dobrou zkušenost.“

Rozhovor – pedagog 9

Úvodní otázky zaměřené na osobní charakteristiku pedagoga volného času.

Na úvod našeho rozhovoru bych Vás ráda požádala o Vaše stručné představení.

„Je mi 49 let, mám vysokoškolské vzdělání a působím jako speciální pedagog, logoped, terapeut, pedagog volného času v Centru Kaňka v Táboře, kde fungujeme od roku 2002 jako občanské sdružení a od roku 2009 jako obecně prospěšná společnost.“

Jak dlouho se práci s dětmi jako pedagog volného času věnujete?

„26 let“

S jakou cílovou skupinou pracujete?

„Pracuji s dětmi od 1 roku (poskytování rané péče) po mladé dospělé do 25 let. Na tábory s námi jezdí děti od 4 let většinou v doprovodu rodičů.“

Otázky zaměřené na oblast podmínek integrace dítěte s ADHD na letním táboře.

Když se řekne „dítě s ADHD“, co se Vám vybaví?

„Dítě s ADHD může být velice nesoustředěné, velice hyperaktivní, na druhou stranu, je to dítě, které pokud má strukturu, mantinely a má domluvená pravidla, tak se s ním obvykle dá velmi úspěšně pracovat, obzvláště když se s ním pracuje dlouhodobě.“

Setkal/a jste se ve své praxi pedagoga volného času s dítětem s ADHD?

„Setkala jsem se s těmito dětmi opakovaně, snažíme se zjišťovat o nich, co nejvíce informací od rodičů, pokud je neznáme z naší školy. Na náš tábor jezdí více dětí s postižením, řada má poruchu ADHD jako přidružený problém.“

Zajímáte se osobně o tuto problematiku ADHD nebo se v této oblasti v rámci oddílu nějak vzděláváte?

„O problematiku se zajímám, účastnila jsem se několika odborných seminářů, je ovšem pravda, že se přímo nezaměřovaly na výchovu dětí v jejich volném čase, ale spíše na zvládání problémů a potíží, které tyto děti mají v rámci školní výuky.“

Jaký je Váš názor na integraci dítěte s ADHD na letním táboře?

„V našem zařízení probíhá integrace opačným způsobem, protože mezi postižené zařazujeme děti bez postižení. Myslím si, že pokud je integrované dítě na táboře zvyklé, např. i ze školy na asistenta, tak by mělo mít i na táboře někoho, kdo mu bude poskytovat osobní asistenci. Je určitě dobře, když má dítě na starost někdo, kdo je informován a poučen.“

Jakým způsobem je vedení tábora informováno o diagnóze ADHD u dítěte?

„Pokud jede na tábor dítě, které neznáme, zveme rodiče na osobní schůzku a o dítěti si vždy pohovoříme a snažíme se zjistit co nejvíce podrobností o jeho zdravotním stavu, o jeho zájmech. Chceme vědět na co je zvyklé, co má rádo, čím ho rodiče motivují... Informace, které získáme, jednoznačně přispívají k vytvoření celkové pohody dítěte na táboře, když pominu to, že my se na jejich základě dokážeme na situaci lépe připravit.“

Dovolují podmínky a organizace letního tábora individuální přístup k dítěti?

„Ano, podmínky na našich pobytech to umožňují, často jsou pro pozice asistentů využíváni praktikanti. Pomáhají nám také rodiče, kteří své děti na tábory doprovázejí.“

Jak se děti s ADHD začleňují do skupiny?

„Začleňují se jako každé jiné dítě, někdy je třeba je trochu podpořit. Většinou si najdou ve skupině kamaráda a většinu času ve skupině tráví po jeho boku.“

Jak hodnotíte sociální klima skupiny ve vztahu k dítěti s ADHD?

„Sociální klima ve skupině, je především dílem nás vedoucích a začíná to už tím, když dáváme skupinu dohromady. Právě proto potřebujeme o dětech vědět co nejvíce ještě před táborem, abychom třeba nezařadili dvě impulzivní a výrazně hyperaktivní děti do jedné skupiny, ale nějak vhodně je zařadili mezi děti, které už známe, víme, co od nich můžeme čekat a můžeme se i spolehnout, že nám ve skupině dokážou i trochu pomoci. Je třeba vést děti ve skupině k odpovědnosti za sebe i za druhé. V rámci integračního pobytu toto považuji za velmi důležité.“

Jaké faktory přispívají ke zdárné integraci dítěte s ADHD na letním táboře a které ji komplikují?

„Zdárná integrace dítěte je úkolem naším, ale především je prací rodiny, ze které dítě na tábor přichází. Je třeba, aby bylo vedeno k důslednému dodržování pravidel, se kterými se na táboře taky setká. S libovůlí se pak těžko pracuje.“

Otázky zaměřené na výchovné přístupy pedagoga volného času k dítěti s ADHD.

Jaký výchovný přístup považujete v práci s dítětem s ADHD za zásadní?

„Bez důsledného dodržování pravidel to jednoduše nejde. Nejde to bez nich, ale ani v případě zdravých dětí. Děti se snažíme povzbuzovat a hodně, opravdu hodně chválit za jejich snahu a dosažený úspěch. S případným potrestáním je to těžké, většinou individuálně probereme problém, vysvětlíme si, proč je pro nás pro oba nepříjemné takové věci řešit a společně se dohodneme, co bude dál. A to je hodně důležité, tyhle děti potřebují vědět, co bude dál a když to vnímají jako dosažitelné, tak pak není problém.“

Ovlivňuje přítomnost dítěte s ADHD nějakým způsobem přípravu programu aktivit tábora?

„Při přípravě programu zohledňujeme individuality, ale utváříme celek, který by měl vyhovovat většině. Samozřejmě máme připraveny i alternativní programy.“

Jaké aktivity (hry, sportovní disciplíny a další táborové činnosti) jsou vhodné pro děti s ADHD a jaké považujete spíše za nevhodné?

„Aktivity našeho tábora jsou zařazovány do programu tak, aby se jich mohla účastnit celá skupina dětí, tzn., že jsou zařazovány i v závislosti na denní době. Dopoledne se děti věnují nějaké tvořivé činnosti, obvykle jsou odpočinuté a nedělá jim problém vytvořit hezký obrázek nebo zajímavý výrobek. Po poledním odpočinku přichází zábava s pohybovými aktivitami, výlety, koupáním. Nedokáží říct, které aktivity jsou spíše nevhodné, je to velmi individuální.“

Závěrečné otázky zaměřené na zkušenost s integrací dítěte s ADHD na letním táboře.

Jaký přínos (pozitivní/negativní) má integrace na letním táboře pro dítě s ADHD?

„Integrace dítěte a ADHD je velmi prospěšná a mohu ji z vlastní zkušenosti doporučit. Sounáležitost s vrstevníky, osamostatnění od rodičů, přijetí nových výzev a jejich následné naplnění, prožití pocitu úspěšnosti, dokáže to dítě hodně posunout. Většina rodičů je překvapená, co se jejich dítě vlastně za týden, za strašně krátký čas, všechno naučilo.“

Co Vám přináší prožitá zkušenost s integrací dítěte s ADHD na letním táboře do budoucí praxe pedagoga volného času?

„Přináší mi radost a uspokojení, když se nám podaří tábor zvládnout v pohodě a všichni si to skvěle užijí. Snažíme se děti motivovat, podporujeme je, aby se snažily věci dotáhnout do konce, aby na něco počkaly, aby pochopily, že věci mají svůj vývoj. Daří se nám to a představuje to hnací motor pro naši další práci.“

Abstrakt

MÁLKOVÁ, Michaela. *Zkušenosti volnočasových pedagogů na zotavovacích akcích s dětmi s ADHD*. České Budějovice, 2017. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce: PhDr. Iva Žlábková, Ph.D.

Klíčová slova: pedagog volného času, zotavovací akce, letní tábor, ADHD, projevy a příčiny, integrace, hra.

Diplomová práce na téma *Zkušenosti volnočasových pedagogů na zotavovacích akcích s dětmi s ADHD* má teoreticko-empirický charakter. Teoretická část se zabývá problematikou zotavovacích akcí, tzn. legislativou, organizací, kvalifikací a kompetencemi pracovníků zotavovacích akcí. Dále je charakterizováno dítě s ADHD a popsány výchovné přístupy vhodné pro práci s dětmi s ADHD na zotavovacích akcích.

Cílem empirické části je popsat zkušenosti pedagogů volného času s integrací dítěte s ADHD na zotavovacích akcích. Empirická část je rozdělena na dvě části. První část tvoří předvýzkum realizovaný formou dotazníkového šetření. Na výsledky šetření navazuje část druhá, založená na strukturovaných rozhovorech s vybranými pedagogy volného času. Otázky rozhovoru jsou zaměřeny na dosavadní praxi volnočasových pedagogů, podmínky integrace dítěte s ADHD na zotavovací akci, výchovné přístupy a přínosy integrace.

Abstract

MÁLKOVÁ, Michaela. *Experience leisure educators at convalescent events with children with ADHD syndrome*. Thesis. University of South Bohemia in České Budějovice. Faculty of Theology. Department of Education. Supervisor: PhDr. Iva Žlábková, Ph.D.

Keywords: leisure time animator, convalescent events, summer camp, attention deficit hyperactivity disorder, symptoms and causes, integration, game.

The diploma thesis concerning “Experience leisure educators at convalescent events with children with ADHD syndrome” is of a theoretical and empirical character. The theoretical part deals with convalescent actions, i.e. legislation, organization and skills and competencies of recreational activities staff. There are also described ADHD syndrome, its symptoms in children and discussed the educational approaches suitable to work with children with ADHD syndrome during convalescent events.

The aim of the empirical part is to describe the experience of free time educators with the integration of child with ADHD syndrome who is participating in convalescent event. Empirical part is divided into two parts. The first part consists of preliminary research implemented by questionnaire. The results of the survey are followed by the second part, which is based on structured interviews with selected educators of free time activities. Interview questions are focused on the current practice of leisure educators, the conditions of ADHD syndrome children’s integration to recreational activities, educational approaches and benefits of this integration.